

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2023
CİLT: 8
SAYI: 2

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 07.11.2023

Kabul Tarihi: 08.12.2022

Yayımlanma Tarihi: 26.12.2023

ARTICLE INFO

Submitted date: 07.11.2023

Accepted date: 08.12.2023

Published date: 26.12.2023

e-ISSN 2547-9865

Yedi Gülşen Mesnevisi'nde Örnek Olay Yönteminin Kullanılması

The Use Of The Case Study Method In Yedi Gulşen Mesnevi

Prof. Dr. Mesut ŞEN

Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi,
Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü, Türk Dili ve
Edebiyatı Eğitimi ABD
mesut.sen@marmara.edu.tr,
0000-0002-0867-9041

Dr. Sümeyya SARI

sumeyyesari@gmail.com,
0000-0003-0904-4555

Öz

Mesnevi, her beyit kendi arasında uyaklandığı için şairlerin duygu ve düşüncelerini en iyi şekilde aktarma imkânı veren nazım biçimidir. Bu nazım biçimiyle kaleme alınan eserlerde aşk, dinî tasavvufî ve ahlakî konular işlenmiş okuyucuya ders verme, öğüt verme, yani okuyucuyu eğitme amaçlanmıştır. Yedi Gülşen de 19. yüzyılın ilk yarısında Hokand Hanlığı'nda Muhammed Şerif tarafından kaleme alınmış öğretici bir mesnevidir. İçerisinde yer alan öykülerle Türk dili ve edebiyatı eğitiminde birçok açıdan eğitim programlarında kullanılabilecek, geçerliliğini her devirde koruyan öğütlere sahip olan önemli bir edebî eserdir. Mesnevide onun esasını oluşturan yedi öykü bulunmaktadır. Öykülerin girişinde yer alan mensur bölümlerde öykünün ana konusu açıklanmaktadır. Açıklamalardan sonra anlatılan öykü ile konu pekiştirilerek okuyucunun ders çıkarması beklenmektedir. Eser, özellikle yönetici sınıfa devlet yönetimi ve halkla ilişkilerinin nasıl olması gerektiği hakkında öğütler içermektedir. Bu yönüyle mesnevi bir öğüt kitabı olmanın yanında siyasetname özelliği de göstermektedir. Mesnevide salık verilen ve sakınılması istenen adalet, sevgi, cömertlik, iyilik, dostluk, kibir, cimrilik gibi değerler bugün MEB tarafından belirlenmiş kök değerler ile uyumludur. Bu açıdan mesnevide yer alan öyküler ortaöğretim ders programında "örnek olay incelemesi" yöntemiyle değerlendirilebilecek metinlerdir. Bu çalışmada öykülerin özetlerinden sonra özgün metinlerine de yer verilmiş ve birer örnek olay olarak hangi değerleri barındırdıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yedi Gülşen, Türk dili ve edebiyatı eğitimi, örnek olay, mesnevi, Çağatay Türkçesi.

Abstract

Mesnevi is a verse form that allows poets to convey their feelings and thoughts in the best way since each couplet rhymes among itself. In the works written in this verse form, love, religious, mystical and moral issues were covered, and it was aimed to teach the reader, to give advice, in other words, to educate the reader. Yedi Gülşen is an instructive mesnevi written by Muhammad Şerif in Hokand Khanate in the first half of the 19th century. It is an important literary work that can be used in educational programs in many aspects of Turkish language and literature education with the stories it contains, and has advice that preserves its validity in every era. There are seven stories in the Mesnevi, which constitute its basis. In the prose sections at the beginning of the stories, the main subject of the story is explained. After the explanations, the subject is reinforced with the story and the reader is expected to learn a lesson. The work contains advice especially for the ruling class about how the state administration and relations with the public should be. In this respect, the mesnevi is not only a book of advice but also a political book. Values such as justice, love, generosity, kindness, goodness, friendship, arrogance and stinginess, which are recommended and desired to be avoided in the Masnavi, are compatible with the root values determined by the Ministry of National Education today. In this respect, the stories in the mesnevi are texts that can be evaluated with the "case study" method in the secondary education curriculum. In this study, after the summaries of the stories, the original texts of the stories were also included and it was determined which values they contain as a case study.

Keywords: Yedi Gülşen, Turkish language and literature education, case study, mesnevi, Chagatai Turkish.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

1. Giriş

Özel öğretim yöntemlerinde “örnek olay incelemesi” yöntemi gerçek yaşamdan veya bir anlatıdan yararlanarak ele alınan bir olayın sınıf ortamında derinlemesine çalışılmasıdır. En iyi örnek olaylar problem çözücü, konuyu aydınlatıcı olanlardır. Adalet, cömertlik, fedakârlık, yardımseverlik, dostluk, kusurları örtme, liyakat, sadakat, cimriliğin insanı felakete sürüklemesi gibi kavramlar örnek olaylarla anlatıldığında sınıftaki öğrenci üzerinde daha yoğun, çarpıcı ve kalıcı etki bırakır. Bu nedenle özel öğretim yöntemlerinde örnek olay incelemesi yöntemi de her zaman geçerliğini koruyan bir yöntemdir. *Yedi Gülşen Mesnevisi*'nde de söz konusu kavramları yoğun ve çarpıcı bir biçimde yansıtan öyküler bulunmaktadır. Bu makalemizde eseri bu yönüyle ele alacağız.

Yedi Gülşen Mesnevisi 19. yüzyılda, Hokand Hanlığı'nda “öğretici”, “öğüt verici” mahiyette yazılmış bir mesnevidir. Söz konusu mesnevi dil bakımından Klasik Sonrası Çağatay Türkçesi özelliği göstermektedir. *Yedi Gülşen Mesnevisi*, genellikle Uzlet (ayrıca Uzletî, Nâdir/ Nâdirî, Mehcûr/Mehcûrî, Şerîf/Şerîfî mahlaslarını da kullandığı bilinmektedir) mahlasını kullanan, Muhammet Şerif adlı, Hokand Hanlığında, 1743 yılında doğduğu ve yüz yıldan fazla ömür sürdüğü düşünülen şair tarafından kaleme alınmış bir mesnevidir. Mesnevinin Özbekistan'da, Özbekistan Bilimler Akademisi Şarkşinaslık Enstitüsü Kütüphanesinde 1801 ve 10114 numaraları ile kayıtlı iki nüshası vardır. Eserin bir nüshası da Türkiye'de Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi, Yazma Eserler Bölümü, 0240 numarada “Gülşennâme” adıyla kayıtlıdır. Üzerinde çalıştığımız nüsha Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesinde kayıtlı olan nüshadır. Özbekistan'da bulunan diğer iki nüshaya ne yazık ki ulaşamadık. Bu nedenle doktora çalışması Yapı Kredi nüshası ile sınırlı kalmıştır. Mesnevinin Yapı Kredi nüshası toplam 2873 beyittir. Bu mesnevide şair Uzlet, devrinde gördüğü olumsuzlukları öyküleştirek ele almaktadır. Mesnevide toplam yedi öykü bulunmaktadır. Bu öykülerin her biri *Avvalgı Gülşen* “Birinci Gülşen”, *İkinçi Gülşen* “İkinci Gülşen”, *Üçünçi Gülşen* “Üçüncü Gülşen”, *Törtünçi Gülşen* “Dördüncü Gülşen”, *Béşinçi Gülşen* “Beşinci Gülşen”, *Altınçi Gülşen* “Altıncı Gülşen”, *Yetinçi Gülşen* “Yedinci Gülşen” başlıklarıyla sıralanmıştır. Anlaşılacağı üzere mesnevide her bir öykünün adı “Gülşen” olarak geçmektedir. Yapı Kredi nüshasına da bu nedenle *Gülşennâme* adı verilmiş olmalıdır. Ancak biz mesnevinin içinde *Gülşennâme* adına rastlayamadık. Yazmanın üç yerinde *Yedi Gülşen* adı geçmesinden dolayı mesneviye *Yedi Gülşen Mesnevisi* adını verdik. Özbekistan'da bulunan iki nüsha da kaynaklarda *Heft Gülşen* adıyla geçmektedir.

2. Bulgular ve Yorum

Yedi Gülşen Mesnevisi'nde adı üzerinde yedi ayrı öykü bulunmaktadır. Anılan öyküler Türk dili ve edebiyatı eğitimine yönelik “örnek olay” yöntemi açısından değerlendirilmeye aday anlatılar olarak görülmektedir. Bu öykülerin her birinin bir ana konusu vardır. Bu ana

konular öykülerin girişinde yer alan mensur kısımlarda açıklanmıştır. Ancak öykülerde asıl konu kadar göze çarpan alt temalar da bulunmaktadır. Örneğin şair “Birinci Gülşen”in girişinde cömertlik (kerem) ve iyilik (ihsan) değerleri üzerinde dururken öyküde öne çıkan diğer değerler de adalet ve sevgidir. Bu durum tüm öykülerde geçerlidir. Biz öyküleri, mensur giriş kısımlarında verilen değerler ve kavramlarına göre sıraladık. Öykülerde bulunan diğer alt temalara da öykülerin özetlerinden sonra yorum kısmında değindik.

Mensur girişlere göre verilen konu başlıkları şunlardır: *cömertlik ve iyilik, yiğitlik ve yiğitlere saygı, bilgiye ve bilginlere kıymet verme, akıllı ve vatansever vezirler ile çalışma, tevekkül ve rıza, kaza ve kader, öğütlere umanın faydaları*. Mesnevinin yedi öyküsünde yer alan diğer değerler, salık verilen veya sakınılması istenen davranışlar olarak; *adalet, aşk, cimrilik, dostluk, insana saygı, kibir, liyakat, pişmanlık, sabır, sadakat, tevekkül, vefa, yardımseverlik* biçiminde iki ayrı bakış açısıyla sıralanabilir.

2.1. Cömertlik ve İyilik

Yedi Gülşen Mesnevisi'nin ilk öyküsü olan “Birinci Gülşen (Avvalgı Gülşen)” öyküsü toplam 187 beyittir. Bu öyküde Rum diyarında yaşayan fakir bir genç annesinden izin alarak ticaret kervanıya Aden şehrine gelir. Şehirde dilencilik yaparak yoksul bir hayat sürer. Bu sırada, zengin bir kişinin kızı, kocasıyla geçim problemi yaşamaktadır. Aralarındaki uyuşmazlık sonucunda adam bir gün öfkeyle eşini boşar ve kız babasının evine döner. Ailenin yakınları, çevreye duyurmadan bu işi halletmek isterler. Ancak kızın şeriata uygun bir şekilde tekrar eşine dönebilmesi için önce başkasıyla evlenip boşanması gerekmektedir. Bu sebeple onu bu fakir gençle nikâhlarlar. Fakat evlendirilen genç, kıza âşık olur, boşandığı eşinden çok eziyet gören kız da fakir gencin sözlerini düşünerek ona hak verir ve ikisi boşanmaktan vazgeçer. Etraftakilerin onları boşanmaya zorlaması üzerine genç adam hile yoluna gider. Aslında zengin bir kimsenin oğlu olduğunu, ticaret kervanıya yola çıktığını ve haydutlar tarafından soyulduğunu söyler. Eğer babama haber ulaştırırsam muhakkak bana mal mülk gönderecektir, der. Kızın yakınlarından bir ay mühlet ister. 29 gün sonra bu genç çaresizce Tarnı'ya yakarırken tebdil-i kıyafet dolaşan, Aden'in kimsesizleri ve yoksulları koruyan âdil padişahı onun sesini işitir. Gencin yalanını gizler. Ona babasının dilinden bir mektup yazar ve yine babasının gönderdiğini söyleyerek gence ihsanda bulunur. Ona toplum içinde kıymet verir. Böylece padişahın desteğiyle bu fakir genç ve kız çevrenin baskısından kurtularak mutlu bir hayat sürer. Birinci örnek olay olarak sunduğumuz öykünün özgün biçimi şu şekilde geçmektedir:

Musâfir hâma-ı müşkîn şamâma / Cahân lavhığa mundağ yazdı nâma

Bar érđi Rûm ara bir hışt-rîzî / Bısâtıda tapılmas bir paşızı

Cahân gül-zârı içre ötti nâ-kâm / Tiriklikdin üzülđi mîvesi hâm

Anıñ bir oğlı bar érđi alamlık / Kéçip 'umrı cafâ üyide gamlık (5b/11-4)

...Anasığa dédi ul bā-sa'ādat / Néçe künler maña berseñ icāzat
Safar eylep başım alıp keteyin / Özüm her yan urup sāyır éteyin **(6a/4-5)**
...Néçe ay yürdi savdā-ger bilen yol / Tamāşā eyleben köp daşt ile çöl
Heme sürdi 'Adan mulkığa maħmıl / Kılıp savdā éli bir yerge manzıl
Alarğa ul mekân érdi mu'ayyan / Zer ü zīvar birle barça muzayyan
Nazar kılmay birev ul bī-navāğa / Heme maşğül olup bay' u şırāğa
Ġam [u] külfet öziğa yārī eylep / Közin yüziğa cārī eylep **(6a/9-13)**
...Kara tün köz çırāğın h[ī]r[a] kıldı / Köñül āyīnasını tīra kıldı
Oşal-dem ihtıyār étti gadālığ / Kılıp bir tün bu yañlığ bī-navālığ
Kazādın bar érdi anda bir bay / Anıñ bir kıızı bar érdi tolun ay
Édi başdın ayağ genc-i ilāhī / İki ajdar iki zulf-ı siyāhī **(6b/1-3)**
...Édi ul bir ganī oğlığa tazvīc / İkev bağı barābar ile tadrīc
Ötüp bir yıl alarnı rüzgārı / Uruş érdi camī'-ı kār [u] bārı
Muvāfık işleri bolğan muħālīf / Mubaddal amniyat mulkığa hā'if
Şadākat rıştası ul-dem üzüldi / Anıñ sar-rıştā-ı üyi buzuldi
Yigit ul nāzenīnge kahr eylep / Ma'ışat şarbatını zahr eylep
Kılıban ul-zamāni üç talāk ul / Ġazabdın ortağa saldı fırāk ul
Oşal şayyād-ı bī-idrāk-ı mağrūr / Oşandağ kuşnı koldın eyledi dūr
Uçup kondı atasın hānasığa / Tavallud eylegen kāşānasığa **(6b/8-15)**
...Néçe kün ötti ul üy içre muddat / Şarī'at ayı birle çıktı 'iddat
Fazāyıl halkı eylep rah-numālīk / Ki tā étgey ikevi āşnālīk
Kéliş bariş arada boldı kem kem / Ul uzuk 'ağd ile tā bolsa muħkem
'İlacın tapmadılar ahl-ı tekmīl / Şarī'at hukmı birle gayr-ı taħlīl
Kişi ger kılmasa anı halāla / Ki tüşgey ma'şiyat birle vabāla **(7a/2-6)**
...Bu demde taptılar hışt-rīz-zāda / Kim algay māl fuldın istifāda
Ġarīb [u] muflıs u zār [u] gadādur / Bu yerde māl [u] fulğa āşnādur
Şarī'at hukmı birle oşbu muflıs / Bolur bānū bile bir kéçe mūnıs
Talāk eylep kéter ul avval şubh / Bu iş nāmūs él[i]ğa bolmağay kubh
Alıp kélđi [o]şbu yārığa muħbır / Éşikte turdılar bir néçe hāzır
Nazar kıldı köründi bir parī-veş / Köñülni aqtı bī-rahm [u] sar-keş **(7a/9-14)**
...Néçe tadbīr ile ul zār-ı nā-kām / Oşal kuşnı öziğe eyledi rām
Kemend-i hīla birle band kıldı / Ayağın yağrığa payvand kıldı
Dédi ay gül- 'izār-ı māh-ı āfāk / Ki 'işğ içre yüregim eylediñ tağ
Ne kördüñ ul kadīmğı bī-vafādın / Köñül üyide cuz cavr [u] cafādın
Uzuk yipge ulamak rah-numūni / Velīkin ortada kalğay tüğüni
Sen ay dur kıymatıñni men bilür men / Nişārıñ cevheri cānım kıtur men
Yüzüñni bir körüp boldum giriftār / Meniñ-dék yok saña hergiz harīdār

Yarut közümnü şam '-ı hāna yañlıĝ / Köyüp vaşlıñ ara parvāna yañlıĝ
Sen ay cānım meni dīvāna kılma / Êşiklerde bası āvāra kılma
Parī-peyker étip bu sözni tahkik / Taşavvur eyledi kıldı taşdik
Arada 'ahd [u] paymān boldı muhkem/ Küyev boldı bu işdin şād hurrām (7b/5-15)
Çu kıldı bu kara tün zāĝı pa[r]vāz / Buland étte hurūs-ı şubh āvāz
Nigeh-bān uykuğın bīdār étte / Ma 'ışat bazmıdın huşyār étte
Dédi-kim mihmān bas qalma yoldın / Gadālıĝ şīvasını berme qoldın (8a/1-3)
...Tālāq eyle bu dem zībā şanamnı / Yırak kişvar sarı qoyĝıl qadamnı
Kim ul darvīş-ı maħzūn bī-navāyī / Kaqıq ul yerde kūs-i bī-ħayāyī
Dédi nedin meni üyüm buzār siz / Tazavvuc 'aқdını qaydın üzer siz (8a/6-8)
...Tañ attı kün yarudı oşbu mezkūr / Maħalla halkı içre boldı maşhūr
Kılıban maşvarat elniñ tamāmi / Yıĝılıp kélde barça hāş [u] 'āmmı
Şarī 'at hukmını andīşa eylep / Dédiler yaħşılıknı pīşa eylep
Êşiklerde yürüĝan bir gadā sen / Faқır u muflis [u] bas bī-navā sen
Ĝanī érür bası kızniñ atası / Néçe Hātām érür anıñ gadāsi (8a/11-15)
Anıñ kıızı bile hem-küfv émes sen / Anıñ birle barābar men démes sen
Tamām boldı aña bāzī-ı şaṭranc / Yaқındur mat olĝay ul suħan-sanc
Hem-ul-dem qāmatın āzād eylep / Alarĝa hīla[ī] bunyād eylep
Dédi ger eylesüñler sözni bāvar / Bayān eyley öz aħvālumnı yek-sar
Anıñ sözi alarĝa boldı ma 'kūl / Bayān eylerĝa ul-dem boldı maşĝūl
Dédi érdim men oĝul Kāmrānĝa / Édi ul başqı barı kār vānĝa
Anıñ mālı cahān mulknı tutqan / Kim anıñ şuhratı 'ālamnı tutqan
Atamnı néçe oĝlı bar érdi / Kéçe kündüz atamĝa yār érdi
Maña ul barqadın mıhrı ziyāda / Alurdım māl [u] fuldın istifāda (8b/1-9)
...Havā-dil sayr-ı 'ālam tüşti başqa / Salıp tofraқ özüm rāhatlıĝ aşqa
Atamdın aldım oşbu işge ruşşat / Dil u cāmi bile boldı hem ulfat
Néçe téve néçe at u néçe fil / Aña māl yükletiben berdi bī-қıl (8b/12-14)
Néçe savdā-ger ile [yol]ĝa tüşdüк / Tün [ü] kün daşt [u] şahrāda yürüşdüк
Karaқçı téĝdi bizlerge қаzādın / Felek titredi faryād u navādın
Ticārat ahlın 'uryān eylediler / Ğalāyıqlarnı giryān eylediler
Kumāş [u] māl oşal-dem taptı tārāc / Kélip érdim bolup aç u yalañaç
Kişidin körmedim hiç āşnālıĝ / Bu işdin eyledim āhır gadālıĝ
Umīd ul-kim atam tapsa ĝabarlar / Yiberĝay maña aş sīm ü zerler
'Adan halkı eşitip boldı ĝayrān / Anıñ ĝalıĝa boldı köñ[li] vīrān
Dédiler Kāmrān farzandı bolsañ / Anı sar-rıştasın payvandı bolsañ
Saña bolsun mübārek oşbu bānū / Ki 'ış eyle aña zānū-bar-zānū
Eger tekzīb bolsa oşbu ĝüftār / Cudā qılmaq érür andın sazā-vār

Bu yañlıg şarını ul él [i]le bay /Ki muhlat eylediler aña bir ay (9a/1-11)
...Vişāl içre tün [ü] kün kılmağı fark / Anıñ husnıgā boldı anqadar gark
Cahāndur barq yañlıg şādmānlıg / Körünür kim nihāyatsız yamanlıg (9a/14-15)
Dem ötmey bir kim otuz boldı āzād / Yetüştü bir zamānı vaqt-ı mī'ād
Tüşüp érđi köñülge yār vahmı / Bolup zāyıl anıñ idrāk [u] fahmı
Buzulđı köñli anıñ boldı mużtar / Dédi ay pād-şāh-ı hayy-ı ekber
Ki hıcrān kéçesi émdi yavuştı / Ğam [u] külfet oti bağrımgā tüştü
Bu dardımgā davā kılguçı sen sen / Ki hācātum ravā kılguçı sen sen
Seni lutfuñdın özge yoğ madad-kār / Érür ma'lüm saña oşbu asrār
Ĥazīn āvāz birle yıgılar érđi / Ĥudāyıgā munācāt eyler érđi
Ĥazādın ul 'Adannı pād-şāhı / Nihāyatsız éđi hayl-ı sıpāhı
'Adālat mulkını sulţānı érđi / Sağāvat kişvarınıñ hanı érđi
Ki her tün şūratın tağyir eylep / Yürürdi kéçe bu tazvīr eylep
Bu yañlıg hāl ile ul şāhıb asrār / Bolur érđi vilāyatdın habar-dār
Du 'ā-gū kim érür bad-ğ'āh kimdür / Ki fāsıq kim érür āgāh kimdür
Neçük él zālīm érür qaysı mazlūm / Bolur érđi bu işler aña ma'lüm
Berürdi zulm ahlıgā mūkāfāt / Tapıp andın tazallum ahlı hālāt
Bu yañlıg şıvanı özige 'adat / Kılıp bilür éđi nav '-ı 'ibādat (9b/1-15)
Bu tün hem pād-şāhıgā sabr érđi / Anıñ qaşdı bu işdin 'ıbar érđi
Gadānıñ baytu'l-avrānıgā yetti / Navā u āh [u] afgānıgā yetdi
Dire[n]g eylep hemān-dem eyledi gūş / Kılıp ta'sīr aña boldı bī-hūş
Kélip hūşıgā ul cānıgā yakıp / Bu yanğā çarladı eşikni kakıp
Yigit çıktı eyledi mulākāt / İkevi bir biridin sordılar at
Şah anıñ hāletini sordı bir bir / Yigit avvaldın āhır kıldı taqrīr
Ki şahnıñ hāleti boldı dige-gün / Yüregi toldı dīdası pur-hūn
Dédi men hem musāfir men seniñ-dék / Seni dardıñ érür gūyā meniñ-dék
Dében dar-gāhıgā yandı şahan-şāh / Boluban ul yigit hāhdın āgāh
Kim ul sulţān ékenin bilgeni yoğ / Ĥayālıgā bu şūrat kélgeni yoğ
Kirip olturđı miñnat-hānasıda / Ğam [u] külfet bile kāsānasıda
Çu tün zulmatların kılmağ için güm / Felek tahtıgā çıktı şāh-ı ancum
Cahān ahlıgā bir birdin zer ü sīm / Kerem eylep barābar kıldı taqsīm
'Adan şāhı bu yañlıg mindi tahtın / Yayıp aldıgā zer-baft ile rahtın
Ĥolıgā bī-bahā durlarını aldı / Barısın cam' étip raht üzre saldı (10a/1-15)
Birevni çarladı ul hıżmatıgā / Anı şād étti nāz u ni'matıgā (10b/1)
...Dédi bu hıżmatım şāyasta kılğıl / Taħammul eyleben āhasta kılğıl
Bir atqa raht bārın teñ eylep / Aña tapşurđı bu nīreng eylep
Soray soray fulān bay üyige yet / Küyevini tapıp aña bu reng ét

Öpüp élgin mulākāt eylegil saht / 'Atā eylep añā bu māl ile raht
Atasığa özünüñni hādım eylep / Bu hizmetni özüñe lāzım eylep
Yanıp kaytıp meni aldımğa kélgil / Farāsāt eyle u bu sözni bilgil
Kabül eylep oşal-dem yolğa tüşti / Tapıban ul yigit bula körüşti
Körüp yıglap közini yaş eylep / Şah ayğan sözlerini fāş eylep
Atañ aydı salām-ı bī-nihāyat / Mulāzımlar yana bī-hadd u gāyat
Dédi farzandıma eyle tamalluq / Camī' māl [u] ful andın taşadduq
Seni hicrında közi hīra boldı / Köñül mir'atı ul-dem tūra boldı (10b/5-15)
Éştitti kim alıp sen munda hātün / Alarnı köñli boldı anda mañzün
Bu él sendin kılıpdur munda nāmūs / Hālāyıklar éterler anda afsūs
İberdi at ile bu raht bārn / Kéçürgey 'ısrat ile rüzgārın
Bu nīreng eyledi boldı ravāna / Yigit aldığa kélđi ahl-ı hāna
Boluban cān [u] dil birle harīdār / Heme él eylediler 'uzr bisyār
Yigit bu şīvağa eylep tefekkür / Tapıp érđi anıñ hālı tağayyur
İkinçi kün yana sulţān-ı hāvar / 'Urüc étti maķām-ı taht-ı aķzar
Cahānga farş étip zerrīn tōşekni / Munavvar eyledi sakf-ı felekni
Sarır üzre çıkıp şāh-ı kerem-kīş / Felek merkeb melek-hū hayr-andīş
Birevni çarladı dağı bu dastūr / Atasını tilidin yazdı manşūr
Érür mektüb yalğan gāyıbıdın / Kélipdür Kāmranıñ cānıbıdın
Anıñ mazmūni bu kim ay şahan-şāh / Boluñ farzandım [a]hvālídın āgāh
Meni öltürdi farzandım firāķı / Érür māni' maña yolnuñ yıraķı
Muhabbat āşnālīg hürmatıdın / Ki farzand [u] atalīg hasratıdın
Kéçe kündüz anıñ bazmıñğa hāş ét / Cafā u cavr [u] miñnatdın hālāş ét (11a/1-15)
Aña berdi ki hicrān ruķ'asıdın / 'Ayān eylep yigitni buķ'asıdın
Maħalla ahlı içre élgige ber / Kitābetni bayānın eyle takrīr
Alıp kélgil yigitni hazratıñğa / Muşarraf eyle cāh u haşmatıñğa
Rasūl aydı kélip şahni payāmın / Mubayyan eyledi sözni tamāmın
Aña hem-reh bolup kıznuñ atası / Kélip şah hıdmatığa ikkelesi
Yigitni çarlaban aldığa alıp / Taraħhum élgini boynığa salıp
Étip cavr [u] cafāsığa ta'assuf / Kılur érđi añā her dem talaţţuf
Zer ü hıl'at bile eylep sar-afrāz / Üyiğa kız atasın yandurup bāz
Hem-ul-dem pād-şāh-ı bā-sahāvat / Yigit birle kılıp ul yerde halvat
Bayān étti heme kılğanlarını / Anıñ ahvālını bilgenlerini
Dédi bolsun bu sır él içre pınhān / Ki tā tapılmağay 'ışiñge noķşān
Keremdin 'ayb üzre parda yaptı / Tavāzu 'dın anı köñlini taptı
Kılıban barça asrārığa maħram / Boluban bazm-ı hāşığa mükerrem
Fanā bolğunça şāh-ı kām-kārı / Kéçürdi ul bu yañlığ rüzgārı

Kime bolsa eger davlat muyassar / Bu yañlıg bolğusı bî-çāra-parvar (11b/1-15)

Eger her kimde bolsa cāh u haşmat / Kōtergey cabr élidin bār-ı mıñnat

Tarahhum eyley üftādelerge / Faķır u nā-tuvān āzādelerge (12a/1-2)

“Birinci Gülşen”de “âdil padişah” karakteri oluşturulmuştur. Bu padişah halkına karşı merhametli, adil, cömert ve yardımseverdir. Kimsesizlerin ve yardıma muhtaç olanların koruyucusudur. Bu sebeple de onun ülkesi huzur içindedir. Öyküde fakir gencin düştüğü durum ve padişahın yaşananlar karşısındaki tutumunun okuyucuya örnek olması istenmiş, durumdan ders çıkarması beklenmiştir. Bu öyküde temelde “cömertlik” değeri vurgulanmıştır. Özellikle yöneticilerin halka karşı sevecen ve anlayışlı olması öğütlenmiştir. Cömertlikle beraber çok açık bir biçimde görebildiğimiz “adil olma, yardımseverlik ve sevginin tüm engelleri aşabileceği” yine öykünün verdiği mesajlardır.

2.2. Yiğitlik ve Yiğitlere Saygı

Yedi Gülşen Mesnevisi'nin “İkinci Gülşen (İkinci Gülşen)” öyküsü toplam 238 beyitten oluşmaktadır. Öyküde döneminin Rüstem'i olarak nitelendirilen, hiçbir hükümdarın buyruğu altına girmeyen yiğit Mübarız, fakirlik ile sınılandığında Diken şehrinde ayrılarak Bengale şehrine gelir. Burada şahın huzuruna çıkar. Her ay iki yüz bin altın vermesi karşılığında şaha sadakatle hizmet edeceğini ifade eder. Ancak Bengale'nin kibirli şahı ve etrafındakiler onu küçümseyerek huzurdan kovarlar. O sırada olan biteni izleyen şahın kızı, Mübarız'ın maruz kaldığı duruma isyan eder. Babasına askerlerin ülke için kıymetini hatırlatır. Onların hakkını korumayan yöneticilerin zenginliğini kaybedeceğini ülkesinin yıkılacağını hatırlatır. Şah, kızının Mübarız'a meylettğini düşünerek öfkelenir. Onu öldürmekle tehdit ederek huzurundan kovar. Bu sözler üzerine şahın kızı, saraydan ayrılarak Mübarız'ın ardından gider. Ona ulaşır ve ikisi birlikte Lahur'a doğru yola çıkarlar. Yolda insanları canından bezdiren, onların geçip gitmesine izin vermeyen, alnında iki kıymetli inci bulunan bir file rastlarlar. Bugüne kadar hiçbir savaşçı fili yenememiştir. Mübarız fili öldürür ve alnında bulunan iki inciye de alarak yola devam ederler. Lahur şehrine gelerek buraya yerleşirler. Şahın kızıyla evlenen Mübarız'ın bir oğlu olur. Adını Behram koyar. Mübarız, filin alnından çıkardığı incilerden birini satmak için çarşıya gider. Hanın veziri inciye satın alır ve hana hediye eder. İncinin sahibini görmek isteyen han, Mübarız'ı huzuruna çağırır, onun hikâyesini dinler. Mübarız, Lahur hanının takdirini ve güvenini kazanmayı başarır, onun hizmetine girer. Bir gece han ile yürürken yaşlı bir adama rastlar. Yaşlı adam Mübarız'a hanın bu gece öleceğini söyler. “Hanı kurtarmanın yolu nedir” diye soran Mübarız'a yaşlı adam, hanın hizmetinde bir yiğit olduğunu eğer bu yiğit oğlunu feda ederse onun canını bağışlayabileceğini söyler. Mübarız eve döner ve eşine olan biteni anlatır. Eşine hanın iyiliklerini hatırlatarak vefakâr davranmaları gerektiğini ve oğullarını feda etmelerinin en doğrusu olacağını söyler. Behram'ı getirirler ve yaşlı adam Behram'ı öldüreceği sırada annesi dayanamayarak üzerine atlar, ikisi de ölür. Olan biteni gizlice izlemekte olan han durumdan çok etkilenir, Tanrı'ya, Mübarız'ın eşini ve oğlunu diriltmesi için

yakarışta bulunur, duası kabul görür. Behram ve annesi dirilir, han da Mübarız'ı kendi kızıyla evlendirir ve Lahur tahtına oturtur. Bu esnada Bengale, Yemen şahı tarafından muhasara altına alınmıştır. Şah, Lahur hanından (yani Mübarız'dan) yardım ister. Daha sonra Lahur hanının Mübarız olduğunu anladığında geçmişte ona nasıl kötü davrandığını hatırlar, utanır, pişman olur. Behram askerleriyle Bengale'yi muhasaradan kurtarır ve yeniden imar eder. Durumdan hoşnut olan han ülkeyi oğluna bırakır ve kendisi inzivaya çekilir. İkinci örnek olay olarak sunduğumuz öykünün özgün biçimi şu şekilde geçmektedir:

*Haz[a]r sayyāhı kelip hoş 'ināna / Minip sürdi bayābān [u] yabāna
Dédi Rustam-şifat şahı̄b sarv[ā]nı / Diken içre bar érdi rāciyūnī
Vaķār içre yūregi tağ yañlıg / Malāhatda çarā-yı bāg yañlıg
Eger razm içre bolsa yüz ya miñ / Kılur érdi alarnı yer bilen téñ (12b/6-9)
...Velī kılmas édi özige lāzım / Selātin ahlıga bolmaq mulāzım
Eger her ayda berse iki lek pul / Aña hıdmatda bolgay eyle kim kıl
Bu himmat kişvarıga érdi hāmī / Çıkıp anıñ halāyık içre nāmı
Kažādın faqr taşıga yıkıldı / Ayağı fāka lāyığa taķıldı
Çıkıp Bengālağa koydı kadamnı / Öziğa tūşa eylep āh u gamnı (12b/11-15)
...Eger kim bolsa ul sultānğa tālīb / Barıp aytur édi sözini hācīb
Dédi ay mihmān ne hācatiñ bar / Neçük şan 'at neçük sen ne atıñ bar
Dédi hālā bu yerde mihmān men / Uruşda Rustam-ı āhır zamān men
Meniñ 'arzım barıp şahıñğa aygıl / Felek-masnad yaruķ māhiñge aygıl
Felek indürdi başım hazratığa / Étey cānım taşadduķ hizmatığa
Her ay berse iki lek sīm ü zerdin / Kéçer men razm hengāmıda sardın
Yazıp bu ruķ 'anı hācīb kolıga / Ravān eylep anı saldı yolıga
Barıp bu nāma sultānğa tutıldı / Heme él barça mazmūnığa küldi
Dédiler bu zamān ul zār [u] maħzūn / Bolup dīvāna u bī- 'aql macnūn
Ne üçün bu hayāl ayğan sözini / 'Ayān eyler veyā bilmes özini
İki lek zerni bermek bir kişige / Ravā érmes anı her kılmaşige
İki yüz kişini hoş-hāl éter miz / Zer ü zīvar bile pur-māl éter miz
Dédi hācībga bar alğıl kolıdın / Ravān eyle anı kélgen yolıdın
Barıp hācīb bahādurğa kılıp kaħr / Anı étti hemān-dem hāric-ı şahr (13a/2-15)
Velī şahıñ kızı bar érdi hāzır / Édi ul mācarāda anda nāzır
Laťāfat içre cısmı çor yañlıg / Yüzi érdi ziyāda nūr yañlıg
Atasığa dédi ay-şāh-ı āfāk / Érür sen barça sarvarlar ara tāk
Yıraķ yerdin kélip aldıñğa mihmān / Ne üçün kılmađıñ sīm [ü] zer ihsān
'Atā hengāmıda ay şāh-ı manşūr / İki lek zarra yañlıg kılma manşūr
Müsāfirge çıkarsa kimge hācāt / Alıp bargay cahān aťrāfiğa at
Ne üçün köñlini āzār berdiñ / Gül ornıga kolıga hār berdiñ*

Mulâzım şâhğa ger bolsa bad-ı h'âh / Kuruıdur şūmluğıdın şahn-ı dar-gâh
Uluğda bolmasa ger hayr u ihsân / Tapar davlat mekâmı içre noqşân
Bu söz şahniñ kulağı içre yakmay / Kéliben [a]çığı yüziğa bakmay
Kızığa ul-zamâni kahr étti / Farâgat şarbatını zahr étti
Dédi 'aklıñ meger zâyıl ékendür / Musâfirğa dilñ mâyıl ékendür
Eger bolsa musâfir saña manzûr / Özüñni hazratımdın eyleğil dūr
Savurgay men feleke ħırmanıñni / Cudâ eylep bu dem başdın tanıñni (13b/1-14)
...Bu sözdin şâh-ı duhtar boldı hayrân / İki közin kılıban anda giryân
Bu kişvardın başın aldı u kétti / Bahâdur keynidin bir demde yetti (14a/2-3)
... Bu yañılığ yetti ul farhunda-mağdam / Körüp añı Mubâriz boldı bî-gam
Dédi ay kayısı gülşenni güli sen / Kayu şahrâni hoş-bū sunbulı sen
Nedin yürdüñ bu vādī şahnıda fard / Nedin gül dék yüzüñni eylediñ gerd
Dédi ul salţanat avcını mâhi / Atam érür meniñ Bengâla şâhi
Seniñ üçüñ bolup men anda makhûr / Turarğa anda kalmay mende mağdūr
Bayân étti heme ayğan sözini / Mubârizğa bağışladı özini
Bu işlerdin ikevi boldı hoş-hâl / Néçe köñül manâzil boldı pā-mâl
Yürüdiler kılıp kaţ '-ı masâfat / Körüp ba 'zıda rāhat ba 'zi āfat
Yürüp barur édiler daşt ile çöl / Cudâ boldı bu dem iki uluğ yol
Başığa farş étgen bir uluğ taş / Yazıp durlar iki nükta aña fâş (14a/6-15)
Sen ay azğan bu yerge hâzır olsañ / Bu yazğan taş haţtığa nâzır olsañ
Yamīnıdın barur on künde manzıl / Yasārıdın bolur üç künde dāhıl
Yamīnıda tapar sen ança rāhat / Yasārıdın körer sen havf-ı furāt
Bar érdi ul yol üzere fıl-i masī / Barıp érdi néçelerniñ şikesti
Eger yüz miñ aña bolsa muķābıl / Kılur érdi fanā şahrığa dāhıl
Körüp haţ sözini andīşa eylep / Mubârizlık öziğa pīşa eylep
Dédi bu şivani da 'vā kılıp men / Özüñni razmda yektā sayıp men (14b/2-7)
...Kéledür fıl-i masī kūh-peyker / Mubâriz tökti ul maydānga leşker
Kim aniñ haybatı érdi balā dék / Mu 'allağ eyleğan cānga każā dék
Muña hortūmını fıl étti engīz / Aña kıldı bahâdur hançarın tīz
Tutup hortūmıdın ul Rustam-ı dahr / Buland-āvāzıdın aña tōküp zahr
Başı üzre köterip yerge urdı / Tanıdın cān kuşın ul-dem uçurdı (14b/10-14)
Ki bardu[r] ba 'zi fıl-i kūh-peyker / Aniñ pīşanasıda çora gavhar
Kara tün köz çır[ā]ğın ravşan eyler / Selāfīn bazmı gülsiz gülşen eyler
Alıp gavharnı ul hāletde kolğa / Saman-bar birle ħurram tüşdi yolğa
Yetiştiler oşal-dem şahr-ı Lāhūr / Gam-ı yol özleridin eyleben dūr
Ki bir yer eylediler anda maskan / Ma 'ışat birle eylep anı gülşen
Tamām ötkerdi bir yıl r[ū]zgārın / Kéçürdi anda kış birle bahārın

'Adamdın boldı bir farzand paydā / Camālīga ikevi boldı şaydā
Ér u hātūnnı köñli tapıp āram / Atını koydılar ul-demde Bahrām
Dédi cān şarf étey aħbābı üçün / Satay gavharnı toy asbābı üçün
Birini aldı koġa bardı bāzār / Ki tā yetkay bahāsıġa ħarīdār
Tuvān-gerler tamāşā eyler érdi / Anıñ başıda ġavġā eyler érdi
Amārat şahrınıñ şāħıb-ı zamırı / Kélip Lāhūr şāħınıñ vazırı
Körüp gavharnı ul-dem şād boldı / Köñül gencīnesi ābād boldı (15a/1-13)
Dédi şah ay vazır-ı nık-manzar / Saña berdi munı ġaysı tuvān-ger
Dédi aldım munı bī-çāraıdın / Musāfir bī-kes u āvāraıdın
Oşal-dem ħazrat-ı sulţān-ı 'ādıl / Mubārıznı tilerġa boldı māyıl (15b/1-3)
...Barıban kıldı şah birle mulāķāt / Mubārızdın oşal-dem sordı ħālāt
İki gavhar saña ġaydın tüşüpdür / İki kıymat bahānı kim ġoşupdur
Mubārız dédi ay sulţān-ı sarmad / Seniñ kim davlatıñ bolsun mu 'abbağ (15b/6-8)
...Oşal fılı ki yolġa baġladı sad / Kéliş barış ħalāyık kıldılar rad
Berip bir zarb birle ġüş-māla / 'Adam şahrāsıġa kıldım ħavāla (15b/14-15)
Bu gavharlar ki munda ħāzır oldı / Anıñ pīşānasıda zāħır oldı
Köründi sözleri şahġa şeker dék / Bolup ravşan zamırıġa ġüher dék
Kiyürdi aña sulţān ħıl'atını / Ba-cā kéltürdi anıñ 'ızzatını
Talaţţuf birle aydı ay dıl-āvar / Seni eyley sıpāħım içre sarvar (16a/1-4)
...Laţāyıf birle aydı [a]y şahan-şāħ / Ki bolġay sen meni 'arzumdın āġāħ
Tutup men 'ālī şāħ-ı ħummatımnı / Ne eyley ħār şān [u] 'ızzatımnı
Eger her ayda berseñ iki lek zer / Mulāzım saña bolġay-men muġarrar
Ve ger ne aña ħübdur bu zamānı / Ki mınnatlık şükürdin faġr-ı nānı
Bilür [é]rdi oşal sulţān-ı a'zam / Ĥazāyınrı 'atāda zarradın kem
Alıp her kün sıpar zer néçe muhtāc / İçip keyip néçe aç u yalañaç
Bu dem ħoş-ħāl olup ul şāħ-ı mansūr / İki lek zerni kılmay anda manzūr
Ĥabül étti Mubārız ıltımāsın / Yeşip keydürdi üstige libāsın
Tün [ü] kün ħazratıġa eyledi ħāş / Mubārız kıldı cānı birle ıhlās
Eger her kim işide bolsa şādık / İki köñül bolur ul-dem muvāfık (16a/6-15)
Yıraġ aldıdın herġiz koymas érdi / Gavhar ħızmetge lāyık körmes érdi
Dér érdi köñlide ay şāħ-ı 'ādıl / Ki bir kün eyleġay cānıñ bismil
Néçe söz birle sulţānnı étip bazm / Ĥılar érdi ki her tün bazmını germ
Mekānıġa ketip barça muşāħıb / Ĥalur érdi iki maţlüb tālīb
Ĥazādın şah birle ġaldı bir tün / Éşittiler ikevi anda bir ün
Dér érdi bu ħazınnı dādıġa yet / Kerem eylep anı faryādıġa yet
Ve ger ne [u]l mekānıġa kéter men / Uçuban āşyānıġa kéter men
Ki sulţān [yetse] ul ħaybatlı āvāz / Yaġındur eyleġay cān ġuşı parvāz

Mubārızğa ışārat kıldı fi 'l-hāl / Anıñ ahvāludın barıp habar al
Dédi çun arkasıdın bardı sulţān / Özini eyledi bir yerge pinhān
Turupdur şūratı kim zāl yañlıg / Érür ham qaddı anıñ dāl yañlıg
Yüzi nūrānī mānand-ı farışta / Ki bolğan nūrdın gūyā sırişta
Koli üzre alıpdur tığ-ı burrān / Ğilāfidın kılıpdur anı 'uryān
Mubārız dédi-kim ne cān érür sen / Neçük [c]ın sen neçük i[n]sān érür sen
Dédi şahıñıñ hayāt u davlatı men / Cahān içre kemāl-i haşmatı men (16b/1-15)
Édim men salţanat üyide mihmān / Bu [k]ün tüşgey aramız içre hıcrān
Mubārız dédi kim bar mu 'ilācı / Ki tā bolğay hayātını ravācı
Dédi kim bir dıl-āvar hażratıda / Érür ul kéçe kündüz hıdmatıda
Şahıñıñ hażratıda néçe muddat / Kılur da 'vā hulūş ile 'aķīdat
Eger tapşursa farzandını maña / Kuyaş yañlıg ciger-bandını maña
Alıp ay yürek bağrını tilsem / Bu hañçar birle anı pāra kılsam
Bu yañlıg birle kalğay şah hayātu / Ölüm āfatudın tapqay nacātı
Bu sözni zāldın mundağ eşitti / Yügürüp baytu 'l-aħzānığa yetti
Kim aydı hātūnığa bu muşa 'bıd / Mubārız sözlerini kılmayın rad
Dédi kördük bu şahıñı 'ızzatını / Mulāzımlardın artuķ hurmatını
Bu iş birle salāmat bolsa başı / Eger tolsa hayātıñıñ kuyası
Fadā kılsak kerek farzandımıznu / Yürekdin üziben payvandımıznu
Yetip érdi hayātu yeti yaşka / Camālı hem-sabaķ érdi kuyasığa
Koldın tuttu u bīdār étti / Kim uyku mastıdın huşyār étti
Ér u hātūn ciger-bandını alıp / Ki zāl aldığa bardılar köterip (17a/1-15)
Aña tapşurdılar ul gül-badannı / Melek-sīmā u parī-rū sīm-tannı
Tutup iki koldın āşkāra / Kılıp şimşīri birle iki pāra
Anası içre mıhrı haddın aşıp / Ayağudın başığa ot tutaşıp
Özini taşladı farzandı üzre / Alamlıķ köñlini hūrsandı üzre
Kılıçın ul-zamānı kıldı 'uryān / Anı hem oğlı yañlıg kıldı bī-cān
Turup érdi kemīn-ver şāh-ı 'ārıf / Bu işlerdin boluban anda vāķıf
Bolup rağbat anıñ köñlide zāhır / Bilip ul hālda Teñrini hāzır
Dédi ay 'ālim ahlınıñ mu 'ını / Balıyyat mulkida hışn-ı haşını
Cahān-bānlıķ érür saña sazā-vār / Selāfınler seni aldıñdadur hār
Badandın rıştā-ı cān urğuçı sen / Ölümni bu zamān tırgüzgüçi sen
Ilāhī hācatımnı sen ravā ét / Kim ul bī-çārelerge cān 'atā ét
Du 'ā sar-bandı birle ul nikū-nām / Icābat kuşlarını eyledi rām
İkevi kopı ul-dem yanı birlen / Tırdı Teñrini farmān[ı] birlen
Eger bolsa selāfın ahlı 'ādıl / Bohur mundağ anı maķşūdı hāşıl
Mubārız hātūnı u oğlı birle / Üyige yandı hırram köñül birle (17b/1-15)

Hem ul-dem dar-gahıga kirdi sulţān / 'Ibādat hālvatıga boldı pinhān
Çu çıktı pād-şāh-ı kişvar-nūr / Cahāndın hayl-ı zulmat eyledi dūr
'Urūc eyledi törtünçi felekge / Kerem kılmak için hayl-ı melekge
Sarır üzre bu yañlıg çıktı sulţān / Bolup 'ālum éli şād ile handān
Hāzāyını eşigin ul-dem açıp / Kuyayş yañlıg heme 'ālemge saçıp
Heme élge 'aṭā u cūd étti / Keremdin barçanı hoşnūd étti
Mubārız keldi şahniñ hāzratıga / Boyun sundı hem-ul-dem hürmatıga
Dédi ay muhlış ahlıga muşaddar / Ğarazdın bolmasun köñlüñ mükedder
Neçük insān ékendür tünĝi āvāz / Bilinsün naĝma yañlıg pardadın rāz
Dédi ay-ma 'dalat avcını māhi / Cahān ahlı üze zıll-ı ilāhī
Hayr taptım oşal hāletde bu tün / Uruşup érken iki ér u hātün
Bu yerĝa köñlini vīrānlıĝıdın / Kélipdür 'aqlını noķşānlıĝıdın
Bolup bī-çāra u sar-sān maḥzūn / Alamdın bu sababdın tartsan ün
Kéter men dép bu yerde dād eyler / Dil u cānı bile faryād eyler
Éşitip āfarīn sözlerni sulţān / Ki köñli vus 'atıga kaldı hayrān (18a/1-15)
Aña tapşurdı masnad birle tahtın / 'Aṭā kıldı heme siyāb-ı rahtın
Başı üzre koyuban şāh tācın / Raftı ' étti heme éldin ravācın
Mubārızını kızıĝa kıldı dāmād / Bu işdin eyledi köñlin anı şād (18b/1-3)
...Mubārızĝa beriben şahr ile erg / Heme asbāb-ı dunyānı kılıp terk
Haramnı yolıĝa tüştı piyāda / Muḥabbatdın tapıban istıfāda
Néçe yıl ka 'bada şāh-ı musāfir / Éşigin yastanıp boldı mucāvır
Tün ü kün ka 'ba ahlıga mulāzım / Yürüp boldı fanā şahrıĝa 'āzım (18b/10-13)
...Ayā sāmı ' eşitip Bengāla şāhi / Anıñ ḥadsız édi hayl-ı sıpāhi (18b/15)
Tün ü kün davlatıĝa [é]rdi maĝrūr / Tapıp érdi anıñ avşāfi mezkūr
Munāfıqlarnı köñlin ulap érdi / Dil-āvar kıızı birle kolap érdi
Kılıp hayl-ı sıpāhiĝa ru 'ūnat / Yemen şāhi bile kıldı ḥuşūmat
Aña tuĝ [u] 'alam érdi 'adadsız / Sıpāhī zarra yañlıg érdi ḥadsız
Kılıp Bengāla şahrıĝa güzārı / Anıñ şāh élin kıldı ḥışārī
Néçe topmı havāla eylediler / Ḥalāyık anda nāla eylediler
Tütün aldı heme sakf-ı felekni / Süren ger eyledi hayl-ı melekni
Bu nav ' harb eyleben ul şāh-ı ekber / Kılıp Bengāla şahrını musaḥḥar
'Aṭā u cūd ile baĝladı āmīn / 'Adālat şīvasıdın berdi bazmın
Kaçıp çıktı néçe él birle sulţān / Kılıban tay néçe küh bayābān
Yıĝılıp kıldılar köp maşvaratnı / Bu yerĝe koydı barça maşlahatnı
Kılalük şāh-ı Lāhūr sarıĝa 'azm / Aña bolsun mulāzım eylemak ḥazm
Éşitip miz érür şāh-ı dil-āvar / Bolur yalĝuz yüz miñge barābar
Eger körse biziñ aḥvālımıznı / Éşitür bolsa kı [u] kılımıznı

Mu'ayyan aña bolsa oşbu asrār / Ki şāyad bolğay ul-demde madad-kār (19a/1-15)
Néçe ay yürdiler kim sur'at ile / Yetip Lāhūrğa köp miñnat ile
Dıl-āvargā iberdiler rasūlī / Amīn-ı şālihī şāhib kabūlī
Qılıp Bengāla şahınıñ mu'ayyan / Anıñ aḥvālını étti mubayyan
Alıp ḥāḫırğa şahmıñ [i]ctinābın / Cahān içre zamāna inḫilābın
Köñülge yār étip yalguz Ḥudānı / Dében her dem néçe ḥamd u şanānı (19b/1-5)
...Kim andın soñ cahān-gīr-i yegāne / Kızın étti atasığa ravāna
Körüp boldı oşal dīda taḥayyur / Ḥacālatdın tapıp rengi tağayyur
Anıñ kāmığa boldı her aşı / Ḥacālatdın kuyığa tüştı başı
Nadāmat eyledi kılğanlarığa / Bu yañlıg zār olup kélgenleriğa
Mulāzım aytay anı berdi āzār / Havādıs eyledi émdi aña ḥ'ār
Kişi davlat üyide bolsa maḥdūm / Kerek kim kılmağay ḥādımını maḥrūm
Kişi bolsa uluğ bayna'l-amāsıl / Kim andın bahra-mand olğan afāzıl (19b/9-15)
...Eşigin açtı ul-dem çarladı ul / 'Atā u cūd birle zarladı ul
Musāfir şāhun ul-dem maḥzanını / Yıgıban barça muḥtāc [u] ganını
Oşal-dem leşkerini kıldı tayyār / Bolup érdi alarğa oğlı sar-dār
Édi afzūn felekni ancumıdın / Ziyāda érdi şahrānı ḫumıdın
'Alam érdi aña on miñ nişāna / Bābāsığa қоşup étti ravāna
Néçe küñ yol yürüben miñnat eylep / Yetip Bengāla üzre sur'at eylep
Muḥālif yığdı barça leşkerini / Qılıban munkasım sīm ü zerini
İki şaf rāyatı güyā iki tağ / Sıpah-sālārı köp andağ-ki tofrağ
Mubārızlar yavuştılar musallaḥ / Qılıp maydānı ul-demde musaḫtaḥ
Nuḥusṫin kirdi maydān içre Bahrām / Dıl-āvar oğlı érdi ul nikū-nām
...Tégip bir birge ul-demde iki şaf / Nadāmat ahlı urğan-dék iki şaf
Muḥālifni ḥayātını uçurdı / 'Adam şahrāsığa anı kaçurdı (20a/2-15)
Vilāyatını öziğa kıldı tashīr / Néçe vīrānalarını étti ta'mīr
Bu işdin şāh boldı şād ḥurram / Yıraқ kıldı köñüldin külfet [ü] gam
Başı üzre nişār eylep zer ü sīm / Qılıban mulknı oğlığa taḫsīm
'Ibādat-ḥāna içre boldı fānī / Bu yan çıkmadı tā çıkunça cāmı (20b/1-4)

“İkinci Gülşen”de, savaşçıların ülke için kıymeti hatırlatılmış, fedakârlıkları göz önünde bulundurularak yöneticilerin, onların gönlünü her zaman hoş tutmaları gerektiği öğütlenmiştir. Yöneticilerin kahramanları yanlarında bulundurmaları vaciptir. Kahramanlar ülkeleri için kendi rahat yaşantılarından vaz geçen insanlardır. Yöneticiler dünya malını toprak gibi israf ederek kahramanlar için ihsanda bulunmalıdır. Çünkü onlar bütün belalara karşı kendi canlarını ortaya koyarlar, ülkenin adalet, liyakat, fedakârlık, sevgi, sadakat içinde refahının sürdürülebilmesi için zulüm ve haksızlık karşısında kahramanlara büyük gereksinim duyulmaktadır.

2.3. Bilgiye ve Bilginlere Saygı

Yedi Gülşen Mesnevisi'nin üçüncü öyküsü olan “Üçüncü Gülşen (Üçünçi Gülşen)” toplam 164 beyitten oluşmaktadır. Bu öyküde, güzellikte eşsiz Peşahur ülkesinin kara yüzlü, soğuk sözlü, kötü dilli zalim bir şahı vardır. Şah o kadar zalimdir ki halk dört gözle onun ölmesini beklemektedir. Bu şahın güzellikte, nezakette, şiirde, bilgide ve musikide eşsiz bir kızı vardır. Şahın kızı bir gün gözlerden uzak bir bahçede gezinirken vezirin oğlu ile karşılaşır ve gençler birbirlerine âşık olurlar. Vezir, durumu öğrenince şahın onları öldüreceğinden korkar, oğlunu korumak için zincire bağlar. Bu sırada kızının âşık olduğunu anlayan şah, öfkeden çıldırır ve bir kılıç darbesiyle kızını öldürür. Melike (şahın kızı) can vermeden önce kanlı parmaklarıyla duvara bir şiir yazar. Ancak şiirini tamamlayamadan ölür. Zalim şah, kızının yazdıklarını anlayabilmek ve şiirin devamını öğrenebilmek için şehrin bilginlerini toplar. Onlara şiirde ne kastedildiğini, devamının nasıl olması gerektiğini sorar. Eğer bir cevap vermezlerse onları oracıkta öldüreceğini söyler. Bilginler, bu düğümü çözmek için şahtan üç gün mühlet isterler. Bu süre içerisinde can korkusuyla ne yapacaklarını düşünürlerken durum Sadî-i Şirazi'ye mana âleminde ilham olunur. Şeyh Sadî böylece Peşahur'da masum bilginlerin öldürüleceğini öğrenmiş olur. Tanrı'nın inayetiyle bir aylık yolu bir günde alarak bilginlerin bulunduğu yere gider. Onlara Tanrı bize yardım ederse biz bu müşkülü çözeriz, hatta Tanrı'nın keremiyle kızı da diriltebiliriz, der. Bilginler bu durumu şaha anlatırlar. Şah, Sadî-i Şirazi'ye, eğer şiirin devamını getirir, şiirdeki muammayı çözer ve kızını da diriltirse ona sadakatle bağlanacağı söyler, zira şah kızını öldürdüğü için pişman olmuştur. Şeyh Sadî önce şiirin devamını getirir, sonra şehrin sokak sokak gezilerek kızın âşık olduğu gencin bulunmasını ister. Vezirin sokağına geldiklerinde vezirin oğlu, kızın âşık olduğu genci arayanlara kendisini tanıtır. Şahın karşısına getirilen genç, kızın ölüsünün başına gelerek kızı öper ve nefesiyle kızı diriltir. Şah çok mutlu olur ve iki genci evlendirir. Herkes Sadî-i Şirazi'nin bu kerameti karşısında ona sadakatle bağlanır. Şah da bundan sonraki hayatında adaleti gözeterek hayır işleri ile meşgul olur. Üçüncü örnek olay olarak sunduğumuz öykünün özgün biçimi şu şekilde geçmektedir:

Cahān iklīmıda şah-ı Paşāhūr / Ne şahrī kān-ı fayz u ma'dan-ı nūr

Édi manşüb bir sultān-ı kāhūr / Cafāsi él ara ma'rūf [u] zāhūr

İşenmes érdi hıç-kim külgeniğa / Heme hırram édiler ölgeniğa

Boluban şuhbatıdın barça dıl-gır / Mulāzımlar édiler cānıdın sır (21a/4-7)

Bar érdi anda bir zībā şanam kız / Gül-i gül-dasta-ı bāğ-ı İrem kız

Ne gül cannat gülistānını hūrı / Ne hūr ul-kim tahallī oқи nūrı

Zer ü zıvar bile cısmı muhallā / Heme dānış bile köñül mucallā (21a/10-12)

...Öziğa kıldı ul bir 'ālī manzar / Ne manzar ne ravāk çarh-ı aħzar

Néçe kız birle anda kéçe kündüz / Kuyaş yañlığ felek tākıda yulduz

Heme fahm u farāsat içre şāhir / Heme müsikī-ı 'alī içre māhır (21b/2-4)

...Cahān aırrāfıda şah-zādalarđın / Basī Yūsuf-şifāt āzādelerđin

Édi ul bī-bahā gavharğa tālīb / Boluban cān [u] köñül birle rāğīb

İberip érdiler bu yan rasūlı / Ki tā tapkay bu söz aña kabūlı

Çıkıban şāh-ı kāhır başığa dūd / Bolup érdi bu işdin barça mardūd
Bu sözni eylese her kim aña fāş / Késer érdi gāzab-ı tīg bilen baş
Bar érdi şāhib-ı dāniş vazīri / Farāsat içre yok anda nazīri
Bir oğlı bar édi sarv-ı ravān-dek / Yüzi nūrānī hūrşīd-i cahān-dék (21b/7-13)
...Kazādın bir küni ul māh-ı tābān / Kuyuş yañlıg özün eylep hırāmān
Ki sayr-ı bāg-ı şahrā eyler érdi / Hudā şun 'ın tamāşā eyler érdi
Ketip élgidin anıñ ihtiyāri / Kim ul manzar sarı tüşti güzāri
Habarsız oynap ul-demde kılıp ün / Melike bir eşikdin boldı birün
Vazīr oğlın anda tüşti közi / Fıgān eylep yıkıldı yerge özi
Közi āyīna dék hayretde katı / Taharrükdin tanı tofrağka battı
Kılıp bismil kibi anda tazalzul / Muhabbat rıstası boldı aña gül
Mel[ī]ke yandı şam '-ı hāna yañlıg / Yigit kaldı bu yan parvāna yañlıg
Melīke dardı anda haddin aştı / Bu otdın barça a 'zāsı tutaştı
Éşitip kim vazīr oşbu habarnı / Bélige bağladı muhkem kemerni
Dédi ger bolsa bu sır şahğa ma 'lūm / Kıludur barçanı bir demde ma 'dūm
Néçe sur 'at bilen oğlıga yetti / Barıban ul-zamān élgini tuttı
Ölük yañlıg yatıpdur anda bī-hūş / Kılıban iki 'ālamnı farāmūş
Köterip ul-zamānı saldı atğa / Mabādā kalmağay men dép uyatka
Alıban bardı ul üyi sarı anı / Ger hīç-kim kılmağaylar dép gümānı (22a/1-15)
Taşavvur eylediler néçe tadbīr / İlācın tapmadılar ğayr zancīr
Salāsılga ayağın band kıldı / İpek yipğa kolın payvand kıldı
Tekellüm eyler érdi 'āşıkāna / Hayāl-ı şūratıga ğāyībāna
Köyüben cısmı dard [u] dāg yañlıg / Sarıg yüzi hazān yafrağı yañlıg
Munuñ-dék ot tüşüp mañlıbı içre / Felek manzar kuyuş mañlıbı içre
Melīke kaldı dard-ı bī-davāga / Muqayyad boldı faryād u navāga
Kazādın bir kün ul sulţān-ı zālīm / Şikār étmağka ul-dem boldı 'āzım
Samand üzre miniben kıldı cavlān / Anıñ birle heme aşraf [u] a 'yān
Kélür āvāz 'ālī manzarıdın / Kulağıga alamlık duhtarıdın
Kim ul at başını tartıp bu hālāt / Éşitti şah kızıdın oşbu abyāt
شراب شاهد و ساقی تفرج کلزار¹ / چهار جیزاست عم از دل برد بوقت بهار
Éşitip şah bu bayt-ı 'āşıkāna / Ki yandı eyleben bir [i]ş bahāna
Tüşüp atdın oşal manzarğa indi / Kızını kördi ul-dem köñli tindi
Bolup kahr nīr-ı nīrān-ı maşā 'ıl / Barıban aldıga yürdi muqābil (22b/1-15)
Zamūrıga dédi ul şāh-ı ğāfil / Anı köñli bolup bir birga māyıl
Kılıçnı ul-zamānı eylep 'uryān / Közi boldı gāzabın kı[p]-kızıl kan
Dédi ayğan neçük manzūma érdi / Mahbūb dardıga mavsūma érdi

¹ "Baharda dört şey gönülden sıkıntıyı giderir: Şarap, sevgili, saki ve gül bahçesinde gezinti."

*Bu 'ışık asrârını ul yerde nâ-çâr / Atasığa kıızı eyledi inkâr
Dédi hîç nûkta zâhır bolğanı yok / Günâhı munda şâdır olğanı yok
Halâyık bî-habardur hâlimızdın / Salâmat içre kıl u kâlimızdın
Bu sözde şâh köp eyledi ibrâm / Ki tâ kılğay kılıç birle sar-ancâm
Tapılmay oşbu işge hîç tadbûr / Ahîr mışr[â] 'ını berdi tağyîr
Tabî'at mahzanıdın ul suhan-ver / Bu yañlıg tökti şehge durr u gavhar
نماز روزہ تسبیح چهار هم [1] استغفار 2/ چهار چیز است عم از دل برد بوقت بهار
Éşitip bu ta'accub sözni sulţân / Labını tişledi u kaldı hayrân
Velî eylep gâzab-engîzin ifrât / Ta'akkul ihtiyârın kaldı iskāf
Kar[a] eylep camî' iç u taşın / Kılıç birle kızını kêsdi başın
Yıkıldı pîç urup saç-bağı yañlıg / Hâzân vaktıda gül yafrâğı yañlıg (23a/1-15)
Kecîn dîvâra eylep kanı şengerf / Sar-anguştı birle yazdı bu harf
جانان مرا بمن بیارید / این مرده تتم باد سپارید³
Dédi tâ u tamâm oldı gül rûh / Fanâ şâhığa kondı bülbül-i rûh
Körüp şah harf-ı tâ boldı muhayyar / Köñül âyînası taptı mükedder
Yazıldı ma'la ile harf-ı tâsı / Bu ma'la 'dın ne érmiş mudda 'ası
Bu işlerdin basî hayretge kaldı / Anıñ fahmı üçün gayretge kaldı
Yıgıldı amr ile a'yân u aşraf / Mavâlî u ahâlî barça a'raf
Bolup cam' iki miñ ahl-ı fażâyıl / Heme şâhıb taşânîf [u] rasâyıl
Alarğa dédi şah ay ahl-ı dāniş / Kılıñlar barça bu emrimge h'āhiş
Aşurup-men başıñızni felekdin / Özüñizni bilip afzal melekdin
Berip her kıysıñızğa bir vazîfa / Dégey siz néçe abyât-ı laţîfa
Taşayyul birle bağlar siz muhammas / Tefekkür birle aytar siz musaddas
Mükerrem siz néçe bayt u gâzaldın / Mu'azzam siz néçe 'ilm [u] 'amaldın
Tüşüp köñlüm ara bir 'ukda muhkem/Kılıpdur çeng yañlıg kâmatım ham (23b/1-15)
Eger bolmasa bu müşkil muhallal / Boluban barça ma'khûr [u] muzallal
Kılur men zahr yañlıg aşıñızni / Késar men hançar ile başıñızni
Oşal-dem barça şahğa kıldılar 'arz / Seni hukmuñ heme élge érür farz
Bayân bizlerge eyle oşbu asrâr / Taraddud eylelük tâ cānımız bar
Fazâyıl ahl[ı]ğa ul şâh-ı kakhâr / Kızını işlerini kaldı tekrâr
Bayân étti alarğa ötgenini / Anıñ bahānasını tuygenini (24a/2-7)
...Hafāni zulmatdın kim bu asrâr / Kuyas yañlıg eger kılsa namūdār
Kerem birle sar-afraz eyleğay men / Halâyık içre mumtāz eyleğay men
Éşitip barça bu amr-ı muhālāt / Dédiler bu érür fāsıd-hayālāt
Urup köñüllerni bu cahāndın / Kabûl éttiler anda vahm-ı cāndın*

² "Baharda dört şey gönülden sıkıntıyı giderir: Namaz, oruç, tesbih ve dört de tövbe."

³ "Cananımı bana getirin. Bu ölü bedenimi ona emanet edin."

Dédiler ay şah-ı nîkû-farâsat / Ki bolsun üç küni bizlerge muhlat
Bolalük mu tekîf bir yerde üç-kün / Uralük fikr yoluğa şabî-hûn (24a/10-15)
...Icâzat berdi çun ul élge sultân / Heme boldı şavâmi ' içre pinhân
Tefekkür eylep a 'yân hafâdın / Köñülge almadılar habar-ı fanâdın
Nadâmatlar anadın bolmağığa / Rızâ boldılar ul-dem ölmağığa
Munâcât eyleben ul kavm-ı mas 'ül / Hudâniñ zıkrı birle boldı maşğül(24b/2-5)
...Maşâyih kıdvası Sa 'dî-ı Şîrâz / Édi aşhâb-ı keşf u şâhib-ı râz (24b/7)
...Kerâmet şun 'ıda yuhyı 'l- 'ızâm ul / Beriben nazm mülkige nızâm ul
Aña keşf içre bir kün boldı ilhâm / Paşâhür kişvarıda katl érür 'âm
Fazâyil ahlıdın bir néçe ma 'şüm / Boladurlar fanâ mülkida ma 'düm
Alarnı bî-kemend bir şâh-ı kâhır / 'Adam şahrâsığa kılğay musâfir (24b/12-15)
Fulân kün zulmdın bu şîva eyler / Oğul hâtün yañim u bîve eyler
Valâyat mulkı içre oşbu mezkür / Ki Sa 'dî bātınida boldı manzûr
Hudâ amrı bilen ul şâh-ı kâşif / Kim ul asrârlardın boldı vâkıf
Ki Şîrâz ile tâ şahr-ı Paşâhür / Safar ahlığa érdi manzıl-ı dūr
Yıraqlıǵı édi bir ay çalık yol / Édi başdın ayaǵı daşt ile çöl
Bu mihnat nâma sözlerni eşitti / Hudâ hukmı bilen bir tünde yetti
Fazâyil ehl[i]ge çun közi tüşti / Barıban her biri birle körüşti
Dédi nedin yüzüñiz za 'farândur / Sarıǵlık içre çun berg-i hazândur
Kılıban şarh-ı hâlin anda zâhır / Bayân eylediler avvaldın âhır
Dédi şayh ay gurûh-ı bî-cinâyat / Barıban şahğa aytıñ bu hikâyet
'Inâyat eylese Teñri keremdin / Alur men ul güher bañr-ı 'adamdın (25a/1-11)
...Barıp şahğa mubayyan eylediler / Heme hâlin mu 'ayyan eylediler
Sévügendin tüşüp yolğa piyâda / Yürüdi tâ tapay-dép istifâda (25a/14-15)
Barıban şayh ile kıldı mulâkât / Tavâzu ' birle sordı anda hâlât
Bayân étti heme ötgenlerini / Alarnı bî-güneh tutgenlerini
Dédi şayh aña ay sultân-ı 'âm / Seni hukmuñ érür él içre muhkem
Oşal kêtgen bayâbân-ı fanâğa / Eger kélse bu gül-zâr-ı bakâğa
'Adam şâhığa kongân üñi-ı cân / Eger bolsa kafas bazmıda mihmân
Bayân eyle meni aldımda ya 'nî / Ki dér sen oşbu şüretge ne ma 'nî
Eger bolsa bu iş köñlüñe ma 'kül / Bolur ul müşkiliñ ul-demde mañlül
Dedi sultân ayâ mihmân-ı kâmil / Farañlık boldı sendin maña hâşıl
Eger cısm içre cänni kirgüzür sen / Mesîhâ dék ölükni tirgüzür sen
Saña ay şâhib-ı keşf kerâmet / Berür men şıdk ile dast-ı irâdat
Hem-ul-dem él ara ul şayh-ı âgâh / Bayân eyler eşitgil dédi ay şâh
Kızıñ ayta 'lmayın oşbu sözini / Ki tâ dép yumdı 'âlamdın közini

جانان مرا بمن بیارید / این مرده تتم باد سپارید⁴

(25b/1-15) کرزنده شوم عجب مدارید⁵ / تا بوسه زند برین لبانم

Dédi şahğa birev kılsun munādī / Yürüben kûçe birle şahr [u] vādī

Bu işge bir mulâzım boldı ma'mûr / Yürüben kûçe-i şahr-ı Paşāhūr

Dér érđi şah kızını 'āşıkı kim / Muhabbat yolu içre şādıkı kim

Dében her dem nıdā-yı kām-kārı / Vazırnuñ küyige tüştı güzārı

Vazır oğlu eşitip oşbu aqvāl / Üzüp çıktı salāsıl birle aġlāl

Çıkıp kélđi közidin aqızup yaş / Dar u dīvāra mastāna urup baş

Dédi men şah kızını 'āşıkı men / Muhabbat yolu içre şādıkı men

Eger köydürse köydürmaġka lāyık / Eger öltürse öltürmaġ muvāfık

Kim aña ul-zamānı mindürüp at / Alıban şah qaşığa yettiler bat

Tutup élgidin anı şayh-ı mulhem / Alıp bardı ölük başığa ul-dem

Dédi ay 'āşık-ı şādık 'ayān bil / Bu parda içre maġbūbuñ nihān bil

Muhabbat éłgi birle cām tutġıl / Vişālı bādasıdın kā[se] tutġıl

Özin şıdık [i]le saldı maġlabıġa / Labını cān bile koydı labıġa

Anıñ anfası birle rüh-ı tāyır / Badan gül-zārı içide boldı sāyır

Ķuruġ a'zāları su dék érildi / Néçe 'atab urup ölgen tirildi (26a/1-15)

Köterip başını çun sarv-ı āzād / Ķopup olturđı ul-dem ħurram [u] şād

Ķılıban ħukm sultān-ı zamāna / Ki Ķaksun barça kūs şādyāna

Alıp kélđi 'adadsız téve u Ķoy / Ķızını ul yigitge eyledi toy

Oġudı şayh anıñ ħuţbasını / Buland étti yigitni rutbasını

Körüben şayġdın bu ħarġ-ı 'ādat / Heme él berdiler dast-ı irādat

Şah ul-dem ħayr işin andīşa Ķıldı / 'Adālat şīvasını pīşa Ķıldı (26b/1-6)

“Üçüncü Gülşen”de; zalim, cahil, son derece acımasız olan bir yöneticinin bile bilgi karşısında acziyete düşerek bilgine sadakatle bağlanması anlatılmaktadır. Zulüm ve kibir gibi kötü davranışların bizi nasıl bir felakete sürükleyebileceği ifade edilmektedir. Bizi bu tür felaketlerden ancak bilgi kurtarabilir. Zalim ve kibirli şahın sonunda pişman olarak adalet ve iyilikle meşgul olması, zulüm ve kibri bırakarak pişman olması, bilgiye ve bilgine saygı göstermesi onu büyük bir hatadan kurtarmıştır. Acımasızlık, kibir ve cehalet, yerini bilgi, adalet ve iyiliğe bırakınca ülke huzura kavuşur.

2.4. Akıllı ve Vatansever Vezirlerle Çalışma

Yedi Gülşen Mesnevisi'nin “Dördüncü Gülşen (Törtüncü Gülşen)” öyküsü toplam 368 beyitten oluşmaktadır. Bu öyküde Serendip ülkesinin bilge ve güçlü sultanı bir gece rüyasında cihanı seyre çıkar, daha önce görmediği şehirleri görür, sultanlarla dostluk kurar. İyi niyetli kimseleri, dervişleri ziyaret eder. Uyandığında rüyanın etkisiyle bir sefere çıkması gerektiğine

⁴ “Cananımı bana getirin; bu ölü bedenimi ona emanet edin.”

⁵ “Ta (ki) dudağımdan öptüğünde uyanırsam şaşırmayın.”

karar verir. Vezirini ülkenin idaresiyle görevlendirir ve bir yıl sonra dönmezse oğlunu tahta çıkararak kendisini aramak için ardından gelmesini emreder. Yola çıkan sultan gittiği bir yerde dört kardeşi, dört eşya (kâse, kaftan, kılıç ve taht) için kavga eder hâlde bulur. Bu dört eşyanın sırrını kardeşlerden öğrenir. Kâsenin sırrı, insanlar acıktığında, onlara sınırsız yiyecek sunmasıdır. Kaftanın sırrı, hafifçe silkelendiğinde içinden altın ve mücevherler çıkmasıdır. Kılıcın sırrı, onun toprak üzerinde pergel gibi çevrilerek daire çizilmesiyle birlikte, orada, hemen, içinde her şeyin olduğu şehir ve pazar kurulmasıdır. Tahtın sırrı ise uçma özelliğine sahip olmasıdır. Eşyaların sırrlarını öğrenen sultan, hileyle kardeşleri oyalar ve eşyaları alarak oradan kaçar. Gittiği bir şehirde eşsiz güzelliğe sahip bir *loli*'nin⁶ büyük ve süslü köşkünü görür. Sultan bu kadına âşık olur. Gece gündüz onun yanından ayrılmaz. Açgözlü *loli*, sultanın kıymetli eşyalarının farkına varınca bir tuzak kurarak onları çalar. Eşyalarını kaybeden sultan sokaklara düşer. Odunculuk yapar ve kazandığı altınları, sevdiği kadını görebilmek için harcar. Günlerini böyle geçirirken durumu iyice kötüye gider. Bu sırada Serendip veziri aradan bir yıl geçmesine rağmen sultanın dönmemesinden endişeye kapılır. Sultanın oğlunu tahta çıkarır ve kendisi de sultanı bulmak için yollara düşer. Yolda özel bir suya sahip iki çeşme ile karşılaşır. Bu çeşmelerden akan sular insanı maymuna ve tekrar insana çevirmektedir. Bu iki çeşmenin suyunu, iki Hindistan cevizinin içine doldurarak yola devam eder. Sultanın bulunduğu şehre ulaşır. Ancak onu perişan hâlde ölmek üzereyken bulur. Sultan, vezire tüm olup biteni anlatır. Vezir *loli*'ye bir tuzak kurar. Daha önce çeşmeden aldığı sulardan birazını sultana vererek bu kadının üzerine dökmesini ister. Sultan, onun dediğini yapar ve kadın bir anda maymuna dönüşür. Bu durum şehirde duyulunca şehrin şahı maymunu eski hâline döndürene mükafat vereceğini söyler. Ülkenin dört bir yanındaki tüm sihirbazları ve hekimleri çağırır. Ancak kimse çare bulamaz. Vezirin isteği üzerine sultan, şaha giderek şehre büyük bir bilginin geldiğini eğer müsaade olursa bu derde ilaç olacağını söyler. Veziri şahın huzuruna getirirler. Vezir şahtan 6 ay mühlet ister. Sultanın kendisinin talebesi olduğunu ve bu kadının evinde de ona ait dört eşya bulunduğunu, bu eşyalar vasıtasıyla *loli*'yi iyileştirebileceğini söyler. İstedikleri olur, eşyalar getirilir. Vezir, sultan ve maymun bir evde yalnız bırakılır. Vezir kendisindeki ikinci suyu da maymuna dökünce *loli* eski hâline döner. Kadın yaptıklarından pişman olarak af diler. Cariye olarak kendisini sultana teslim eder. Üçü birlikte uçan tahta binerek Serendip ülkesine geri dönerler, sultan tekrar tahta geçerek ülkesini adalet ve cömertlikle yönetir. Dördüncü örnek olay olarak sunduğumuz öykünün özgün biçimi şu şekilde geçmektedir:

Édi 'alam ara şahr-ı Sarāndīb / Parīlar birle tapқан zīnat u zīb

Mucallā u muşaffā u mu'allā / Dése bolur anı firdavs-ı a'lā

Camī' kızları Balkīs yañlıg / Kirip çıқmas kişi İdrīs yañlıg

⁶ Steingass'ta "sevimli, narin, zarif; zeki; şarkıcı; fahişe" anlamlarına gelen "loli" sözcüğü günümüz Özbekçesinde "lo'li", Yeni Uygur Türkçesinde de "loli" şeklinde bulunmaktadır. Her iki dilde de "çingene" anlamına gelmektedir. *Yedi Gülşen Mesnevisi*'nin bu öyküsünde de "loli" sultanların, hükümdarların kendisine âşık olduğu vaslına erişebilmek için yüz bin altın verdiği bir kadın olarak tanımlanmaktadır.

Heme ahlî édiler şāhīb-ı 'ıř / Du ummat şād hırram tālīb-ı 'ıř
Bar érdi anda bir sulţān-ı kāmīl / Ma 'ışetge anıñ hem köñli māyıl
Safardur yā Hızır bayna 'l-aķārīb / Fazīlat ahlıǵa érdi muşāhīb
Kerem dar-gāhıda 'azza u şarafdın / Yıǵıban ahl-ı dāniş her terefđin
Parī-peykerler ile germ étip bazm / Badīha şan 'atıǵa baǵlaban nazm
Öter érdi bu yañlıǵ 'ışrat ile / Salāmat içre cāh [u] haşmat ile
Közi uykuǵa bir tün māyıl érdi / Hayālıǵa bu şūrat cılva berdi
Ki bolǵay néçe yıl ul daşt-paymā / Cahān atrāfını kılǵay tamāşā
Körüp yürǵay қaranǵu hem yaruǵını/Barıp tartқay basī assıǵ yavuǵını (27a/4-15)
Cahānda körmegen kişvarnı körgey / Kuyaş tal 'at parī-peykerni körgey
Zıyārat eyleǵay darvīşlarnı / Ekābir-zāda hayr-andīşlarnı
Selāfīn ehlige bolǵan hem ulfat / Alar ahvāhdın tā alǵay 'ibrat
Falātūn-dék kişide bolsa afhām / Safar tā kılmas anıñ dānişı hām
Taşavvur eylep ul sulţān-ı a 'zam / Bu işini köñlige kıldı muşammam
Ravān uyku şabistāniǵa battı / Kim ul rāhat kızın yanıǵa yattı
Kim uyku bādasıdın boldı bī-hūş / Kılıban iki 'ālamnı farāmūş
Felek sulţān hūrşīd musāfir / Bolay-dép 'ālam [u] çarh üzre sāyır
Hurūc étti maşarīk kişvarıdın / Saçıp 'ālam üzre sīm ü zeridin
Bu yañlıǵ turdı sulţān-ı Sarāndīb / Çıķıp mulkın 'aǵā birle berip zīb
Vazīrını koldın ul-dem uşlap / Bu asrāriǵa kıldı anı maħram
Dédi ay dāniş ahlı içre Luqmān / Ki hikmet birle kıl dardımǵa darmān
Bolaydır men néçe yıllar cahān-gaşt / Ki sayr ile néçe kūh néçe daşt
Cavābını ne dér sen oşbu sözge / Maña maħram tapılmas sendin özge
Dédi dastūr ay sulţān-ı āfāķ / Yüzüñ körmekge érür barça muştāķ (27b/1-15)
Bu şūratnı köñüldin eyle hālī / Taryādın maķāmıñ kélđi 'ālī
Muyassar bolsa kimde 'azza u davlat / Tiler mü öziǵa ul ranc [u] mıħnat
Kişide bolsa hāzır haşmat [u] cāh / Alur mu öziǵa ul külfet-i rāh
Üyinde bolsa kemīni ni 'mat u nāz / Kılur mu açlıǵ tanbūrını sāz
Dédi şah ay-vazīr-ı 'aql-ı kāmīl / Bolur sudın mişāl maña hāşıl
Eger bolsa cahān şahnıǵa sarı / Azıǵayın her terefge érse cārī
Cahān şahrāsıda yürǵan oşal su / Muşaffā bolǵan ul yañlıǵ ki közǵü
Eger bir néçe muddat bolsa mākiş / Anıñ sassıǵlıǵıǵa érđi bā 'ıř
Dédi ay şāhīb-ı evreng [ü] iklīl / Ki mendin hem eşit bir yaħşı tamşīl
Musāfir ahlıdın ger sorsañ ahvāl / Barıban bād-ı şarşardın habar al
Cahān atrāfı sarıǵa örer pīç / Karasañ yürmaǵay turmaǵay hīç
Safarda yüregi şad-pāralıǵdın / Émes maħsül habar āvāralıǵdın
Nazar ét bul zamāni taǵ sarı / Kim anda bar üçün hılm vaķarı

Bolupdur ma 'dan-ı yāķūt [u] aħmar / Anıñ köñlide pinhān nuķra u zer
Laťāyif bābıdın dastū[r] u sulťān / Néçe źarbu 'l-maşal kıldılar 'ayān (28a/1-15)
Velik ul-dem vazır-ı nık-takđır / Tapa 'lmay oşbu işge hıç tadbır
Tilini tişledi u boldı hāmūş / Güher yañlıg kelāmıga tutup gūş
Dédi sulťān ki ay şāhib-ı farāsat / Kılur men saña bir néçe vaşıyyat
Biri kıldım seni él içre sarvar / 'Aťā eylep bu dem evreng [ü] afsar
Biri buldur 'adālat pışa eyle / Halāyık üzre hayr-andışa eyle
Mu 'azzaz eylegıl ahl-ı 'ayālm / Éşitgil cān bile bu kıl [u] kālım
Biri buldur musāfir bolmağım cazm / Eger kılsam bölek kişvar sarı 'azm
Kim andın soñ taħammul eyle bir yıl / Boluban muntazır bu yerde bī-kıl
Kazā kaytarmasa bu yan 'inānım / 'Adam bolsa meniñ nām u nişānım
Meniñ oğlumı sulťān eyleğay sen / Bu kişvar ehligē han eyleğay sen
Ki bolğay sen meni izlep ravāna / Tapılğay saña tā mendin nişāna
Kim aña bu vaşıyyatları aytıp / Kiriben [k]étti dar-gāhıga kaytıp
Vadā ' eylep heme mazlūmlarğa / Oşal sulťānıdın mahrumlarğa
Çıkıp keydi tanıga cāma-ı fakr / Salıp 'ālam ara hengāme-i fakr
Kalandar-veş kiriben yolğa yalguz / Yürür érđi piyāda kéçe kündüz (28b/1-15)
Keziben néçe şahr u tağ [u] hāmūn / Özini kişvardın boldı bīrūn
Bar érđi yol üze bir çaşma-sārī / Oşal hālet ara tüşti güzārı
Ki boldı anda hāzır tört insān / Barı āşufta u hayrān [u] sar-sān
Urarlar bir birini ħarb birle / Baş közi yarılğan źarb birle
Talaş eylerler anda tört aşyā / Kılıp sulťān bu aşyānı tamāşā
Biri kāse biri cāma biri taht / Biri şimşir-i Çübīn ay nikū-baht
Yasapdurlar yıgaçdın anda şan 'at / Velikin yok alarda kadr [u] kıymat
Körūben şahnı ħurram boluban / Yügürüp kéldiler bī-gam boluban
Dédiler barça ay şah-ı musāfir / Bu dört aşyā érür bu yerde hāzır
Boluñız bu zamān bizlerge kázī / Kılıñız her birimiz munda rāzī
Dédi sulťān neçük insān érür sen / Bu yerde vālıh u sar-sān érür sen
Talaş ile érür siz barça mağđur / Bu aşyālar ki yoktur maña manzūr
Dédiler barça ay muhmān-ı 'ādıl / Seni 'aqlıñ érür él içre kāmıl
Bu turgenler ini birle ağa miz / Ki bir érür ata birle ana miz
Bu aşyālar kalıp mīrās atadın / Bilür érđi 'ilm-ı sīmyādın (29a/1-15)
Nazār kılğıl anı keyfiyyetige / Kulağ salğıl anı hāşıyyetige
Tīleseñ kāsedin ay şāhib-ı rāz / Muhayyā bolğay anda ni 'mat u nāz
Eger her kim cahānda eylese gaşt / Güzār olsa oşal-dem tağ ile daşt
Kılıçdın tartsa ħat pergār yañlıg / Yazılsa yer üze davvār yañlıg
Bolur āmāda anda şahr [u] rusta / Mükemmeldür anār u kand [u] pista

Eger muhtâc bolsa sîm ü zerge / Ki durr [u] la'l yâkût [u] güherge
Yağasidin tutuban tonnu kaçsun / Közin açıp anı üstiğa baksun
Tökülgey anda la'l u sîm u gavhar / Ki bolğay anı maşşûdı muyassar
Safar étmağnı her kim eylese 'azm / Bu taht üstiğa çıkmaknı kılar hazm
Sulaymân tahtı dék uçqay havâğa / Alıp bargay anı süy-ı samâğa
Kıyay manzılğa bolsa tab 'ı mâyl / Yumup köz açkunça maşşûdı hâşıl
Bu aşyâ hâlidin ul-dem şahan-şâh / Ta`akkul zıhını birle boldı âgâh
Alardın eşitip oşbu aşarnı / Alurğa bağladı muhkem kemerni
Alarğa eylep anda makr [u] tazvîr / Dédi tapıñ kamân bir néçe tîr
Éşitip émdi mendin buyuruğnı / Atar men her terefge tört oknı (29b/1-15)
Tapıp kéliñ bu manzılğa barıban / Alıp kéliñ yügürüp ahtarıban
Eger kim kélse avval gayret eylep / Yokatğan oknı alıp sur`at eylep
Taħammulsız kéliben kolnı salsun / Bu törtidin köñül h`[ā]hını alsun
Kim andın soñ alıp kélgen tîrni / Kötersün hoş kılip üçdin birini
Bu tartıb ile kalğan alğanı hûb / Kıyay aşyâ ki bolsa aña margûb
Alıp kélse eger bu yerge râbı` / Bolur kalğanığa ul-demde râcı`
Dédi sulţân bu yañlıg hukm éter men / Eger maqbûl émes kaytıp kéter men
Dédi barça kabûl éttük bu sözni / `Ayân kılmas kiş[i] mundağ rumûznı
Alar içre birevi boldı masbûk / Tapıp kélde kamân birle néçe ok
Aluban élgige ul-demde sulţân / Ki attı zor-ı bâzû birle her yan
Yügürüp her terefge sur`at ile / Taraddud kıldılar köp mihnat ile
Sulaymân-veş minip taht üzre sulţân / Heme aşyâni alıp boldı tayrân
Anıñ astıda kaldı yeti gardûn / Ki mihnat `alamudın boldı bîrûn
Cahân aţrafıge ul `âlî-ıkbâl / Uçuban vahm yañlıg bî-par u bâl
Bolup manzûr aña néçe garâyıb / Tafarruc eyledi neçe `acâyıb (30a/1-15)
Uçub maşrıkkâ Cābulkāni kördi / Barıp mağrıbgâ Cābulsāni kördi
Selāfînler bile boldı hem ulfat / Havākîn machısida kördi `izzat
Néçe kişvar içide taptı ta`zîm / Tamāşâ eyler érdi néçe iklîm
Köründi aña bir şahrî kazādın / Uçup tüştü oşal-demde havādın
Ne şahrî kim édi ul reşk-i cannat / Érür âmāda anda nāz [u] ni`mat (30b/1-5)
...Kiriben şâh anda eyleben sayr / Tafarruc eyledi hem mescid u dayr
Köründi aña bir `âlî manāzıl / Barıban anda ul-dem boldı dāhıl (30b/14-15)
...Şah ul-dem bir kişidin halvat eylep / Suvâl étti özige ulfat eylep
Dédi bu salţanat dar-gāhidur mu / Anıñ içre bu kişvar şahıdur mu
Dédi ay rüstāyî-i cahân-gerd / Safar daştıda tartқан mihnat [u] dard
Bu manzıl bil ki lolige mekândur / Özi aşşüb-ı dîn târâc-ı cāndur
Selāfîn ahlı hüsiniñ gadāsı / Havākîn halkı köziniñ fadāsı (31a/6-10)

...Berür bolsa kişi ger yüz miñ isrāf / Bolur ul-dem vişālīga mükellef
Faķır ahlıda ger azraq zeridür / Kenizekdin aña miñdin beridür (31a/13-14)
Şah anda eşitip aniñ sözidin / Hayālī-dék ketip ul-dem özidin (31b/1)
...Aniñ 'ışkı içige otını yaķtı / Muhabbat kūsini bardı u қаќtı
Bu kök günbez ara tüşti şadāsı / Kılıp ger barçanı şavt [u] navāsı
Kenizekler eşitip bul aşarnı / Barıp lolīga aydı bul habarnı
Dédi bilmem neçük insān ékendür / Faķır ahlı durur ya han ékendür
Vişālīñni bu dem da 'vā kılıpdur / Cahān ahlı ara ğavġā kılıpdur
Dédi lolī anı munda taleb kıl / Barıban mujda-ı 'ış [ü] tarab kıl
Barıp yetkürdi şehge mujd[a]-gāñı / Kızıl gül boldı reng za farāñı
Berip lolige ul tıllā-yı mezķūr / Ki yüz miñ él içide érdi maşhūr (31b/7-14)
...Yüzige açtı lolī bāb-ı 'ışrat / Muhayyā eyledi asbāb-ı 'ışrat
Beriben şah kolıġa bāda-ı nāb / Ki cāñın köñli yañlıġ kıldı bī-tāb (32a/1-2)
...Kolum uşlap yüzün sürdi yüzige / Talaţţufdın közin koydı közige
Bu yañlıġ bir biridin aldılar kām / Talazzuzdın ikevi taptı ārām
Bu yañlıġ her keçe şah-ı Sarāñdīb / Berip 'ışrat üyini zīnat u zīb
Oşal mezķūr bolġan tört aşyā / Bar érdi anda genc-i lā-yu 'addā
Kim andın hıķka içre eyleben darc / Kılıp érdi 'adadsız lolīga harc
Bolurdi şarfi kün-kündin ziyāda / Alurdi barça hādım istifāda
Bolup sultān anı vişālīga maġrūr / Kılıp hubbu 'l-vaţannı köñlidin dūr
Hasaddın çarh köydürdi özini / Açıp aña kevākibdin közini
Dédi bir kün ġarīb zār eyley / Ma 'ışat üyi içre hār eyley
Kılıban her zamāni bul tefekkür / Ki lolī [kö]ñlige saldı bu taşavvur (32a/6-15)
Musāfirdu bu kélgen mihmāñım / Kim andın tāza érdi hāñmāñım
Ne ihsān eylemak içre malāli / Ne 'ışrat āftābige zavāli
Körünür közge bī-bahra hunardın / 'Aţā kılıġay 'adadsız sīm [ü] zerdin
Körünür zāhırı içre gadā dék / 'Aţā u cūd birle pād-şāh dék (32b/1-4)
...Kéçürüp néçe kün 'ış ile avķāt / Bu yañlıġ eyler érdi köp hayālāt
Barıban şāh her kün hucrasıġa / Muķayyad bolur érdi ucrasıġa
Alurdi sīm ü zer ul tonı kaçıp / Térür érdi étekge yerge bakıp
Soñdın kāseni aldıġa koydı / Néçe türlüg ta 'ām yédi u toydı
Kemīn eylep bakıban lolī ul-dem / Biliben köñlige kıldı muşammam
Bar érken anda bir aşyā-yı nādır / Dédi andın bu işler munda şādır
Bélin bağlap alarnı almaķ üçün / Ki sultāñni balāġa salmak üçün
Néçe makr u hıyalnı pīşa eylep / Zamīñıġa bu söz andīşa eylep
Dédi ay yār-ı cāñım mihr-bāñım / Seni 'ışkıñda köygen ustuh'āñım (32b/7-15)
Kolum tutķurmayın sendin bölekge / Yüzüm körsetmeyin hayl-ı melikge

Taşaddukdur meni bul hasta cānım / Saña taslīm eyley hānmānım
Senindür sīm ü zerdin nusya u naqd / Meni eknūn özüñe eyleğül 'ağd
Velī bardur biziñ şahr içre sultān / Érür şāhib 'atā u cūd ihsān
Musāfir ahlını tutğay mu 'azzam / Kerem birle anı kılğay mükerrem
Barıp aña eger bolsañ hem ulfat / Seni kılğusu cānı bile hürmat
Bu sözlerni aña [ı]zhār kılsañ / Meni şāyad özüñe yār kılsañ
Bu tazvīr ile şahmı eyledi gül / Kabūl eylep bu iş sarı tutup yol
Kim aña keydürüp zer-baft dībā / Çemen şāhı kibi gül-reng zībā
Anı astığa ul-dem mindürüp at / Hem-ul kélgen yolığa saldı ul bat
Çıkıban avğa ul kişvarnı şāhı / Bar érdi anda barça hayr-h'āhı
Yürüp érdiler anda şayd izlep / Uruban şaydlarnı oğnı kizlep
Barıban ul-zamān şāh-ı musāfir / Anı sayr manzılıda boldı zāhır
Tüşüp atdın aña boldı mulākāt / Dében néçe salām ile tahtıyyāt
Sukūnat birle şahmı taptı köñlin / Tavāzu' atı birle çaptı köñlin (33a/1-15)
Alar kılsa bayābān kuşların şayd / Bu kıldı hulq ile şah köñlini kayd
Bayān étti rusūm-ı salānatdın / Okudu dār-gīr-ı mamlakatdın (33b/1-2)
... Sa 'ādat üyide hürām édiler / Salāmat daştıda bī-ğam édiler
Köründi nā-gehānī bir huvaydā / Huvaydā yoq-ki boldı dūd paydā
Urup şahr ortası içre h'āra / Şu 'ūd eyler kim ul yañlıg mināra
Yasıp 'ālamnı çıktı sūy-ı gardūn / Ki tokuz çarh anıñ birle bolup ün
Oşal-dem kéldi şah aldığa muhbır / 'Ayān étti tütün hālını bir bir
Dédi ot tüşti lolī hānasığa / Muzayyan eyleğan kāsānasığa
Musāfir şāhı içre gam ulaştı / Ayağdın başığa ot tutaştı
Bu kişvar şāhı hem sar-sānı érdi / Anıñ āşufta u hayrānı érdi
Bu hem érdi anıñ vaşlıge māyıl / Bolur érdi velī ba 'zıda hāşıl
Rucū' étti iki sultān-ı 'āşık / Ki lolī üyiğe eylep murāfık
Émesler vākıf iki bir biridin / Kim ul hālet muhābbatnıñ sarıdın (33b/5-15)
Barıban meger otını uçurup / Alam şahşını ul üydin köçürüp
Kılıp luğ ile köp dil-dārlıgılar / 'Atā u cūd birle yarlıgılar
Yanıp dar-gāhığa sultān-ı kişvar / İberdi lolī sarı la 'l [u] gavhar
Kalıp ul yerde sultā[n]-ı musāfir / Ki tört aşyānı aña kıldı zāhır
Alar bu manzılıñ içre ne boldı / Matā '-ı hāşılıñ içre ne boldı
Aķuzup közleridin eşk-i tazvīr / Buland-āvāz birle kıldı taķrīr
Dédi şahğa meger dīvāna bolduñ / İçip may bu zamān mastāna bolduñ
Köyüp kül boldı üy içre bısātım / Mubaddal oldı gam üzre naşātım
Ne aşyādur ki anı kıymatı yoq / Halāyık içre hergiz hürmatı yoq
Neçük köymağı üçün zārı éttiñ / Nedin anı tiliñe hārı attıñ

*Bu tazvîr işleridin boldı madhûş / Tilin kâmuğa tartıp boldı hâmuş
Oşal tün kerh birle boldı vâşıl / Ne ul avvalğı dék maşşûdı hâşıl
İkinçi kün urup yüz zor ile pîç / Kire`lmey yandı ul darvâzağa hîç
Bu işge tapmadı hergiz `ilâcın / Alıp érđi heme yalğan ravâcın
Boluban ul eşikde hâr-zâr ul / Otun-keşlikni kıldı ihtiyâr ul (34a/1-15)
...Sarândîb içre sulţânı vazîrı / Ana taslîm édi tâc [u] sarîrı
Bolup bir yıl yetiben vaqt-ı mî`âd / Kılurđı her kişidin şâhnı yâd (34b/11-12)
...Şah oğlığa beriben taht [u] bahtın / Ana tapşurđı asbâb ile rahtın
Kiriben yolğa ul yañlıg ki sulţân / Piyâda anda yüz urđı bayâbân
Kılıp âvâra şah dék bî-vafâ dahr / Bu hem kézdi néçe tağ néçe şahr
Yürüp bir tağ ara tüşti güzârı / Édi ul manzıl içre çaşma-sârî
İki çaşma ara bir cavz-ı Hindî / Tamâşâ kılmak üçün anda indi
Oşal bir çaşma üzre turđı dastûr / Bolup cavz üzre bir bûzîna manzûr
Tüşüp bir çaşma içre gûta urđı / Ki bir sâ`at édi çıktı kördi
Kızı bulđı yüzi-kim argavân-dék / Lab-ı sar-çaşmada sarv-ı ravân dék
Çıkıban cavz üzre yédi mîve / Dağı bir çaşma sarı kıldı şîva
Kiriben çıktı ul bûzîna yañlıg / Boluban hâlet-i dîrîna yañlıg
Bu yañlıg eylep anda ihtiyâr ul / Kılur érđi néçe şu`bada kâr ul
Körüp anı vazîr-ı nûk-ıtal`at / Heme başdın ayağı boldı hayret
Alıp élgı ara iki uluğ cavz / Téşiben aldı andın koymayın mağz (35a/3-15)
Alarğa aldı iki çaşmadın âb / Şikâfin mûm birle kıldı nâ-yâb
Zamâna cavrıdın kim bolsa nâ-çâr / Bolur bu iki su ul yerde dar-kâr
Havâdıs salsa baş üzre eger iş / Tapılmas dédi her kim kılsa taftîş (35b/1-3)
...Buruban sur`at ile cavz u mâdın / Köründi kişvar-ı `âlî kazâdın
Kiriben sâyır olup kûçe ü küy / Tafahhuş eyler érđi mâtam u toy
Dér érđi anda bir birge halâyık / Boluban bir yigit lolîge `aşık
Aña raht matâ`ın kıldı isrâf / Zer ü gavhar `adaadsız taptı itlâf
Kılıpdur `âkıbat ul bî-vafâlık / Üzüpdür ul yigüdin âşnâlık
Bolupdur `ışık içinde zâr hayrân / Éşigide yatıp bir ölmegen cân
Yumupdur közini bu her dündün / Bu hâl ile öter ötmes bu kündün
Bu sözni eşitip dastûr-ı dâñâ / Yüregi örtenip köydi sar-â-pâ
Birevge iltimâs étti oşal hîn / Hem-ul manzılını maña eyle ta`yîn
Kim ul bî-çâranı barıp köreyin / Tirik ger bolsa hâlnı sorayın
Anı yatğan yerige bardı başlap / Vazîr kaldı iki közini yaşlap (35b/5-15)
Yüzinni kördi şahnı tanudı / Alamlık közi ul-demde yarudı
Kılıpdur anda ki tanda nefasdın / Uçarğa cân kuşu mâyıl kafasdın
Bu hâletde yetip Luqmân-ı dâniş / Közidin yaş tóküp köp kıldı nâliš*

Néçe dārū bile eylep davāsın / Kılıban mu 'addal aniñ ğızāsın
Tamuzdı her birin aǵzıǵa kem kem / Kuruǵan rūdasını eyledi nam
Ġızā u advıya cısmıǵa qandı / 'Adamdın hastlıǵ mulkıǵa yandı
Basıban za 'aflıǵ dard u alamnı / Şıhhatlıq sahtıǵa qoydı qadamnı
Tapıban bir birini şāh u dastūr / Bolup ulfat gülistānıda masrūr
Kopuban bir biri birle körüşti / Heme ötgen havādışdın soruştı
Ana şāh étte lolīni mu 'ayyan / Kılıp ul tört aşyānı mubayyan
Bu mıñnat dardı içre salǵanını / Anı makr ile qoldın alǵanını
Felekdiñ eyleben anda şikāyet / Heme ötgenlerin kıldı hikāyet
Dédi ul-dem vazır-ı 'ākıbat-kış / Seni ay şāh köñlüñ bolmasun rış
Ki maqsūduñ bolur eknün muyassar / Tapılǵay munda hikmet birle hem zer
İberǵıl nāma lolıǵa hafıdın / Beriben añā yüz miñ aşrafıdın (36a/1-15)
Bir iş [e]ylep şabıstānıǵa bargıl / Taraddud kılǵıl yanıǵa bargıl
Muyassar bolsa andın būs āǵūş / Vışālı bādasıdın eyleseñ nūş
Tazarru' ile elǵi[ge] masās ét / Néçe 'anbar ile andın iltımās ét
Velī bu cavz suynı anda mazbūt / Kılıban eyle ğusl ābıǵa mañlıt
Bu nireng ile ul lolīni aldap / Ki koyǵay sen anı başı üze āb
Körüp ul-demde su keyfiyyetini / Tamāşā kıl Hudānıñ kudratını
Vazırıdın bilip bu sözni sulṭān / Açıldı gül kibi ul şād handān
Alıban elǵıǵe ul-demde hāma / İberdi lolī sarı 'uzr-nāma
Oqıp nāz ile taşlap kıldı 'ışva / Kenizeklerǵa sulṭān berdi rışva
Özin taşlap taradduddın oñ sol / Néçe makr ile taptı vaşlıǵa yol
Kéçürüp ul tüni şāh-ı cahān-gerd / Dédi lolıǵa rengin eyleben zard
Seniñ üçün vücūdum kétti bar-bād / Eşiǵıñde vaṭannı kılmayın yād
Hayālñ 'ālam-ı bālādın artuq / Vışālñ cannatu'l-ma'vādın artuq
Tiler men sendin ay-māh-ı cahān-sūz / Bir işni ay zamīn-ı āsumān-sūz
Dédi lolī qabūl étim sözüñni / Bilip men barçadın artuq özüñni (36b/1-15)
Tapılmas sen kibi ahl-ı vafāda / Ki tākāt eylegen cavr [u] cafāda
Tekellüm içre tūṭi dék bayān ét / Tarannum içre bülbül dék 'ayān ét
Dédi sulṭān bu érdi mudda 'āyım / Cılā berdi zamīr içre bavārım
Taniñ zer hıl'atıdın eyle 'uryān / Badan gül-zārıdın çıkan kibi cān (37a/1-4)
...Şafā tapsun tan ul yañlıǵ ki közǵü / Qoyay başñ üze bir zarb ile su
Salāmāt üyide ay sarv-ı çālāk / Kūdūretdin özüñni eylegil pāk
Bu işdin koy meni cānumǵa munnat / Munı bildim tiriklik içre davlat
Bu sözdin lolī ul-dem boldı hāmūş / Néçe nāz ile şahnı kıldı āǵūş
Qabūl eyledi kılǵan iltımāsın / Çıqardı cısmıdın zerrin libāsın
Kiriben maǵsal üstide bī-h'āst / Şanavbar dék qaddını eyledi rāst

Şah ul oyğan sunı âmāda eylep / Ki lolīni fūsundın lāda eylep
Anı başığa su koymağ hemānā / Ki büzīna bolup turmağ hemānā
Muqayyad boldı afgān eylemekge / Buland past her yan sekremekge
Kişi kimge ne kılsa anı körgey / Eger yerge ne ekse anı körgey (37a/6-15)
Şah ul-dem çıktı u boldı ravāna / Vazīrga keldi aydı bu fasāna
Köñülni şād eylep iki dem-sāz / Bu tünde bir birige aytışp rāz
Kéçürdi özlerini hurrām eylep / Havādīs külfetidin bī-gām eylep
Oşal tün erdi kim andağ karaqır (?) / Ki rengi lolī yañlıgı taptı tağyūr
Sarığ büzīna yañlıgı eyledi şubh / Cahān ahlığa şuhrat taptı bu kubh
Tüşüp āvāza ul-dem barça afvāh / Bolup bu işdin ‘ālīm ahlı āgāh
Dédiler lolī bu tün boldı ma[n]sūh / Tapıdur hüsiniñ āyātı mansūh
Şafāda erdi ul āyīna yañlıgı / Bolupdur bu zamān büzīna yañlıgı
Étiben barça él bir néçe tadbīr / Tutup boynığa anıñ saldı zancīr
Anı sürgep keşāle eylediler / Ki şah sarı havāla eylediler
Alıp yetkürdiler şah hızmātığa / Tahayyur eylep ul-dem şūratığa
Munādī eylep sultān-ı kişvar / Yıgılsun sıhr ahlı barça yek-sar
Heme Cogī éli ya ahl-ı cādū / Bu davlat-hāna içre eylesün rū
Bu lolī hırzığa bolsun muqayyad / Ki şāyad bu fılsımın eyleğay rad
Eger bu müşkil iş bolsa küşāda / Tapar ul sīm [ü] zerdin istifāda (37b/1-15)
Yıgılıp hukm ile ul kav[m]-ı mas ‘ül / Bu iş raddığa tün-kün boldı maşğūl
Şılāya eylediler advıyadın / Okup aña fusūn [u] ad ‘ıyadın
Hakīm ahlı aña dārū içürdi / ‘Azāyım-h‘ān çırāğ ile köçürdi
Bu işler kılmadı lolīge ta ‘şīr / Ki tā tapğay anıñ ahvālı tağyūr
Boluban mu ‘tarıf ‘acızığa ul él / Alıp ruşsat kaçıban eyle kim yel
Vazīri birle sultān-ı Sarāndīb / Berip hikmet üyin dāniş bile zīb
Éşittiler heme lolīğa ‘acız / Bolup tapmay davāsın anda hergiz
Dédi dastūr ay şāh-ı cahān-gīr / Bu yañlıgı erdi aña makr [u] tazvīr
Barıp aygıl bu kişvarnı şahığa / Özünni yetkürüben dar-gahığa
Kélip bu kişvar içre zū-fünūnı / Barı güm-rāhlarğa rah-numūnı
Bu hikmet çarhı üzre āftāb ul / Camī ‘ ‘ımlardın bahra-yāb ul
Buland étseñ kerem birle ravācın / Kılur hikmet bile maymūn ‘ilācın
Musāfir şāh ul sultānğa yetti / Vazīr sözün aña ızhār étti
Éşitip oşbu sözni boldı hoş-hāl / Kılıp va ‘da aña köp zer bilen māl
Vazīrni çarlap aldı hızmātığa / Mükerrrem kıldı nāz u ni ‘matığa (38a/1-15)
Aña aydı vazīr-ı hoş-farāsāt / Ki bergil altı ay bizlerge muhlat
Küdüretdin köñül eylep tanazzuh / Kılalük oşbu hızmātge tavaccuh
Alarğa kıldı bir manzılını ta ‘yīn / Ne manzıl belki şūrat-hāna-ı cın

Oşal-dem eyledi maymūnı irsāl / Aña bağlap salāsıl birle aġlāl
Dédi dastūr ay ahl-ı mulāzım / Kayu bolsa eger lolġe hādım
Ki şākird érđi maña bu musāfir / Bar érđi anda tört aşyā-yı nādır
Kalıpdur lolīni kāşānasıda / Mu ‘ayyandur ma ‘ışat-hānasıda
Alıp kēlsün meni aldımġa barıp / Ki şākirdim bile anı köterip
Anıñ ul taht üzre otquzayın / Tanı üstige tonrı keydüreyin
Kılıç birle anı dem köçürüp / Hem-ul kāse bile dārū içürüp
Eger bu iş bile kılsam ‘azāyım / Ki her ay üç künide bolsa dāyım
Tutar bolsam bu mezkūr aşyāsın / Ki şāyad taşlaġay maymūn libāsın
Bilingay ādamıyyatlık kemālī / Namūdār eyleġay hüsni-i camālī
Bu sözdin barça él masrūr boldı / Yıraġ ba[r]mak üçün ma ‘mūr boldı
Kopuban şāh birle yolġa kirdi / Étegin bélige muhkem kayırdı (38b/1-15)
Alıp kēlip oşal aşyā-yı nādır / Vazır élgige ul-dem kıldı zāhır
Üzüp ul gülşen içre hārlardın / Kılıp hālī heme aġyārlardın
Éşikni eyleben ul-demde muhkem / Kalıp büzīna birle iki hem-dem
Koyup dastū[r] hikmet birle anı / Anıñ başıġa māu ‘l-cavz-ı şānī
Oşal-dem pardadın lolī-i maymūn / Kuyaş dék hüsni birle boldı birün
Bu yañlıġ şu ‘bada işlerni bilip / İkevini ayakıġa yıkılıp
Heme ötgenge is[tı]ġfār eylep / Nadāmatnı özige yār eylep
Kenizeklġk eylep havf ile bīm / Özini şehge ul-dem kıldı taslīm
Muhayyā kıldılar aşyā bilen taht / Sarır üzre çıkargā üç nikū-baht
Minip lolī bilen dastūr [u] sulţān / Çu Āşaf bir[le] Balkīs [u] Sulaymān
Felek sarıġa parvāz eylediler / ... bir né dép āvāz eylediler
Bu kişvar hālķi kördiler anı fāş / Urup kögsige ul-dem barçası taş
Havā üzre kılıp bir neçe cavlān / Alarnıñ közleridin boldı pinhān
Uçuban taht üstide tüzüp bazm / Sarāndīb mulķı sarı kıldıla[r] ‘azm
Yetiben ‘adldın ābād étđi / Ulus köñlin keremdin şād étđi (39a/1-15)

“Dördüncü Gülşen”de yöneticilerin kendilerine akıllı bilgili kimseleri danışman olarak seçmesinin önemi vurgulanmıştır. Yöneticiler akıllı, iyi niyetli vezirleri kendilerine yakın tutmalıdır. Akıllı vezirlerin yararlı sözleri iyi ve kötüyü ayırt etmelerinde yardımcı olur. Hatta tehlikeye düştüklerinde canlarını da korur. Bilge vezirlerin hikmetli davranışları sayesinde devlete zarar ulaşmayacaktır. Öyküde zekânın, bilginin ve bilimin gücü anlatılmaktadır. Zekâ, bilgi ve irfan insana hayatta ve aşkta yol gösterir, mutluluk getirir.

2.5. Tevekkül ve Rıza

Yedi Gülşen Mesnevisi’nin beşinci öyküsü olan “Beşinci Gülşen (Béşinçi Gülşen)” toplam 869 beyitten oluşmaktadır. Bu öyküde İran şahının oğlu Saadet Şah, rüyasında gördüğü kıza âşık olur. Kızı bulmak için şehzade ve vezir yola çıkarlar. Hindistan ve Çin bölgelerini dolaşan

şehzade Saadet aradığı kızı nihayet Rum diyarında bulur. Rüyasında gördüğü kızın Cevher olduğunu öğrenir. Cevher'i ağırlığınca altın vererek satın alır. Başlarda şehzadeye eziyet eden Cevher, onun daha önce rüyasında gördüğü genç olduğunu anlar. Cevher'in isteğiyle Mısır'a yerleşirler. Bir yıl sonra ellerindeki mal mülk tükenir. Şehzade çölde avlanır ve Cevher de kilim dokur. Kilime bir gül bahçesi ve bileğinin resmini aksettiren Cevher'in kilimini Şemun adında Yahudi bir tüccar satın alır. Bu kilimdeki resimlere hayran kalan Şemun, sahibini bulmak için uğraşır. Sonunda Cevher'i gören Şemun kendi annesinin de yardımıyla onu kaçıır. Cevher'in kaybolduğunu anlayan şehzade Saadet üzüntüsünden sokaklara düşer. Şehrin veziri onun bu hâline acır, yanına bir adam vererek Cevher'i bulmasına yardımcı olur. Sokak sokak Cevher'i ararlarken Cevher'in bulunduğu sokağa gelirler ve tesadüfen Cevher'i bulurlar. Birlikte kaçacakları gece Cevher, Şemun'un evini soymak için gelen bir hırsız zenciye şehzade zannederek yanlışlıkla onunla birlikte kaçar. Ama daha sonra kaçtığı kişinin şehzade olmadığını anlayan Cevher, hırsızdan kurtulmayı başararak, erkek kılığına girer ve Aramabad şehrine gider. Bu şehirde halk taht kavgaları yüzünden perişan hâldedir. Cevher'i erkek zanneden halk onu sultan ilan eder. Cevher şehri güzelleştirir, adaletiyle cihana ün salar. Şehzade Saadet'i bulmak için ülkedeki yaşlı bir ressama kendi suretini çizdirerek şehrin giriş kapısına astırır. Resmi görüp ağlayan, başında bekleyen herkesin yakalanmasını emreder. Cevher'i aramak için yola düşen Şemun, onu gündüz gözüyle görünce âşık olan hırsız ve şehzade Saadet resmin asılı olduğu şehre gelirler. Nöbetçiler tarafından yakalanıp Cevher'in huzuruna çıkarılırlar. Bir mahkeme kurarak kendisine kötülük edenleri ve şehzadeye sıkıntı çektirenleri cezalandırır. Şehzade Saadet ve Cevher sonunda kavuşurlar, üç evlatları olur. Saadet, oğullarından birini tahta oturtur, Cevher ile birlikte babasının ülkesine döner. Babasından sonra İran tahtına oturan şehzade ülkesini adalet ve cömertlikle yönetir. Beşinci örnek olay olarak sunduğumuz öykünün özgün biçimi şu şekilde geçmektedir:

Yeti iklim içinde mulk-ı İrân / Nucûm bâğıda hürşid-i tâbân

Néce yüz kişvar ul mulk içre maşhûr/ Barı cannat kibi âbâd [u] ma 'mûr (39b/14-15)

Bar érdi anda bir şâh-ı cahân-bağş / 'Uluv rif'at melek haybat felek rahş

Velî farzandın érdi aşarsız / Dıraht-ı saltanat şâh-ı şemersiz

Ğubâr alıp köñül âyīnasına / Uruban taş her dem sīnasına

Dédi haşmat éline bolmasa pūr / Nihân étgan fanâ mulkı ara gūr

Beriben sīm ü zer darvīşlarğa / Yatīm u bīve u dil-rīşlarğa

Tutuban niyyatın köñül ara sīh / Hamīşa boldı huddāmu 'l-maşâyıh

Salıban daşt tağ üzre ribâţ ul / Urup daryâlar üstiğa şırâţ ul (40a/2-10)

... Du 'āsı 'andalībân tartıban ün / Icābat gülşenige boldı maqrūn

Şahâb-ı mekremet tuttu saçıp avc / 'Aţâ daryâsı urdı her teref mavc (40a/14-15)

Ötüp andın néce ay néce kün / Cahānga bir kuyaşı boldı birün

Kuyaş yok belki şah közin nūrı / Tanını kuvvatı köñül huzūrı

*Bu gül davlat üyini kıldı gülşen / Bu gavhar şah közini étti ravşan
Alıp zer-baft ile eylep numāyış / Körüp şah kıldı Teñriğa sitāyış
Yığılıp barça ul şāhib-ı kemālāt / Sa'ādat Şāh koydılar aña at (40b/3-7)
...Dédi sulţān yığıban ahl-ı rammāl / Açıp taşlañ bu yerde kur'a u fāl
'Adamnıñ kânıdın tüşgen bu gavhar / Muzayyan érdi andın taht [u] afsar
Uşalgay-mu havādışnıñ taşıdın / Fanā bahrığa tüşgay-mu başıdın (40b/13-15)
Baqıp barça kıyaş birle kámerge / Alıp ul-dem nazār eylep nazarge
Tefekkür birle kıldılar hısābı / Namūdār old[ı] sa'd inqılābı
Dédiler barça ay sulţān-ı 'ālam / Kemāliñ badrı hergiz bolmasun kem
Sa'ādat nahs üyige kırāndur / Salāmat āh [u] gamge hem-'ināndur
Aña āfat téger uykusı içre / Nam olğay köñlini közgüsi içre
Néçe tadbīr ile tapmas zidūda / Ki bolğay kem kem aħvālı rubūda
Bu işdin 'ākibat dīvāna bolğay / Cahān ahlı ara afsāna bolğay
Éşitip ul-zamān sulţān-ı Īrān / Qolını tişledi boldı u hayrān
Bası yığılap közidin tökti jāla / Köyüp köñül kanıdın açtı lāla
Köntüp ul şāhib-ı cāh-ı tacammul / Rızāğa tan berip kıldı taħammul (41a/1-10)
...Tün [ü] kün ötti şah-zāda bu bir yıl / Ma'ışat bostāni içre bés yıl
Kazādın bir kéçe 'ışatda érdi / Salāmat tahtıda rāhatd[a] érdi (41a/14-15)
Ne kéçe belki gūyā laylatu'l-kadr / Anıñ hüsni kamer yañlıg bolup badr
Özini eyledi uykuğa māyıl / İki mujgān nazarge boldı hāyıl
Köründi aña bir sar-sabz gülşen / Kılıpdur néçe kızlar anda maskan
Ne gülşen belki cannātu's-surūr ul / Ne kız rahmat éline belki hūr ul
Turup sar-çaşma üstide parī dék / Alar labları gül-berg-i tarī dék (41b/1-5)
...Yüzi lavhıda bir hālī yazılğan / Labı astuda bir çāhī kazılğan
Étip cān [u] köñül ul hāl ile şayd / Kılur zulf ile bağlap çāhığa kayd
Biri oñ yüzi üzre biri cīda / Biri hālī muzayyan zīr-ı labda
Sa'ādat Şāh köñül kanını yutup / Muħabbatdın anı élgini tutup
Dédi ay gül-'ızār āfat-ı hūş / Tirikdür men seni kılmam farāmūş
Kılıp 'ıřkıñ yüregim pāra pāra / Köre'lgey-men mü hüsniñni dubāra
Baqıp şah-zādağa eylep tabassum / 'Itāb [u] nāz ile kıldı tekellüm
Vişālmğa yeter sen külfet ile / Néçe cavr [u] cafā u mıñnat ile
Méni yüz makr [u] nireng ile gardün / Kılıpdur bir kişi élgide tutkun (41b/7-15)
Dében ul barq yañlıg boldı pinhān / Şah oğlu ra'd yañlıg tartıp afgān
Hem-ul-dem uykusıdın boldı bīdār / Gam u hasrat öziğa eyleben yār
Tün ü kün tartıp anda āh ile dard / Macālis ahlı 'ışin eyledi sard
Bolup kün-kündin érdi bī-karār ul / Qalam nālı kibi cısmı nızār ul
Kim oğlıdın atası boldı vākıf / Anı aldığa ul-dem kéldi hā'ıf*

Dédi yıǵlap aña ay nūr-ı dāda / Avvaldın kāş bolmam āfarīda
Ġam [u] hasrat üyinde yürmes érdim / Seni bu hāl ile körmes érdim
Nedin bolduñ bu dard ile giriftār / Ne üçün tartadur sen nāla u zār
Atasıǵa dédi ay pād-şāhım / Bu ‘ālam içre zātıñ kıbla-gāhım
Sabab sendin kélip érdi vucūdum / Tıfılıñdın seni bu zād-būdum
Közüm bir kéçe bardı ‘ālam-ı h‘āb / Ne h‘āb ul gülşen-i cannat sarı bāb
Oşal-dem cılva kıldı neçe şūrat / Ne şūrat dıl-rubā-yı hūr-ıtal‘at
Alardın bir parī-peyker saman-bū / Kara közlüg şeker sözlüg melek-hū
Tekellümdin méni dīvāna kıldı / Fıǵān u nālaǵa hem-hāna kıldı (42a/1-15)
Eger bolmas vışāl-ı rah-numāsı / Tapılmas bu köñül dardın davası
Kılağ sal bu alam-engiz sözge / Ki mendin tutma köz ölmekdin özge
Atası bildi hālın boldı maħzūn / Kılıp bu dard birle baǵrını hūn (42b/1-3)
Dédi şah ay vazır-ı maşlaħat-h‘āh / Bu işde bol meni oǵlumge hem-rāh
Muhayyā eyledi zād-ı safarnı / ‘Adatsız yıǵdı anda sım ü zerni (42b/14-15)
Yürüşdiler nucūm-ı āsumān-dek / Sa ‘ādat anda hūrşīd-i cahān-dek
Kılıp barça nafas yañlıǵ tab [u] tāb / Taleb eylep hem-ul maḡlūb-ı nā-yāb
Bolup sar-gašta ul yañlıǵ kögerçün / Keziben baħr u bar u tağ [u] hāmūn
Koşuldular oşal-dem kār-vānǵa / Nuzūl étte hem-u[l] Hindūstānǵa
Mulāzımlar yürüben kūy u bāzār / Kenizeklerǵa érdiler ħarīdār (43a/11-15)
Camī‘ Hinddın körsetti dastūr / Alar bolmadı şah-zādaǵa manzūr
Çıķıban Hinddın ul-ķavm-ı nā-kām / Haḡā u Çīn sarıǵa koydılar kām
Édi ul mulk kān-ı ma‘dan-ı ħüsn / Camāl aynasıda miskīn-i ħüsn
Körüp yol üzre köp şahr [u] vilāyat / Kılır érdiler ul nav‘ı ki ‘ādat
Bolup hem-reh ‘ināyat rah-barıǵa / Kéliben tüştiler Çīn kışvarıǵa
Taraddud birle her yan eyledi tek / Mu‘ayyan kıldılar néçe ken[ī]zek (43b/3-8)
...Alurǵa boldı anlarǵa muķayyad / Körüp şah-zāda kıldı barçasın rad
Haḡā mulkıdın olup barça maħrūc / Bölek kışvar sarıǵa kıldılar köç
Alıp bu tarz her şahr içre demni / Firengistānǵa koydılar ķadamnı (43b/12-14)
...Yürüben gaşt ile hurmūz ile büm / Alarǵa maskan oldı kışva[r]-ı Rūm
Ki bir yer kılmayın hergiz iķāmat / Bolurlar ‘āzımı özge vilāyat
Yetiştiler [...] yañlıǵ Kār-ı kıblā / Alarǵa yār olup vācīb Ta‘ālā
Kim érdi ul vilāyat tābı‘-ı Rūm / Éli érdi anıñ şāhıǵa maħkūm (44a/2-5)
...Heme dallāllardın aldılar sūd / Kenizekle[r] nazardın boldı mardūd
Safar aħlıǵa ul dar-gāh-ı ‘ālī / Heme aǵyārlardın boldı hālī
Velī ul şahr élidin kıldı bartan / Kelām-ı cān firād [u] ħalkı aħsan
Alarǵa eylep ul-dem āşnālıǵ / Étip [u]luğ tarıķ rah-numālıǵ
Muħabbatdın dédi ay miħmānlar / Körüp siz sayr ile yaħşı yamanlar

Velī bardur bu kişvar içre bir bay / Tacammul içre érür 'ālam-ārāy
Kim érür hıdmatıda dāhdın bīş / Kılurlar dard sīmīn köñlini rīş (44a/9-15)
...Barı érür camīl şāhıb-ı nāz / Alar içre camālī kēldi mumtāz (44b/3)
...Velī bar anda 'ayb-dék dānī / Budur hūs-n-i matā 'ınıñ zıyānı (44b/6)
...Dédiler ne érür ul dék dānī / Ki bizge zāhır eyleğil bayānı
Dédi bolsa ken[ī]zeklerde üç hāl / Vafā kılmas kişige ay nikū-hāl
Biri oñ yüzi üzre biri aysar / Biri zīr-ı labı üzre muqarrar
Bu üç hālın eşitip anda şah-zād / Yaķındur kim çıkarğay dād [u] faryād
İmā birle vazīr-ı 'āķıbat-bīn / Anıñ köñlin otığa berür teskīn
Dédiler sīm ü zerdin eyleben hūr / Buruğıl manzıl-ı maķşad ara zor
Ravān boldı mulāzımlarını taşlap / Vazīr [u] şāhnı oğlını başlap (44b/9-15)
Alarını bildi u ul-dem çıkıp bay / Hem-ul mihmān-sarāğa eyledi cāy
Vazīr eylep köñül mir 'ātıda fikr / Kenīzekni bayānın eyledi zıkr
Çıkarıp her birini kıldı manzūr / Ki şah oğlı nazardın eyledi dūr
Oşal-dem kalğanığa yetti navbat / Körüp anı tamāmı boldı hayret
Muhabbat pardası 'aqlını yaptı / Tüşide körgenini munda taptı
Közide urdı anı kan yaşın mavc / Köñüldin āh otını eyledi avc
Yürekde kalmadı şabr u qarārı / Kōlıdın kētti anıñ ihtıyārı
Dédiler ay ganīlar pād-şāhı / Ne érmiş bu kenīzekni bahāsı
Dédi bermeñ meni bu yerde taşdı / Kim étmeñ gavhar [u] furşatını taşnı
Bu durr-ı bī-bahānıñ atı Cevher / Cevāhirdür anıñ birle barābar
Kılıñ āmāda bu yerga tarāzū / Salıñ bir yanğa Cevher [ya]nığa bū
Ki Cevherdin berer mişķāl eger kem / Bolur bay ' [u] şırā bul yerde pur-hem
Dédi aña vazīr-ı ahl-ı tadbīr / Sözüñ kıldı bu dem bizlerge ta 'sīr
Barıp ahvāl [u] kudratını bilelük / Cevāhir birle aldınğa kélelük
Dében yandı hem-ul manzıllarığa / Tüşüp fikr ötti cān [u] dıllarığa (45a/1-15)
Ne üçün sayr ile atrāf [u] eknāf / Yürürde sīm [ü] zer köp boldı isrāf
Muyassar bolğanıda bul kenīzek / Kālıpdur kollarıda māl endek
Dédi dallāl men eyley 'ilācın / Buland eyley işiñizni ravācın
Bu kişvar içre bir farmān-ravā bar / Érür ul zālīm u bas ki cafā-kār
Kim aña 'ādat olğan rışva almaķ / Ve ger ne külfet ü miñnetge salmaķ
İki haşm olsalar ger anda dāhıl / Kılur endek zer ile haķnı bātıl
Bu yañlıg eyleben tazvīr [u] hīla / Eger barsañ alıp aña vasīla
Anıñ tab 'ı bu yanğa māyıl olğay / Ki şāyad mudda 'ālar hāsıl olğay
Anıñ sarı bu fikr ile urup yüz / Alıban aşrafıdın anda bēş yüz
Barıp eylep salām ile tahıyyāt / Kılıp hākim bile ul-dem mulāķāt
Ba-cā kēltürüp anda sīm āmīn / Ki bēş yüz aşrafını kıldı ta 'ın

Dem urmay yandılar ma`vâlarığa / Barıp olturdu kélgen câlarığa
Oşal-dem eyledi hâkim ta`ammul / Nedin berdi dében ıllâ bilen pul
Alarğa amr kıldı anda hâdım / Ki bolsunlar bu dar-gâh içre `ázım
Dében hâdım bularnı anda éltti / Bular ul-dem yürüp ordağa yetti (45b/1-15)
Ne maqşaddın cahânga gaşt étip siz / Tek [ü] pü birle tağ daşt étip siz
Vazîr aydı-ki ay şâh-ı felek-ıqadr / Tolun ay-dék tapıpdur davlatıñ badr
Bar érken bir ganîda bir kenîzek / Érür bizler harîdâr aña bî-şek
Oşal şah-zâdaniñ hâlmı bir bir / Heme avvaldın âhır kıldı takrîr
Kalıp érdi alurğa mâlımız kem / Bolup miz bu sababdın şâhib-ı gam
Velî bizlerğa eylep mihr-bânlık / Kılıp bay` [u] şırâda émdi hanlık
Barıp bizdin birev İrân zamînga / Désün bu mujdanı şâh-ı amînga
Alıp kélse bu yanga sîm ü gavhar / Ki şâyad olğay her maqşad muyassar
Seni hukmuñ bile ul dâh ma`rûf / Kerek bolğay barıp kélgünçe mavkûf
Bu işdin şâd hurrâm boldı hâkim / Ganî sarı iberdi bir mulâzım
Kélip kıldı salâm ile qaddın ham / Bakıp turdı koyup élgini pur-hem
Dédi hâkim aña ay şâhib-ı mâl / Bu mihmânlar alıpdur sendin ahvâl
Ne dér sen ul kenîzek kıymatını / Bayân eyle camâl-ı şûratını
Dédi bar anda hâl dék dâni / Tapılmas hüsn-i şûrat içre şânı
Tarâzûğa salıban durr u gavhar / Kenîzek birle tartarlar barâbar (46a/1-15)
Dédi hâkim bu bay` ile şırânı / Qabûl eylep koyuñız mâcarânı
Ganîğa aydı sattıñ-mu bu mezkûr / Dédi ârî étip köñlini masrûr
Dédi şah-zâdağa aldıñ-mu bu dâh / Dédi aldım boluñlar émdi âgâh
Dédi bay` [u] şırâ bolsun mübârek / Ganîğa aydı keltürgil kenîzek
Ganî ayğan söziğa boldı hayrân / Dédi ay ahl-ı cûd [u] hayr u ihsân
Huşul éteñ alarnı mudda`âsın / Muhayyâ kıl kenîzekni bahâsın
Ve ger ne men yaqamni pâra eyley / Yüzüm turnağ birle yara eyley
Dédi koygıl bir ayğa muhlat eyley / Tapıp kelsün bahâsın gayret eyley
Qabûl éteñ alarnı köndürür men / Kenîzekni ve ger ne tapşurur men
Qabûl étti ganî korğunç-ı cândın / Kéçip köñül ara sūd [u] ziyândın
Vazîr İrân zamînga kıldı çapduq / Muhayyâ eyledi aq birle azuq (46b/1-11)
Hazâyındın `adadsız aldı amvâl / Hem-ul vaqt yetti şah-zâdağâ fi`l-hâl
Kélip şah-zâda hurrâm körüşey-dép / Vazîr engîz étip atdın tüşey-dep
İkevlerini atı étti muhmîz / Vazîr atı özini eyledi tîz
Rikâb içre anı kıldı ayağı / Tikip başı üze bir dem tuyağı
Bu yañlıq eyleben anı keşâle / Fanâ mulkı ara kıldı havâla
Körüp anı bolup şah-zâda gam-nâk / Kızıl gül dék yaqasın eyledi çâk (47a/1-6)
...Dédi bir hâdımığa şâhib-ı câh / Ganî kelsün kenîzek birle hem-râh

Anıñ hukmı bu yañlıg boldı şadır / İkevi maclıs içre boldı hâzır
Kenîzek köñli içre otı yakıp / Bu yañlıg dédi şah-zâdağa bakıp
Maña sen mü harîdâr ay-cavân-mard / Safar içre körüp sen germ ile sard
Yırağ étgil özüñdin bu kılığnı / Ki mendin körmegey sen yahşılığnı (47a/11-15)
...Dédi şah-zâda râzî men kazâğa / Hedef eyley özüm kélgen balâğa
Kenîzek labların eylep şeker dék / Töküp söz maclıs ahlığa güher dék
Maña sen ay yigit bolsañ harîdâr / Néçe şartımnı saña eyley ızhâr
Kabûl étseñ bu savdâ boldı muhkem / Ve ger ne oşbu yerde urmağıl dem
Biri hergiz kécürme ay nikû-aşl / Hayâl içre kılurğa men bile vaşl
Biri kıl zumrasıda hızmât eyle / Meni sulţân kıızı-dék 'ızzat eyle
Biri kıl dék koyar men émdi atıñ / Bu işdin kélmesün hergiz uyatıñ
Biri öz kişvariñğa mâyıl olma / Ata birle anañğa dâhıl olma
Biridür Mısr sarı eyle 'âzım / Piyâda bol heme yol üzre kıyım
Biri hîç söz safarda maña katma / Biri her kéçe tañ atkunça yatma
Biri mendin kélür gavhar ne âfat / Tahammul kılğıl aña eyle tâkat
Éşitip şâh-zâda bu maqâlât / Bolup başdın ayağı zavk hâlât
Dédi cânım bile men men harîdâr / Seni her mihnatıña bâz bar-dâr (47b/3-15)
...Şah oğlığa kenîzek ul-zamâni / Tanı üzre salıp eski çapanı
Kılalük Mısr sarı dédi çapduğ / Fulân manzılda bardur tört şandük
Meni aldımğa kélgey sen köterip / Alarnı tört kenîzek birle alıp
Yügürüp ul bu yañlıg bād-ı şarşar / Oşal-dem eyledi anda muyassar
Safar asbâbını âmâda eylep / Kenîzekni basî âzâde eylep
Bu kişvardın çıkarıp barça mahmıl / Yetüşgey tâ barıp bir néçe manzıl
Mulâzım zumrasıda şâh-zâda / Yürüdi értedin tâ kéc piyâda
Tüşüp her manzıl üzre kârvân-dek / Kenîzek anda hürşîd-i cahân-dék
Boluban şâh oğlı zâr gam-nâk / Yıgar érdi yürüben hâr hâşâk (48a/7-15)
Kılur érdi kenîzek bir zamân kahr / Töküp şeker tilidin kâmiğa zahr
Bu yañlıg ötti aña hâl tün kün / Ki bir kéçe çıkardı dard ile ün
Urar érdi alamdın yerge başın / Aқuzup nabra üzre közde yaşın (48b/1-3)
...Kenîzek dédi ay dard ahlığa şâh / Maña kılğıl öz ahvâliñni âgâh
Kıyü adamnı farzandı érür sen / Kıyü cânıñnı ciger-bandı érür sen
Bolup sen ne üçün maña harîdâr / Kıçan boldıñ tuzagımğa giriftâr (49a/2-4)
...Kılıp şah-zâda közin yaşını pur / Saçıp aldıda şeker sözidin dur
Mubayyan eyledi yürgen yerini / Mu 'ayyan kıldı İrân kişvarını
Tüşide körgenini kıldı ızhâr / Heme avvaldın âhır étte tekrâr
Kenîzek saldı élgin boynı üzre / Kıçıp şavk ile anıñ koynı üzre
Alıp mi 'car uçını çust u çâlâk / Muhabbatdın başını eyledi pāk

Aña keydürdi sultân hıl'atını / Bilip anı heme keyfiyyetini
Dédi ay gül-'izâr âfat-ı hüş / Meni sözüme bir dem eylegil güş
Atam érür meniñ hem kayşar-ı Rüm / Sıpâhî eyle kim tofrağ ile kum
Heme élni tarîki érdi égri / Dér érdiler şanamı barça Téñri (49a/7-15)
Heme Rümünüñ ul ma'bûdi bâñil / Kılıp Haq Teñridin mardûd gâfil
Bahâr ayyâmı bir kün tag ile daşt / Kılur érdük néçe él sayr ile gaşt (49b/1-2)
...Yüregim dard birle boldı bî-tâb / Başımnı yerge koyup eyledim h'âb
Yürüp sayr ile uyku gaştığa / Yetüsdüm bāğ yañlıg maskanığa (49b/9-10)
...Kaçar érdim tapa'lmay yolnu her yan / Seniñ-dék bir yigit boldı numâyân
Meni Islâm sarığa kıldı da'vat / Bayân eylep 'alāmât-ı kıyāmat
Kabûl eylep anı şaydāsı boldum / Giriftār-ı ruḥ-ı zībāsı boldum (49b/13-15)
Dédim kaydın körer men gül yüzünüñ / Tarannum içre bülbül dék sözüñni
Dédi vaşlınıñ izlep men musâfir / Bolur men Kâr-ı kıblâ içre hâzır
Oşal-dem dahşat ile uyğanıp men / Ki her yan zulf yañlıg tolğanıp men
Muhayyâ érdi téve tört nâ-çâr / Barı baht-ı felekdin tiz-raftâr
Kılıban tört kenîzek anda yoldaş / Bu sırdın étmeyin hîç-kim ara fâş
Alıban tört şandûk cevâhir / Bolay-dép 'ışk daştıda musâfir
Yoluktu nâ-gehân bir âdamî-zâd / Körüben bizni boldı hurrām u şâd
Tapıp tün yarımıda ul étti gâfil / Sürüben Kâr-ı kıblâ sarı maḥmul
Alıp bardı oşal kâşānasığa / Tüşürdi bizni davlat-hānasığa
Aña koydum atalıg nisbatını / Ba-cā kéltürdüm aniñ 'izzatını
Boluban mîhr-bān farzandı yañlıg / Közi nûrı ciger-payvandı yañlıg
Velî bu sır aña fâş olgeni yok / Köñülñi üyidin taş olgeni yok
Aña bir kün dédim ay nîk-kirdâr / Kélür bolsa eger maña ḥarîdâr
Tarâzûğa salıban durr u gavhar / Ki algay sen meniñ birle barābar (50a/1-14)
Oşal manzıl ara yürdük néçe ay / Bu yañlıg va'dasıda turdı ul bay
Néçe kündin keyin mannâh taqdîr / Saña boldı bu manzılğa 'inān-gîr
Néçe şîva bile tüşti güzârîñ / Meni almaqқа boldı ihtiyârîñ
Kılıp érdim seni men fahm [u] idrāk / Yüregim 'ışk tığıdın bolup çāk (50b/1-4)
...Anı mindürdi atğa şâh yañlıg / Kılıp hızmāt oşal-dem dâh yañlıg
Kılıp sur'at néçe kün yol yürüben / Néçe ḥayf u ḥaṭarlarını körüben (50b/8-9)
...Néçe kündin keyin lutf-ı ilâhî / Yetürdi Mısr şahrığa kemâhî
Kim ul-dem satıp aldı anda bir üy / Kéçürdi rûzgār iki saman-büy
Tüzep gülşen kibi asbâb-ı hāna / Urup şah-zâda bülbül dék tarāna (51a/13-15)
Muḥabbatdın urup bûsa labıdın / Alıp élgığa sîb-ı gâbgabıdın
Anıñ hüsnige hergiz toymas érdi / Kolin bir dem kolidin koymas érdi
Bu yañlıg ötti bir yıl anda âzâd / İkevi 'ısrat ile hurrām u şâd

Hem-ul manzil ara künlerde bir kün / Şah oğlını parî-rû kördi mahzûn
Dédi ay cânım üyiniñ sutûni / Körünmes şîşa köñlüñni bütüni
Ne işdin hâfirüñ oldı tekeddür / Ne sözdin hâletiniñ taptı tağayyur
Dédi şah-zâda ay cânımğa mahram / Kâlıpdur harc éterğa mâlımız kem
Velî bî-bahradur men bir hunardın / Kişi bermes bu yerde sîm ü zerdin
Eger yoklukda bolsek zâr [u] afgâr / Ki hîç-kim bolmağay bizge madad-kâr
Kişi kılğunça boynın sıflağa ham / Fanâ bolsun çıkarmay ağızıdın dem
Kişi bolğunça bu dünyâğa muhtâc / Safar étsün 'adam mulkı ara aç
Éşitip bu navâ ul gül tabassum / Aña yüz nâz ile eylep tekellüm
Dédi ay lâyıq evreng ü afsar / Maña körset bu kalğan sîm ile zer
Körüp şah-zâda birle kıldı taħmîn / İki miñ aşrafığa boldı ta 'yîn
Oşal-dem Cevher-i pâkîza-tal 'at / Yasap mûm ile anda néçe şûrat (51b/1-15)
Bu yañlıg eylesün zerger fen ile / Néçeniñ mis néçeniñ âhen ile
Barıp bázâr sarı eylep âheng / Alıp kélğil ipek bu yerğa her reng
Satıp algıl özüñe kuş bile at / Kéçürgil sayr-ı şahrâ ile avkât
Aniñ her amrını şah-zâda étti / Buyurğan işlerin âmâda étti (52a/1-4)
...Kurup Cevher oşal-dem anda dast-gâh / Toğur érdi bisâfî anda nâ-gâh
İpekdin érdi aniñ târ u pûdı / İremniñ bostanı dék namûdı
Hayâl ile yazıban anda taşvîr / Mişâl-ı pîşadın 'anķâğa bir bir
Salıp öz elgin anda şûratını / Cahânğa körsedip şan 'atını
Muhayyâ eyledi nâdır bisât ul / Şah oğlığa açıp bâb-ı naşât ul
Aña tapşurdı anı dédi ay yâr / Eger bázâr ara kélse harîdâr
Alurğa köñliğa étse muşammam / Ki satma bés yüz dînârdın kem
Kişi ger sorsa 'ayân yeridin / Déğil kélgen érdi Çîn kişvarıdın
Alıp bázâr içre turdı bir yan / Anı körgeñ él anda boldı hayrân (52a/7-15)
Aşurdılar bahâsın anda kem kem / Ki tâ bés yüz diramğa kıldılar zam
Bar érdi Mısr içre bir cuhûdı / Alıp 'âlam aniñ ihsân [u] cûdı
Heme éldin édi ul bâ-karamrak / Tapılmas érdi andın muhtaşamrak
Hem érdi şah kaşıda ahl-ı hurmat / Kılur érdi hamîşa anı 'izzat
Bu 'izzatını halâyıq eyleben fahm / Kılur érdiler andın her kişi vahm
Atı Şam 'ün taħammuldın ganî ul / Harîdâr oldı almaķķa anı ul
Bilip bay 'u şırâda bu rumûzını / Berip dînâr aña altı yüzni
Alıp bul tuttu manzil sarı anı / Körey-dép açtı bir yerde nihânî
Kılup gül birle şûrat her yerige / Nezâketdin karartıp bir birige
Yığılsa barça ger nakķâş-ı çînî / Yaza 'lmas fikr étip miñdin birini
Velî anda yazılğan iki sâ 'id / Anı körge[n] érür ölmekge 'âyıd
Közi çun tüşti sâ 'id şûratığa / Heme âyına boldı hasratığa

Heme a'zâlarığa ot tutaştı / Aña 'ışk muhabbat haddin aştı
Anıñ cân kuşu eylep nâla u zâr / Bu şûrat élgîğa boldı giriftâr
Dédi bir habarnı cânğa otı yakğay / Neçük köz küll-i şûrat sarı bağay (52b/1-15)
...Çıkıp çarh üzre faryâd [u] navâsı / Éşitip bu aşar anıñ anası
Kélip oğlını hâlini körüben / Anıñ ahvâlini bir bir soruban
Dédi kaydın kélipdür ul bisâtiñ / Mubaddal kıldı gam üzre naşâtiñ
Dédi Şam 'ün aña Çindin kélipdür / Bu şan 'atnı anı ahli kılıpdur
Anası aydı ay farzand-ı nâdân / Étek birle yapıpdur mâh-ı tâbân
Oşal nâdir bisât-ı âfat-engîz / Bu kişvar içre kulğan anı bir kız
Érür ul bir kişi éligide tutkun / Bu reng ile bolay dér ya ki birün
Veyâ bolğan bir âdamğa giriftâr / Toğupdur bu bisâti fikr ile nâ-çâr (53a/3-10)
...Dédi Şam 'ünğa şaytân-veş anası / Tapıldı oşbu dardiñğa davâsı
Dağı bâzâr ara bolğil ravâna / Ki tapsañ bu bisâtidin nişâna
Alıp kélgil anı satkuçısını / Köñülge 'ışk otın yakğuşısını (53a/13-15)
Hedefge ger téger bolsa bu nâvak / Saña bolsun oşal 'anka mübârek
Bu nîreng ile Şam 'ün bardı bâzâr / Bisâtiğa barıp bolğay harîdâr
Heme savdâ éliğa berdi şuhrat / Tapıñ maña bisâti oşbu şûrat
İberdi her kişini bir şerefge / Anı atgen oқи tégdi hedefge
Namüdâr oldı anda şâh-zâda / Kılıpdur bir bisâtinı küşâda
Barıp Şam 'ün ana boldı harîdâr / Bahâsı yetti anda miñ dînâr
Satıp aldı oşal-dem urmayın dem / Anı hergiz bahâsın kılmayın kem
Hem-ul şah-zâda birle anı alıp / Ravân boldı ikevlen üyğa yanıp
Anı otkuzdı ul muhmân-sarâğa / Kılıp mamnün heme cüd [u] 'atâğa
Koyup aldığa anıñ nâz [u] ni 'mat / Muhabbatdın kılıban anı hurmat
Beriben sîm ü zer birle közetti / Çıkıp kélgelgen yolu üzre uzattı
Anası küçe içre érdi pinhân / Şah oğlı arkasından kıldı cavlân
Yoğalmay şâh oğlınıñ qarası / Bu yañlıg barur érdi ikkelesi (53b/1-13)
...Kélip oğlığa aydı ay alamlıq / Bu hasratda yüregiñ érdi gamlıq (53b/15)
Nihân bolğan parî koynuñda bilğil / İki élgin anı boynuñda bilğil (54a/1)
Dédi yoktur camâli içre sâni / Cahânğa sığmağay şarh [u] bayâni (54b/15)
...Anıñ dâmâdı her kün süy-ı şahrâ / Şikâr eylep kılıp kélgel tamâşâ
Fulân sar-manzil üzre rah-güzârı / Kélür her şâm üyige suvârı
Oşal manzilğa barıp eyleğil bazm / Şikâr eylep kılur üyi sarı 'azm
Alıp kél maclısıñ içre piyâda / Tüşüp dârü içürgil aña bâda (55a/2-5)
... Namâz-ı şâm vaqtı érdi Şam 'ün / Özini küçe sarı kıldı birün
Kılıp olturdu bir yanğa nazâra / Kélür sur 'at bile bartan suvâra
Barıp ibrâm ile aştın tüşürdi / Muhabbat ahli dék atını yaşurdu

Alıp élgîğa Şam 'ün bādādın cām / Hem-ul şah-zāda sarîğa koyup kām
Adap birle aña sundı piyāla / Alıban öziğa kıldı havāla
Bayān étti neçe 'uzr ile taqşır / Anı taş bağığa kılmadı ta 'sır
'İlācın tapmay içti şah-zāda / Vucūdı içre sâyır boldı bāda (55a/9-15)
Anıñ cısmığa dārū eyledi cūş / Ayağıdın yıkıldı boldı madhūş
Köterip üy sarı boldı ravāna / Anasığa dédi oşbu fasāna
Çıqıp aldı oşal-dem hātamını / Tüşüp yattı şah oğlu kāmattını
'Acūza yolğa tüşti şād hurrām / Salıp ul-dem sar-anguştığa hātām
Salām eylep eşikdin kirdi fi'l-hāl / Tavāzu 'dın kaddını eyleben dāl
Dédi ay sarv-ı nāz āfat-ı hūş / Meni oşbu sözümgā eyleğil gūş
Seni cuftuñ meni farzandım ile / Közüüm nūrı ciger-payvandım ile
Muhabbatdın kıliban 'ahd [u] paymān / Étipdür bu kéçe üyiğa mihmān (55b/1-8)
...Anı koymas bu yanğa kélmağığa / Seni hālñ körüben bilmağığa
Bu bā 'ısdın bolup āşufta-hātır / Meni étti seni aldıñğa hāzır
'Akīdat fahmıdın maña işenip / Zārūratdın kélip men munda yanıp
Kopuban men bile bolğil hırāmān / Seni hem men étey ul yerde mihmān
Kélür sen şubh ara dāmādñ ile / Kuyaş yüz sarv-quad āzādñ ile (55b/11-15)
...Nişān berdi dében körsetti hātām / Kılıp yaşı bilen iki közin nam (56a/2)
... Kim ul bī-çāra makrığa işendi / Zer ü zīvar bile ul-dem yasandı
Alıp çıktı eşikdin dīv anası / Bolup s̄ābit hıyaldın mudda 'āsı
Hırāmān oldı ul yañlıg ki tāvus / Kéterdin bī-habarnıñ ile nāmūs
Barıp bir manzılığa kıldı teklif / Kılıp dep cānı birle anı ta'zyif
Dédi otur icāzat birle kaytay / Barıp sur 'at bile cuftuñnı aytay
Dében çıktı eşikni muhkem eylep / Özini bu işidin hurrām eylep
Bu Cevher uyku érdi boldı bīdār / Bu yerde mast érdi boldı hūş-yār
'Acūz étgen heme nīreng tadbīr / 'Ayān boldı zamīrı içre bir bir
Nazar kıldı ta 'accul birle her yan / Koliğa kélđi bir şimşūr-i burrān
Öziğa kıldı bu sözni vasīla / Meni keltürdi eylep makr [u] hīla
Kılıp men hem özümge hīla nīş / Köñli maşlahatsız étmeyin rīş
Eger banddın tapsam rahāyī / Dédi yüz aşrafı bolsun Hudāyī (56a/4-15)
Ve ger ne men özümni öldürür men / Tığ ile yüregimni yarur men
Şah oğlını néçe kıldın barığa / Kötertip éltti ul yatқан yerige
Oşal-dem mastlıkdın kıldı huşyār / Dédi keç bolmayın zūd üyüñe bar
Anıñ atı üze eylep suvāra / Özi sur 'at bile yandı dubāra
Kadam koydı şabā dék ankadar tiz / Dem ötmey yetti özidin habarsız
Salām eylep oşal-dem kördi Şam 'ün / Bu aydı kélme tur ay dīv-i mal 'ün
Kılıç birle başıñnı pāra eyley / Veya özümni bağırm yara eyley

Bakıp kaldı taḥayyurdın bolup deng / Yégen-dék ul kişi ma'cün ile beng (56b/1-8)
...Kılıp muḥkem eşikni boldı bīrūn / Anası aldığa bardı ciger-ḥūn (56b/10)
...Dédi Şam 'ünğa ay şāḥīb-ı taḥammul / Anıñ her cavrığa eyle taḥammul
Oşal vahşī bolupdur élgıñe şayd / Ayağıdur üzülmes bandıñğa kayd
Anıñ kem kem özüñe eylegil rām / Tapışdın tā helāket étmeğay dām (56b/12-14)
Bu yañlıg band içre kaldı Cevher / Sirişkidin közini eyleben ter (57a/1)
... Éşit şah-zāda ḥālın ay suḥan-fahm / Barur érdi üyi sarı kılıp vahm (57a/3)
...Saḥarda baytu 'l-aḥzānığa yetti / Tüşüp atdın eşik yanığa yetti
Mukaffal kördi berdi ankadar tāb / Yüzi üzre açılmadı ba-dar bāb
Kayan sen Cevherim dép tarttı köp ün / Şadāy çıkmās érdi anda birūn (57a/6-8)
...Bolup üyi ara yalğuz ravāna / Tapılmas cuftudın nām [u] nişāna
Akuzup iki közidin yaşını / Urup dīvār üze her dem başını (57a/11-12)
Tilige lafz-ı Cevher eyleben fāş / Urar érdi alamdın kögsige taş (57b/1)
Yürüp aç yeti kün bāzār-ı rusta / Kılıp érdi heme cısmını ḥasta (57b/12)
...Kazādın Mısr éliniñ āfiābı / 'Adālat taḥtuda ḥaşmat-maābı
Kélip ul rah-güzerdin bir néçe cam' / Yakıp firāş sulṭān aldığa şam'
Bu yañlıg ḥaşmat ile kélür érdi / Eger igne yokalsa bilür érdi
Muhīb eylep samandı eyledi ram / Kuyığa şāh kıldı başını ḥam
Tafahḥuş eyledi bir kim yatıpdur / Vucūdi lāy [u] tofrakka batıpdur (58a/11-15)
Vazīrığa dédi ul nīk-ikbāl / Bu yatğan cāmıdın tüşgil ḥabar al
Dében atığa urdı tāzıyāna / Taḥammul birle boldılar ravāna
Kalıp iki mulāzım birle dastūr / Salıp at üstığa eylep anı zor
Heme a'zāları bolğan fusurda / Alıp bardılar anı mısl-ı murda
Kulağ saldı kim andın lafz-ı Cevher / Nafas urup kıılır érdi mükerrer (58b/1-5)
...Dédi kim kıaysı gülşenni güli sen / Kıayu gül-çahra mehniñ bülbüli sen
Nağū gam élgığa boldıñ giriftār / Maña bir bir 'ayān ét oşbu asrār
Şah oğlı barçasın avvaldın āḥır / Vazīr aldıda bir bir kııldı zāḥır
Éşitip bu bayān-ı oluğ āfat / Köyüp boldı anıñ köñli carāḥat
Anı ğamlıq kelāmığa tutup gūş / Taza 'um kıulzumını eyledi cūş
Bar érdi anda bir zīrek ğulāmu / Mu'ayyan aña Mısrīnin tamāmı (58b/10-15)
...Ana çarlap dédi ay ahl-ı idrāk / Bu ḥizmetge kıadam kıoy çust u çālāk
Köterip ḥar-ı cün ul yañlıg ki 'atṭār / Özüñni bu yigitge eylegil yār
Munādī eyleñ ul-dem kūçe ü kūy / Tafahḥuş eyleben bakıp ba-her sūy
Yetüşse ger kıulakığa bu āvāz / Ḥafādın cılva kılsa maḥşad-ı rāz
Bu işdin şāyad olğay müşkili ḥal / Ki tapğay hıcrığa vaşlı mubaddal (59a/2-6)
Güzār bolsa piyāda ya suvāra / Umīd eylep kıılır érdi nazāra
Nıdā eylep ğulām [u] şāh-zāda / Hem-ul manzıl sarı kııldı irāda

Şah oğlu şavtını Cevher tanudı / Muhabbat otudın cısmı kurudı
Buyurdı cānıbığa bir kenîzek / İbersün 'ıtrıdın ul kişi endek
Kélip āhasta ul manzıl ara şahın / Bısāt üzre barını kıldılar pahn
Kenîzekler alıban 'ıtr ile müşk / Harîtanı oşal-dem kıldılar huşk
Bakıp Cevher közini eyleben yaş / Şah oğlu cānıbı sarı atıp taş
Kıyaş yañlıg tulū' eylep yüzini / İşārat kıldı yumdı közini
Velī şah-zāda anı eyleben fahm / Yüregiğa kad aldı tīg ile sahm
Dédi 'aṭṭār kélır miz munda tañla / Anıñ birle kılır miz ança savdā
Kopuban boldılar yolğa ravāna / Vazīrğa aydılar oşbu fasāna
Bilip bu şıvanı Şam 'ün-ı bad-hāl / Zuhūr étti anasığa bu aqvāl
Dédi ay mīve-i bāg-ı muhabbat / Mubaddal boldı miñnetlerge rāhat
Özini eyleben émdi mu 'aṭṭar / Kim eyler barça maqşūduñ muyassar
Bu işdin cān u köñlin eyleben şād / Anıñ vaşlın kılıban ul-zamān yād (59b/1-15)
İber turdı 'adadsız zer bile sīm / Birev Cevherge barıp kıldı teslīm
Muni hem 'ıtrğa harc eylesün-dép / Libāsığa alıp darç eylesün-dép
Kéçe ketip tañ atıp küñ çıkarda / Habaş şāhını Rüm hanı yıkarda
İkevi bardı ul manzılğa yanıp / Bısātını alıp ketfiğa salıp
Bakıp manzarğa kıldılar nıdāyī / Yetip Cevherni sam 'iğa şadāyı
Hem-ul-dem kāmātını kıldı āzād / Alamlıq cān u köñülni kılıp şād
Harîta dur bile bar-nāma mektüb / İberdi 'ıtrıdın bersün dében küp
Harîtadın alıp nāma bilen dur / Aña kılıp iberdi 'ıtrıdın pur
Bu érdi yazğan ul mazmūn-nāma / Sen ay güldin mu 'aṭṭar oldı şāma
Taraddud eyleben andın iki at / Bu manzarğa yarım tünde yetip bat
Miniben aña bir yanga kaçaylık / Köñülni maqşadın ul-dem açaylık
Alıp bardılar anda kördi dastūr / Heme mazmūni ul-dem boldı manzūr
Tapıp iki samand-ı barç-veşni / Tutuban élgidin ul cavr-keşni (60a/1-13)
Kılıp sur 'at yürüben vaqt-ı mī 'ād / Nihānī bardı ul yañlıg ki dāmād
Nazar kıldı ki hiç él yatkanı yoq / Kamer öz manzılğa batkanı yoq
Köründi bir [bu]zulğan çār dīvār / Kirip aṭnı tutup olturdi bīdār (60b/1-3)
...Kazādın ul-zamān bir oğrı zang / Şab-ı daycūr yañlıg étti bu reng
Bu şūrat birle her yan eylese rū / Karanğu kéçeni eyler karanğu (60b/6-7)
...Vilāyat içre ul tün kélip érdi / Bu sar-manzılğa émdi yetip érdi
Alay-dép turdı Şam 'ün raht bārın / Kara tofrağ étey-dép gīr u dārın
Dédi kim uñlasun rāhatda bir él / Kim andın soñ bu işge bağlayın bél
Bu fıkır ile özin bir yanga aldı / Buzulğan çār dīvār içre saldı (60b/12-15)
Nazar kıldı turupdur iki merkeb / Yatıpdur bir kişi tizginin uşlap
'Inānın késti u mindi birini / Alıp ul-dem birini tizginini

Özini küçe sarı kıldı mâyıl / Başığa bir nemerse boldı hâyıl
Nazar kıldı köründi bir parî-zâd / Hayâlida bu şûrat étmegen yâd
Aña har-ı cünni algil dép arzâkı / Alıban anı at üstiğa katı
Özini taşladı anda ravâkdın / Ki parvâ kılmadı sınır ayakdın
Dédi bir aţnı yangıl maña sarı / Ki tâ men hem bolay aña suvârî
Ki mindi atka güyâ kim uçar kuş / Ravân boldı özini eyleben hoş
Kırıp yolğa dem urmay bir biriğa / Barıp şahrâda yetti bir biriğa
Karangu yandı u şubh eyledi dem / Yaruğluk boldı 'alam şahını kem kem
Nazar kıldı-ki bir zangî-ı bad-reng / Köñül közğüsü körüp bağladı reng
Kara kün tuğdı ul hâlet közige / Tefekkür eyler érdi öz özige
Dédi makr ile Şam 'ündin kutuldum / Haţâdın oşbu zangîğa tutuldum
Muni hem hîla birle eyleyin gül / Bu bahr içre éteğim étmeyin hul
Bakıp zangîğa aydı ay dil-âvar / Meni kim maşşadım boldı muyassar (61a/1-15)
Néçe muddat ötüp érdi meni zâr / Bolup Şam 'ün tuzagığa giriftâr
Alıp hîç-kim kaçâ 'lmas érdi hergiz / Bu müşkilni açâ 'lmas érdi hergiz
Boluban bu zamân davlat saña yâr / Hem-ul sâ 'at maña bolduñ madad-kâr
Meni eyle özünne bu zamân kul / Éşitip zangî köñ[li] boldı kül kül
Kılıp barur édiler anda sur 'at / Muḥâl érdi koşulmağ tor-ı zulmat
Güzâr içre namüdâr oldı bir rûd / Su içmağğa ikevlen tüştiler zûd
Ki zangî bad-numâ eylep közini / Kuyasniñ yanığa aldı özini
Ma 'ışatığa anı mâyıl kılay-dép / Hem-ul-dem maşşadın hâşıl kılay-dép
Dédi ay Rustam-ı ahl-ı zamâna / Ki mendin sen eşitgil bu nişâna
Kiteb içre yazıpdur ahl-ı hikmet / Safarda kılsa her kim 'ış [ü] 'ışrat
Yoluğğay ul-zamân yüz miñ balâğa / Ki kalğay anda dard-ı bî-davâğa
Barıban manzılıña tapıp ârâm / Alalük vaşl gül-zârı ara kâm
Bu söz zengîge ul-dem tüşti ma 'kül / Miniş atğa yürürğa boldı maşşûl (61b/1-13)
Muşayyad oldı may içmağğa zangî / Tutuban câm aña mâh-ı Firengî
Koşup ul may ara dârü-yı bî-hüş / Muḥabbat birle kıldurdu aña nüş (62a/1-2)
...Bu yañlığ eylep anı makr ile band / Heme başdın ayağını kılıp band
Keyip égniğa érkek kisvetini / Nihân eylep hâtünluk nisbatını (62a/4-5)
...Kılıçnı béliğa kıldı hamâyıl / Bölek yerge kaçarğa boldı mâyıl
İki gül-gün samand atını alıp / Biri üzre durr u gavharnı salıp
Miniş anı biriğa yolğa kirdi / 'Inân-ı ihtiyârın aña berdi
Yüzide hâllar nîreng étti / Saçın kalpak içige téñ étti
Tevekkül éteğin uşlap oşal meh / On iki kün barurdu anda bî-rah (62a/11-15)
Kim andın soñ namüdâr oldı bir tağ / Semer birle şacardın eyle kim bâğ (62b/1)
... 'Urûc eylep açıldı köñlide bahr / Anıñ astıda kördi bir uluğ şahr (62b/4)

...Barı halkı piyāda u suvāra / Kılıpdur tağ sarığa nazāra
Nuzūl eylep alar aldığa tüşti / Barı kélip anı birle körüşti
Dédiler ay-cavān 'ālī'l-kadr / Yüzüñ hüsn içre ay yañlıg tapıp badr
Bar érdi bizde bir sultān-ı 'ādil / Farāsat kişvarıda 'aql-ı kāmil
Binā-yı saltanatdın yüz ögürdi / Hayāt atın fanā mulkığa sürdi
Kılıpdur andın avlād u karındaş / Kılur her kaysı sultānlıkka kéñeş
Émesdür sözi bir birige muvāfık / Bu işge körmegey bir birini lāyık
Āzāde eylediler kan tökerge / Tiriklik cubbasını çākin sökerge
Yıgıldı mulk ara a 'yān [u] aşraf / Bu yerge maşlahatnı koydılar şāf (62b/7-15)
Eger bir ādamī kélse bu yoldın / Kim ul ahl-ı rad olsun ya qabūldın
Bu kişvar ahlı üzre şāh bolğay / Alar aḥvāludın āgāh bolğay
Heme él aña bergey dast [u] sa 'at / Muyassar bolğay aña baht u davlat
Ki bul umīd ile bakıp turup-miz / Köñülğa şavk otın yakıp turup-miz
Seni yetkürdi Teñri oşbu sā 'at / Érür sen şāhib-ı hüsn [ü] malāhat
Heme iḥlās ile sultān kılur miz / Bu kişvar mulkı içre ḥan kılur miz
Élgiñe berür miz iḥtyārīñ / Kılur miz cān u köñülñi nişārīñ
Alarğa aydı ul ay-hayl-ı bā-hūş / Meni endek sözümege eyleñiz gūş
İki şart ul eyler men qabūli / Eger ul mudda 'ā bolsa ḥuşūli
Özümege şīva eylep 'adl ile dād / Kılur bu mulknı cannat dék ābād
Biri bazmım ara ay ahl-ı tālib / Kenīzekler maña bolğay muşāhib
Biri her kün çıkar tursam özümni / Niķāb içre köre dursın yüzümni
Neçük kim témegey savk-ı çapardın / Hāzar étsem kerek anfās-ı mardın
Ve ger ne maña bergey-siz icāzat / Yanay ḥurram olup özge vilāyat
Kabūl eylep heme hayl-ı sıpāhī / Başığı konduruban tāc-ı şāhī (63a/1-15)
...Kılıban şahrñiñ ābād [u] ma 'mūr / Anıñ 'adlı cahānga boldı maşhūr
Heme él boldı andın şād ḥurram / 'Adam mulkığa kaçtı leşker-i gam
Néçe kündin keyin şāh-ı cahān-gīr / Dédi bar mu bu yerde ahl-ı taşvīr
Dédiler bar ammā sāl-ḥurda / Karılıkdın tanı bolğan fusurda
Muşavvırdur ki yoqtur anda sānī / Sarī 'u 'l-ḥāma ul yañlıg ki bānī
Nihānī kéltürüp aldığa ul māh / Öz aḥvāludın aña kıldı āgāh
Anıñ birle kılıban 'ahd [u] paymān / Zer ü gavhar 'adadsız kıldı iḥsān
Heme sırığı anı kıldı maḥram / Dédi hiç ādamīğa urmağil dem
Hunardın şarf étip kıl ḥıdmatımnı / Bakıp kāğazğa tartğil şūratımnı
Bu üç ḥālımnı aña eyleğil darc / Matā '-ı hüsnüm étgil cāyğa ḥarc
Muşavvir tarttı ayğanığa lāyık / Parī öz şūratığa boldı 'āşık
Alıp in 'ām üyiğa yandı naḳkāş / Bu sırnı hiç-kişige kılmadı fāş
Birevni çarlabañ ul şāhib-ı iķbāl / Bu şūratnı aña tapşurdi fi 'l-ḥāl (63b/3-15)

Asıp darvāza üzre anı koyğıl / Néçe hādım aña bolsun müekkel
Eger kélse bu sar-manzilğa bir cān / Bu şūratğa baqıban bolsa hayrān
Kılur bolsa eger āh ile nāla / Muḥabbatdın közidin tókse jāla
Bir iş anda bahāna eyleğay siz / Anı maña ravāna eyleğay siz
Özüm bilgüm aña kılur işimni / Maña eyleñ havāla ul kişimni
Bu yañlıg te`kīd eylep ul parī-zād / Hudāğa şükür kıldı hurram u şād (64a/1-6)
...Éşitgil emdi zangī hāletidin / Kutuldı Cevher anıñ āfatdın
Tañ atıp mastlıkdın boldı huşyār / Özini bandğa kördi giriftār
Néçe zor urdı ul yipler üzülde / Fiğān eylep anı köñli buzuldı
Parī yañlıg uçpudur yārı anıñ / Mekānı içre yok dıl-dārı anıñ
Minip at üzre bağrın eyleben dāg / İzini alıban bardı oşal tağ
Aşıp tüşti hem-ul yoldın şabā dék / Kélip darvāzağa turdı gadā dék
Baqıp şūrat yüziğa her zamān ul / Basī tartar édi āh [u] fiğān ul
Müekkeller anı şahğa iberdi / Körüp ul zangīni çahğa iterdi (64a/8-15)
...Kılay bir lahza Şam`ūndın bayānı / Köyüp `ışk içre anıñ cısm [u] cānı
Éşitti bir kéçe Cevher kaçıpdur / Halāş olmaq yolın and içipdür
Minip bir atğa bir yan boldı sāyır / Cahānga yürüdi ul yañlıg musāfir
Bu kişvarğa kazā kéltürdi ul-dem / Közini eşkdin eyler édi nam
Nazār kıldı köründi anda şūrat / Ne şūrat `ışk élin cāniğa gayret
Anıñ başdın ayağm eyledi būs / Uruban bir biriğa dast afsūs
Müekkeller tutup aldı anı hem / İberdi şah canābiğa oşal-dem
Tanıp bir manzilğa band étti / `Ukūbat birle külfet-mend étti (64b/2-9)
...Şah oğlıdın eşitip endek hikāyet / Étip uyqu anıñ `ışini gārat (64b/14)
Köz açıp şubh-demde boldı bīdār / Kuyuş nūrı bolup érde namūdār
Cudā bolupdur ul-dem iki atdın / Vazīr aldığa barmadı uyatdın
Çıkıp vīrānadın kıldı tafahḥuş / Éterler néçe él her yan tacassus
Dér érde her birige hāna-hīzi / Kāçıpdur bu kéçe Şam`ūn kenīzi
Bu sözlerni şah oğlı kıldı idrāk / Çıkıban Mısr içidin çust [u] çālāk (65a/1-5)
...Barıp ul şahrığa bī-ihtiyār ul / Oşal darvāzağa taptı qarār ul
Körüp şūratnı ul-dem boldı bī-hūş / Közidin çaşma dék eşk eyledi cūş
Urar érde başını anda bir yan / Heme él kaldılar ul işge hayrān
Müekkellerni eylep keşāle / Şah aldığa barıp kıldı havāla
Anı hem kıldı bir manzilğa ta`yīn / Körüp bu şīvanı él kaldı taḥsīn
Kim üç-kündin soñ ul sultān-ı `ādıl / Çıkıp bir manzilğa boldı dāḥıl
Bar érdiler heme erkā[n]-ı davlat / Barısı ahl-ı cāh [u] ahl-ı haşmat
Munādī eylediler küçe ü kūy / Şah aldığa heme él eylesün rūy (65a/8-15)
Uluğ kiçik oşal yerga yıgıldı / Şah ul-dem bir kişige amr kıldı

Muqayyad eyleğandur üç musāfir / Alarnı eyleğil bu yerğa hāzır (65b/1-2)
...Baķıp zangīğa sulţān-ı nıķābī / Kuyaş yüzini alğan-dék saħābī
Tarab eylep samandın berdi cavlān / Ğilāfıdın kılıçnı kıldı 'uryān
Dédi 'ālamda ne iş birle yürdüñ / Hem-ul şūrat égesin kayda kördüñ
Bu machis içre émdi sözleğil rāst / Éşitsünler ħalāyık bī-kem [u] kāst
Ve ger ne tīg ile başıñ üzer men / Vucūduñ bīh-ı dünyādın yüzer men
Dédi cān vahmıdın zangī-ı bad-ħāl / Tanım bolsun atnıñ yolığa pā-māl
Meniñ avķātım érdi oğrılığdın / Kaçar érdim hamışa toğrılığdın (65b/5-11)
...Bu Şam 'ün manzılığa māl alarğa / Ma 'ışat ħırmanığa ot salarğa
Anıñ 'azmığa sur 'at birle bir tün / Néçe asbāb ile urdum şabī-ħūn
Barıp turdum anıñ vīrānasığa / Kirey-dép kec kılıban ħānasığa (65b/13-15)
Yatıpdur bir yigit uyķu ara mast / İki at tizginı élgığa payvast
İkevin aldım u mindim birığa / Birin uşlap tayayıp bir birığa
Yoķarıdın kéliben bir ħazīn ün / Uzaķı bārı birle maña ħar-ı cūn
Özini aldı bir atğa ħabarsız / Ĥaťālıķ yolıda mendin ħazarsız
Kim aña sözlemeyin yolğa yürüdüñ / Tañ atķan soñ anı cısmını kördüm
Bu şūrat ahlı anda zāhır oldı / Maña 'ıřķ [u] muħabbat şādır oldı
Néçe makr [u] ħıyaldın ul dıl-ārām / Meniñ k[öñ]lümğa urdı ul-zamān kām
Maña nāz ile tuttu cāmdın may / İçip 'ıřķ içre şavķ [a]nda pay-ā-pay
Bolup men ul-zamānı mast madhūş / Kılıban iki 'ālamnı farāmūş
Bolup ħuşyār özümni band kördüm / Tınāb-ı ğuşşāğa payvand kördüm (66a/1-10)
...Anıñ ħıcrıda tartıp ranc [u] külfet / Bu kışvar içre kördüm oşbu şūratnı
Dédi sulţān ki ay zangī-ı sāda / Labınıñ būsıdın içdiñ-mü bāda
Anıñ zāvķ ile āğūş étmediñ-mü / Ma 'ıřat cāmıdın nūş étmediñ-mü (66a/13-15)
Dédi ay şāh-bāz-ı 'ard ıķbāl / Tilimni eylep érdi makr ile lāl
Kaçar né ğuşşasını yutgenim yoķ / Anı élgini hergiz tutgenim yoķ
Eger kılsañ meni ħālumnı taħķıķ / Sözüm barçasını eyle taşdıķ
Anıñ barça sözini étmi maħsūs / Şah amrı birle çahğa kıldı maħbūs
Baķıp Şam 'ünğa sulţān-ı alam-kīş / Dédi kim ay diyānatsız bad-andīş
Muħabbat daşt [u] tağıda yürüp sen / Bu şūrat ahlını kaydın köriüp sen
Dédi Şam 'ün ki ay şāh-ı felek-cāh / Kılay ħālumnı eknūn munda āğāh
Édim men Mışr içide ahl-ı ħaşmat / Kılıur érdi heme él maña ħıdmat
Barıp bir kün kazādın sūy-ı bāzār / Boluban bir bısātığa ħarīdār
Satıp aldım anı oşbu cavāndın / Alay dép sūd fahm étmey zıyāndın
Bısātın açdı u dīvāna boldum / Balā u dardğa ğam-ħāna boldum
Néçe makr ile bu şūrat égesin / Anām kéltürdi ħiç körmey tızāsın
Kirip men aldığa vaşl kılay-dép / Murād [u] maķşadım ħāşıl kılay-dép

Kılıçını kıldı ul-dem maña nâzil / Heme cısmım ara tüşti zalâzil
Bu za'at birle bir yıl ötti anda / Ne fâkat rû-ba-rû bolmağğa mende (66b/1-15)
Ki bir kéçe bilen pinhân bolupdur / Yüregim gıuşşa birle kan bolupdur
Anı izlep yürüp şahr u vilâyat / Bu kişvar içre kördüm oşbu şûrat (67a/1-2)
...Dédi sulţân kim ay-Şam 'ün-ı bî-dîn / Ötüp sen birle bir yıl ul bitip hîn
Kıvandı-mu taniñ mayhânasıdın / Labıñ nüş étدی-mü paymânasıdın (67a/4-5)
...Dédi ay şâhib-ı evreng ü afsar / Meniñ oşbu sözüme eyle bâvar
Néçe nîreng birle eyledi gül / Kıruğ keltürdi sudın éltiben hul(67a/7-8)
...Bakıp şah-zâdağa şâh-ı 'uluv kadr / Nıkâb içre yüzün eyleben badr (67a/10)
Dédi kim ay-cavân-ı ahl-ı miñnat / Kıyan kördüñ bu yañlıg ahl-ı şûrat
Meniñ aldında bir bir eyle ızhâr / Yürekniñ ne sababdın boldı afgâr
Dédi ay salţanat avcı üze mâh / Felekni günbedidür saña har-gâh
Érür men mulk-ı İrân kişvarıdın / Atamdur ahl-ı tâc [u] afsarıdın
Anıñ şâhını bir farzandıdur men / Tilep alğan köñül hursandıdur men
Tüşümde oşbu şûrat zâhır oldı / Cunûnluk mendin ul-dem şâdır oldı
Atamniñ mulkıdın étدی cudâlık / Özin 'ışığığa kıldı âşnâlık
Néçe şahr u vilâyetlerge yürdüim / Bu şûrat Kâr-ı kıblâ içre kördüm
Berip bir kimge hem vazn-i cevâhir / Satıp aldım anı ay şâh-ı nâdır (67b/1-9)
...Kim érken Rümniñ sulţânığa kız / Kılıban küfr élidin anda parhîz
Maña yüz şıva birle anı taqdîr / Bu yanda cuflulukını étدی taşvîr (67b/13-14)
Üyümdin boldı ul bir kéçe gâyıp / Tapa'lmay fikr birle rây-ı şâyıp
Maña berdi budın dîvânalıg zû / Urup bî-ihtiyâr her yan tek ü pû
Çıkıp âhim otıdın başımğa dūd / Yıkıldım çâr-sûda mast bî-hūd
Kélip sar-vaqtım üzre ul-zamân şâh / Bolup hâlımdın ul fi'l-cumla âgâh
Anıñ amrı bile ul-dem vazîrı / Bolup maña mu'in [u] dast-gîri
Maña fahm oldı kim Şam 'ün-ı bad-baht / Salıp érken başımğa miñnat-ı saht
Parî-ves hukm birle iki atnı / Özüme lâzım eylep ihtiyâtnı
Yarım tün külfet eşigin açay-dép / Alıp yârımını bir yanğa kaçay-dép
Barıp vîrânaıda tégdi uyku / Ne uyku belki cânım üzre kaygu
Közüm açtım ki tañ tîgi atıpdur / Kıyaş şarkdın tulû' eylep yetipdür
Tapıp ul tün iki atdın cudâlıg / Kılıp cân gam élige âşnâlık
Anıñ hicrida her yan eyleben gaşt / Néçe tağ u néçe baħr u néçe daşt
Kazâ saldı bu şahr içre güzârım / Ketip kıldın heme şabr u karârım
Basî tartıp cahânda külfetini / Körüben oşbu yerde şûratını
Eger bir yol özin étse numâyân / Ki hergiz kalmağay köñlümde armân (68a/1-15)
Anıñ cân-süz harfin tıñladılar / Heme huzzâr-ı maclıs yıgıladılar
Dédi sulţân ki ay aşraf a'yân / Oşal hâtün neçük tandur neçük cân

*Çıkipdur néçe āfat kılzumıdın / Tégürmey hîç étegiğa namıdın
Ne dér siz şāmda madh u sitāyış / Berıpdür néçe reng ile numāyış
Dédiler barça ay şāh-ı zamāna / Kālor tā haşr andın bu nişāna
Ne hātūn-kim dése bolur anı mard / Ne mard ul belki insān içide fard (68b/1-6)
...Dédi sulţān kim ay ahl-ı camā 'at / Tapılsa ger oşal kān-ı malāhat
Kélipdür miñnat eylep bu üç 'āşık / Kōrer siz hukm ile kaysığa lāyık
Dédiler ay şah-ı bā-fahm u idrāk / Érür şah-zāda bul-dem 'āşık-nāk
Anıñ-dék mulk-ı davlatdın kéçüpdür / Heme ğurbat şarābıdın içıpdür
İkevi bil-ki duzd u rāh-zandur / Alarnıñ lāyıkı ranc u miñandur
Nıdā eylep dédi ul-dem şahan-şāh / Boluñ barça meniñ hālumdın āgāh (68b/8-13)
...Oşal sar-gaştā hātūnmen bolur men/Alamlık zār[u] mañzūn men bolur men (68b/15) Érür men bul
şah oğlığa kenizək / Koşuñız farqığa tāc tebārek (69a/1)
...Heme cāni bile kıldı ıcābat / Başığa koydılar tāc-ı sa 'ādat
Anı kişvarğa sulţān eylediler / Néçe kün barça miñmān eylediler
'Adālat tahtını ābād étđi / Halāyıkni keremdin şād étđi
Oşal zangīni ul-dem kıldı āzād / Cuhūdını köydürben berdi bar-bād
Alardın boldı üç farzand zāhır / Barısı salţanat 'ılmığa māhır
Bu kişvardın barı taptı tazavvuc / Alarğa av u kuş her kün tafarruc
Süyüp oğlın üçevidin birini / Aña tapşurđı ul-dem kişvarını
Ravāna boldılar Īrān zamīnga / Ata izini sürtey-dép cabīnga
Hudāni luftı birle ér u hātūn / Yürüben néçe ay ile néçe kün
Yetiben davlat ile ul nikū-fāl / Atasını kōrüben boldı hoş-hāl
Bu mulk üzre boluban 'ākıbat şāh / Fanā şahrığa yandı ul dil-āgāh (69a/4-14)*

Beşinci hikâyede; tevekkül ve rıza üzerinde durulmuş, bu iki özelliğin kişiyi toplum içinde en yüksek dereceye taşıyabileceği gibi Allah'a da yaklaştıracakı savunulmuştur. Tevekkül ve rızanın en çok yöneticilere yakıştığı anlatılmış; aşk, vefa, sadakat gibi değerler övülmüştür. Aşk için çabalayan kişinin, namerdin sözüne aldanmadan azim ve sabırla mücadelesine devam ederek amacına ulaşacağı savı işlenmiştir.

2.6. Kaza ve Kader

Yedi Gülşen Mesnevisi'nin altıncı öyküsü olan Altıncı Gülşen (Altıncı Gülşen) toplam 488 beyitten oluşmaktadır. Bu öyküde başkenti Gülistan olan büyük bir ülkenin adil şahı çocuk sahibi olmamasından ötürü derin bir kederdedir. Nice yıl hayır hasenattan, dua ve yakarıştan sonra Allah şaha bir evlat verir. Adını Hurşid koyarlar. Hurşid'in kendisiyle aynı gün doğmuş arkadaşı da vezir Dana'nın oğlu Atarud'dur. Müneccimler, Hurşid'in on iki yaşına geldiğinde başına bir musibet geleceğini ve ülkesini terk etmek zorunda kalacağını söylerler. Şah çok üzülür ancak müneccimler bunun Allah'ın takdiri olduğu, rıza göstermekten başka çare olmadığı görüşündedirler. Hurşid ve Atarud büyür ve ikisi de eğitim almaya başlar. Okulda

çocukların arasında çıkan bir tartışma sonucu Hurşid, Atarud'u korumak için dul bir kadının oğluna tahtayla vurur ve çocuk ölür. Adil şah kısas isteyen yaşlı kadına istemese de oğlunu teslim eder. Ancak ülkenin veziri yaşlı kadını sonunda ikna eder, Hurşid öldürülmekten kurtulur ve sürgüne gönderilir. Durumdan haberdar olan Atarud, Hurşid'in sürgün edilmesine kendisinin sebep olduğunu söyleyerek ülkeyi terk eder. İki arkadaş yolda türlü bela ve hileler ile karşılaşır. Yolda Fütüvvet ve Mürüvvet adında iki özel kuşun etlerini yerler. Bu kuşlardan Fütüvvet'in etini yiyen mal ve baht sahibi, Mürüvvet'in etini yiyen ise şah olacaktır. Hurşid şah olmak istediği için Mürüvvet'in etini, Atarud da mal ve baht sahibi olmak istediği için Fütüvvet'in etini yer. Hurşid ve Atarud yola devam ederler ve bir şehre ulaşırlar. Burada kendilerine yardım eden bir bahçıvanın yanında bir süre kalırlar. Hurşid, Atarud'u yanına almadan yalnız olarak çarşıya gittiği bir gün şehrin şahının kızını görür ve ona âşık olur. Şahın kızının adı Mahbanu'dur. Mahbanu da Hurşid'e âşık olur. Bu iki genç evlenir ve Hurşid şehrin şahı olur. Atarud, Hurşid'in dönmemesinden endişelenir, arkadaşını aramak için şehirde dolaşır. Burada çalgıcı bir *loli*'ye rastlar. Atarud da *loli*'ye âşık olur. Günlerce Atarud ile birlikte olan *loli*, Atarud'un çalışmadan, bir yerden para kazanmadan kendise her gün bin dinar vermesinden şüphe eder. Gelirinin kaynağını öğrenmek ister ve Atarud'u takibe alır. Atarud'un daha önce yediği kuşun kemikleri ağzından döküldüğünde içlerinden inci çıktığını görür. Atarud'un boğazında bulunan bu kemikleri almak için ona bir tuzak kurar ve kemikleri almayı başarır. Atarud'u da kendisinden uzaklaştırır. Zor durumda kalan Atarud sonunda şehri terk eder. Dağ, vadi, şehir dolaşan Atarud, Gülfem adında bir şehre ulaşır. Bu şehirdeki herkes bir dev tarafından öldürülmüştür. Dev şehrin melikesine (şah kızı) âşık olduğu için onu öldürmemiş elinde tutsak etmiştir. Atarud bu şehirde devî öldürerek melikeyi onun elinden kurtarır. İkisi birlikte burada yaşamaya başlarlar. Melike bir gün ayağındaki halhallardan birini sarayın önünden akan nehre düşürür. Bu nehir Hurşid'in ülkesine ulaşmaktadır. Bir balıkçı avladığı balıklardan birinin karnında halhalı bulur ve onu Hurşid'e götürür. Mahbanu halhalın öbür tekini de isteyince Hurşid getirene ödül vereceğini ilan eder. Daha önce Atarud ile birlikte olan *loli* de bu ödül haberini işitir. Sihir yapmada da yetenekli olan *loli*, karga kılığına girerek Gülfem şehrine gider. Gülfem melikesini kargaya çevirir. Her ikisi de kargaya dönünce Atarud özel bir ağacın yaprağıyla onları tekrar aslına çevirir. Eski sevgilisi *loli*'yi tanır ve onun neden orada olduğunu öğrenmek ister. *Loli* olan biteni anlatır. Atarud bu kişinin Hurşid olduğunu anlar. Gülfem melikesi, *loli* ve Atarud birlikte birer kuşa dönüşerek Hurşid'in ülkesine varırlar. Atarud, Gülfem şehrinde bulunan özel bir ağaçtan aldığı yapraklar sayesinde *loli*'yi bir eşeğe çevirir ve ona eziyet eder. Durum Hurşid'in kulağına gidince bu dilsiz hayvana niçin eziyet ettiğini sormak için onu huzuruna çağırır. Böylece iki dost birbirine kavuşmuş olur. İki arkadaş birbirlerine başlarından geçenleri anlatırlar. *Loli* yine özel ağacın yaprağı sayesinde insan şekline döner. Yaptıklarından pişman olur, af diler. Hurşid ve Atarud ülkelerini adaletle yönetirler. Bir süre sonra Atarud, Hurşid'e dünyadaki en büyük mutluluğun henüz hayattayken anne babayı görmek olduğunu söyler, eğer kabul ederse ülkelerine geri dönmek gerektiğini

anlatır. *Loli*'yi serbest bıraktın sonra, Hurşid ve Atarud yerlerine naip koyarak eşleri ve dostlarıyla kendi ülkelerine geri dönerler. Hurşid babasının tahtına oturur, Atarud da onun veziri olur. İki arkadaş Gülistan şehrinde uzun yıllar huzur içinde hüküm sürerler. Altıncı örnek olay olarak sunduğumuz öykünün özgün biçimi şu şekilde geçmektedir:

Néçe sur'at bile kelek sebük-pay / Hikāyet vādīsini eyleben tay
Dédi bar érdi şāh-ı kām-kārı / Farīdūn-ḥaşmat İskender madārı
Gülistān şahrı érdi pāy-taḥtı / Kemīne bandası ıkbāl baḥtı (69b/12-14)
...Néçe şahrı édi-kim aña tābı' / Kiteb içre bolupdur naşş-ı kānı'
'Adālat érdi anıñ kār [u] bārı / Ki bir yıllık terefge ḥukm-ı cārı
Cahān içre şahāvāt şahdur ul / Ulus ḥalkığa nık-andīşadur ul
Velī ul tālīb-ı farzand érdi / Yüregi guşsa birle band érdi
Kéçe kündüz ḥalefge érdi tālīb / Ki tā bolğay anıñ mulkığa şāḥıb
'Ināyat eyledi ḥallāk [u] ma'būd / 'Adamın boldı bir farzand mavcūd
Yüzi-kim āftāb-ı ḥāvarī-dék / İremniñ bāğıdın kélgen parī-dek
Tüşüben yer üzre güyā sūtāra / Cahān içre kélip Yūsuf dubāra
Felek dāya bolup saklarğa cāvīd / Koyup érdi anı atını Ḥūrşid (70a/2-10)
...Munaccımları yığdı ul şahan-şāh / Kılıñ farzandım aḥvāludın āgāh
Kim anıñ tālī'ni naḥs érdi ya sa'd / Neçük bolğay anıñ aḥvālı min-ba'd
Meniñ taḥtım üzre maskan tutar mu / Veyā yaşlıkda 'ālamdın öter mü (70a/13-15)
Musāfirılkda ya āvāra bolğay / Ğarībhk içre ya bī-çāra bolğay
Munaccımlar kolığa qarğa alıp / Hem-ul-dem zārb-ı taḥsīm ile salıp (70b/1-2)
...Dédiler ay şahan-şāh-ı zamāna / Bolupdur saña davlat cāvīdāna
Bu oğluñ bolğusı saña mübārek / Anıñ başıgadur tāt tebārek
Velī tüşgey firāk iki arağa / Ne çāra émdi taḥdīr-ı Ḥudāğa
Musāfir bolğay on iki yaşıda / Ne işler tüşgüsü anıñ başıda
Kişiniñ mulkığa bolğay şahan-şāh / Ki sendin yok anı ḥāludın āgāh
Ki otuz yıl sürüp 'ış tarabı / Taşarruf eylegey şahr-ı Ḥalabı
Kim andın soñ saña bolğay mulāhāt / Gülistān şahrıda kéçürgey avkāt
Seniñ taḥtına şāḥıb bolğusıdur / Ḥudā zıkrığa rāğıb bolğusıdur
Velikin şah bu sözdin boldı ḥayrān / Kim andın boldı aḥvālı parīşān
Munaccımlar dédi Teñri işige / Şahāna kılğulukdur kılmuşige
Munaccım sözi şeḡge boldı ma'kūl / 'Adālat şīvasığa boldı maşğūl
Vazırı bar édi kim atı Dānā / Bolup andın yana farzand paydā (70b/4-15)
Oğul érdi yüzi māh-ı cahān-tāb / Labı la'l u tişi çun durr-ı nā-yāb
Yığılıp eyleben ul-dem taraddud / Anıñ atını koydılar 'Aṭārud
Tuğup érdi şah oğlı birle bir tün / Ne iş saldı alar başığa gardün
İkisi yetti on iki yaşığa / Ki élttiler mu'allımnıñ kaşığa

İkevi mekteb içre boldı hem-dem / Bar érdi bir birisi birle hırram
Cudā bolmas édiler kéçe kündüz / Kıran kim eylegan-dék iki yulduz
Mu'allımdın ikevi ta'līm aldı / Alarnıñ tahta-ı ebcedge saldı
Velī ul şahr ara kâşāna érdi / Hem-ul bir bīve-zenge hāna érdi
Yıkılğan otururge küşesi yok / Yemişge gamdın özge tüşası yok
Anıñ bir oğlu hem mekteb içide / Okurğa zavk ışk-ı Rab içide
Anağa érdi cānınıñ sarvarı / Tanını kuvvatı közini nūrı
Velī bir kün vazır oğlu kazādın / Ğurūr eylep havas birle havādın
Ki bīve oğlu birle bas uruştı / Kıpuban bir biri birle yapuştı
Alıban tahtanı şah-zāda turdı / Ki bīve oğlını başığa urdı
Çıkip tan mektebidin tıfl rūhı / Bolup āzād aña taptı futūhı (71a/1-15)
Heme a'zāları kaŋga boyaldı / Dabır-ıstān éli hayretge kaldı
Éşitip ul-zamān anıñ anası / Mişāl-ı şubh çāk eylep yaqası (71b/1-2)
...Şah aldığa barıban kıldı faryād / Kim oğluñ dastudın dād üstige dād
Bu dunyāda meniñ dādımğa yetgil / Tutuban 'adl faryādımğa yetgil
Dédi ay bīve-zen ayğıl sözüñni / Nége yaş eylediñ oşbu közüñni
Dédi bīve meni oğlumnu ay şāh / Urup öltürdi oğluñ bolğıl āgāh
Kışāşım bermeseñ kılmay 'adālat / Hudā kızı bolur rüz-ı kıyāmat
Bu 'ālamda alam birle öter men / Kıyāmatda étegiñni tutar men
Bolup hayrān şah oşbu mācarādın / Velī korğar édi yavmu'l-cazādın
Yığıban şah heme şāhib-ı kemālin / Suvāl étti camī' hasb-ı hālın
Dédiler ay şah-ı nıkū-farāsāt / Biri érmiş kışāş u biri dıyyat
Şarī'at hukmı şundağ boldı cārī / Kızılın şahını kétdi ihtiyārı
Dédi şah bīvege yüz miñ dıramnu / Berey kılğıl yırağ dard [u] alamnu (71b/5-15)
Dédi bīve ki ay şāh-ı cahān-gır / Bu sözdin cān u dilni kıлма dıl-gır
Eger tāt u ve ger tahtıñni berseñ / Yana ıkbāl ile bahtıñni berseñ
Eger bersen camī' kışvariñni / Ve ger berseñ heme sım ü zeriñni
Ne eyley barçanı başıña urğıl / Ki oğlum ornığa oğluñni bergil (72a/1-4)
...Şah anda bağlaban oğlını muhkem / Hem-ul bīvege tapşurdı oşal-dem
Anıñ öltürmağ üçün aldı hançar / Fıgān eylep dédiler barça yek-sar
Sen ay bīve bu 'ālam içre köyme / Bu şahınıñ köñli içre dāğ koyma
Bu kün şah-zādanı sendin tileylük / Seni hukmuñ bile bir iş kılaylük
Cudā bolsun ata birle anadın / Heme halk camī' aqrabādın
Atası mulkıdın kétsün yırağı / İkev ortasığa tüşgey firākı
Tirik sen hasrat içre köymegey sen / Anıñ yüzini hergiz körmegey sen
Bu sözler bīve-zenge boldı maqbül / Velī şah-zāda ul-dem boldı ma'zül
Hem-ul bīveni köñlin uladılar / Şah oğlını piyāda kavladılar (72a/7-15)

Uluğ yolğa tüşüp bî-çāra boldı / Barar yol tapmayın āvāra boldı
Hoş ul şāhî 'adālat şīvasıdır / Ki farzandı atasınıñ mīvesidür
Kıyāmat vahmıdın korkup oşal hāl / Oşandağ mīvesini urdı pā-māl (72b/1-3)
Vazīr oğlu 'Aṭārud fitna-engīz / Velī érdi bu işlerdin ḥabarsız
Dédi mendin kesāfet boldı paydā / Nédin şah-zāda mundağ boldı rusvā
Étegin bélge bağlap yolğa tüşti / Yetip şah-zādani yıglap kuçuştı
İkevi eylediler sayr ile gaşt / Néçe kūh u néçe şahr u néçe daşt (72b/6-9)
...Néçe kün yürdiler bî-vahm-ı āfat / Bayābānī yoluqtı bā-mahābat (72b/12)
Yigirme kün édi anıñ arası / Heme bād-ı samūm érdi havāsı
Kīrer bolsa eger macnūn [u] ḥayrān / Çıka`lmay bolğay ul vādīda sar-sān
Köründi bir dirāht-ı sāya-dārī / Anıñ astığa taptılar qarārı
İkev eylep zarar nef`ige tafhīm / Kéçeniñ eylediler iki taqsīm
Nuḥustīn kéçe Ḥūrşīd-i cahān-tāb / 'Aṭārud tizi üzre eyledi ḥ`āb
Velī boldı 'Aṭārud çaşm bīdār / Tanı yol zahmatıdın érdi afgār
Ḥudāğa ul-zamān eylep munācāt / Dédi Parvardgār[ga] barça ḥācāt (73a/1-7)
...Munācāt érdi anıñ kār [u] bārı / Yetiştı anda lutf-ı Kirdiğārı
Dirāht üzre iki paranda ḳondı / İki boyun Ḥaḳ amrığa ḳoydı
Anıñ érdi biri māda biri nar / Ža`ıf u nā-tuvān [u] sust-peyker
Velī anıñ birin atı Muruvvat / Biri anıñ kélip érdi Futuvvet (73a/10-13)
...İkevi boldılar fāriğ navādın / Ḥudāy zıkrı bile ḥamd u sanādın
İki bir birige kıldı güftār / Futuvvetge Muruvvat dédi ay yār
Biziñ üyge iki mihmān kélipdür / Hem öz mulkılarıdın ayrılıpdur
Muruvvatdın émesdür ay Futuvvet / Alarnı ḳılmasek émdi zıyāfat
Futuvvet dédi ay yārım Muruvvat / Özün cāniña salma munça külfet
Eger күndüz érür yüz şīva eylep / Cahān içre taraddud mīve eylep (73b/2-7)
...Muruvvat aydı bu mihmānımıznı / Fadā étek kerekdür cānımıznı
Futuvvet dédi kim ay mīhr-bānım / Bu sözdin köydi mağz-ı ustulḥ`ānım
Kişi bizni yemekdin kām tapmas / Anıñ nafsı velī ārām tapmas
Muruvvat dédi bilgil mendin ay yār / İkimiz göştimizde ḥāşiyet bar
Kişi göştümni yese şāh bolğay / Ḥalāyık üzre zıllul`lāh bolğay (73b/10-14)
Seni göştüñni yese bir dil-afgār / Çıkar ağızıdın her kün durr-ı şah-vār
Muḳarrar bilgil anı ay Futuvvet / Muşāḥīb bolğay ana baht [u] davlat
'Aṭārud fahm étti avval āḥır / İki kuş sözi her ne boldı zāhur
Uçup tüşti 'Aṭārud ḳoynı üzre / Bıçaḳ ḳoydı iki kuş boynı üzre
Ḳılıp bismil kebāb étti alarnı / Pişürdi ḳoydı u n`étti alarnı
Şah oğlını 'Aṭārud étti bīdār / İki kuşniñ kebābın kıldı ızḥār
Dédi ger ihtiyārniñ şāhlıḳdur / Sarīr üstide 'azza u cāhlıḳdur

Muruvvat göştini eyle tanāvul / Ki andın boldı zāhur bu tafāzul
Bolur durr-ı girān her künde mabzül / Futuvvet göşti saña bolsa me'kül
Dédi Hürşid könlüm saltanatdur / Masākīnlargā işim marhamatdur
Muruvvat göştin ul-dem yédi Hürşid / Muyassar boldı aña baht-ı cāvīd
Futuvvet göştini yedi 'Aṭārud / Sıhr kıldı ağızdın dur tavālud
'Aṭārud ul küni Hürşid birle / Qadam koydı ikev umīd birle
Velī her kün 'Aṭārud ağızdın dur / Kelür érđi aña eylep tafāhur
Yürür érđi ikevi sur 'at ile / Bayābān қаṭ ' eylep mıñnat ile (74a/1-15)
Néçe künler yürüp érđiler anda / Köründi bir savādī şahr paydā (74b/1)
... 'Acab şahrī éđi firdavs-mānand / Éliniñ şurb u ekli şeker ü kand
Heme bāğı anıñ érđi gülistān / Heme aṭrāfida bülbül gāzal-h'ān (74b/4-5)
...Camī' bāğı bir birdin ziyāda / Ki bir manzılga yettiler piyāda
Érür darvāzası abvāb-ı cannat / Alardın boldı zāyıl ranc [u] zañmat
Namūdār oldı ana bār-gāhī / Bilindi kim érür ul bāğ-ı şāhī (74b/8-10)
...Bar érđi anda sākīn bāğ-bānī / Ki güyā mahdī-ı āñır zamānı
Oşal darvāzadın çıqtı birevi / Anıñ aldığa bardılar ikevi
Dédiler bir piyāla su çıkargıl / Ki bu taşna ġarīblarını suğargıl (74b/13-15)
Kiriben bir piyāla su çıkardı / Kerem eylep ikevini suğardı
'Aṭārud kīsesidin alıban dur / Piyālanı hemān-dem eyledi pur
Dédi berğil sunı bergen kişige / 'Ivaż bu boldı anıñ kılmışığa
Bu söz aytıp ikevi yolğa kirdi / Piyāla bāğ-bān qolığa berdi
Körüp bu lañza dur birle piyāla / Alıp kélgen bile tüşti suvāla
Dédi aña iki hürşid-veşni / Ğarīblıq mıñnatıda cavr-keşni
Oşal-dem bāğ-bān aydı bariñiz / Anıñ ikisini alıp kéliñiz
Birev bardı u қaytardı yoludın / Tutup anı ikevini қolidın
Alıban bāğ-bān aldığa yetti / Ata dék ikisiğe şafkat étti
Soruban ikisini hasb-ı ħālın / Köñülga kıldı cān şīrīn maқālın (75a/1-10)
...İkevin ul-zamān farzand kıldı / Ayağ cān rıştasığa band kıldı
Néçe kün yürdiler ul bāğ içinde / Velīkin lāla yañlıg dāğ içinde (75a/14-15)
Dédiler ay ata dul-ğır boldük / Bu yerde ġuşşa birle pur boldük
İkeviğe dédi ul hādī-ı rāh / Velī bardur biziñ şahr ara şāh
Ne şāhīdur ki bal farmān-ravāyī / Ğanī andın bolur her bī-navāyī
Kerem h'ānıdın éltür barça 'ālam / Qul érür eşigide néçe Hātam
Huşuşan siz kibi āzādelerni / Diyāridın cudā şah-zādalarını
Hem-ul cāmı bile ihlāş kılgay / Özini hıżmatığa hāş kılgay
Dédi Hürşid kim bizler ġarīb miz / Cafā u mıñnat ile sarğarıp miz
Bilür bizni şah ul bī-çāralar dék / Taşavvur eyleğay āvāralar dék (75b/1-8)

... 'Atārud dédi ay-hürşid-i tábān / Hudā bergen érür māl-ı firāvān
Barıp sayr eyle bāzār içre her kün / Alalük bir iki yüz at ile ton
Beriben bir néçe bī-çāralarğa / Özümüz dék basī āvāralarğa
Yıgılıp barça saña tābı ' olsek / Seni her étgeniñe kāmı ' étsek
Şah aldığa bu yañlıg barsek ay yār / Anı fi 'l-cumla 'azza u hurmatı bar
Bu söz hürşid-veşge tüşti ma 'kül / Libās u at alarğa boldı maşgül (75b/10-15)
Dédi Hürşid men ul barayın / Né lāzım bolsa men alıp kéleyin
Alıp durr [u] cavāhır bardı bāzār / Né iş saldı başığa çarh-ı gaddār
Velikin şahda érdi berkāne kız / Tabassum lablarıdın érdi gül-riz (76a/1-3)
...Cahāngā kélmes andağ hoş şabāhat / Édi başdın ayağ barça malāhat
Kim aniñ Māh-bānū érdi atı / Érür mastūr aniñ yahşı şıfātı
Atağa érdi ul kız cān [u] köñli / Velī yok érdi andın özge oğlı
Kızığa aydı şah ay mūms-ı cān / Seni tā kalmağay içinde armān
Seniñ üçün yasay bir yerge manzar / Kenizekler bile kirgil muqarrar
'Avām u hāşge eyle nazāra / Kime tapsa seni köñlüñ karāra (76a/6-11)
...Çıkıp érdi melike manzar üzre / Kuyuş andağ ki çarh-ı ahzar üzre
Aña néçe kenizek érdi hem-rāh / Birin körse Hızır bolgusu güm-rāh
Melike érdi mısl-ı māh-pāra / Cavānıbda kenizekler sūtāra
Tamāşā eyler érdi her terefđin / Şu 'ūd eylep figān berdi şarafđın
Çakırdılar munādī cānı birle / Yıgıldı barça şah farmānı birle
Gadā u şāhlar keldi yasanıp / Libās u şāl-ı zer égni[ge] salıp (76b/4-9)
...Néçeniñ közleri hayretde kalğan / Bakıp turup néçeniñ boynu talğan
Néçe bülbül kibi faryād eylep / Néçe Farhād yañlıg dād eylep
Néçe macnūn kibi bilmey özini / Néçe ayta 'lmayın ul-dem sözini (76b/12-14)
...Melike barçasını közge élmey / Şadaf gavharğa koşmağını bilmey (77a/1)
...Oşal hāletde Hürşid-i cahān-dār / Ki at u ton alarğa bardı bāzār
İki kisvetini aldığa taşlap / Balā u fitnanı yolığa taşlap
Külāhın kaşını üstige koyup / Tamāşānı köreyin dép sévünüp
Çıkıp dīvāra baktı iştiyākdın / Melikeni közi tüşti yırakdın
Numāyān boldı ul çun bark-ı lāmı ' / Ki maşrıkdın bolup Hürşid tālı '
Anıñ köñlide 'ışkı cūş kıldı / Ketip 'aklı anı bī-hūş kıldı
Kenizekler yıgıldı bir yolu çust / Melikeni bolup a 'zāları sust
Ki bir sā 'at édi keldi özige / Akıp hūn-ābalar iki yüzige
İşarat birle anı keldi alıp / Köterip érdi aq kékizge salıp
Velī Hürşid yüz faryād étdi / Musāfir men dében köp dād étdi
Közün açtı neçük dard u alamdur / Velī kélgen yeri şahğa curmdur
Neçük bolmağı bolmas érdi ma 'lüm / Velī bu yerde hālī boldı mafhūm (77a/4-15)

Şah ul-dem çarladı kāmilleri / Taleb kıldı heme ‘āmilları
Yaman u yahşını yığdılar anda / Ki toy asbābını kıldı muhayyā
‘Avām u hāş boldı anda mamnūn / Çıkip hoş-vaqt andın barça mahzūn (77b/4-6)
Nikāh éttiler iki māh-veşni / Tolun ay birle hoşdılar kıyaşni
Oşal Hūrşīd birle Māh-bānū / İkevi olturdılar zānū-ba-zānū
Baķıp Hūrşīdge andāz birle / Anıñ köñlini aldı nāz birle
Canān Hūrşīd mehni kıldı āgūş / ‘Aṭārud köñlidin boldı farāmūş (77b/8-11)
...Kalam eylep tilidin émdi taḥrīr / ‘Aṭārud hāletini kıldı taḥrīr
Oşal kün yürdi-kim bī-vahm bī-zan / Hem-ul bāğī kim aña érdi maskan
Ne işler bolğanını bilgeni yoķ / İki kün boldı yarı kélgeni yoķ
Dédi boldı balā özige mālū / Helāk étti anıñ hūsni camālū
Bu sözlerni dében boldı ravāna / Taleb eyler édi hāna-ba-hāna
Yoluktu lolī-i hāna-harābī / Anıñ élgi ara çeng ü rabābī (78a/3-8)
...Kılıp ul-kün ‘acab nağma-sarālīķ / Néçe hengāme birle bī-navālīķ
Kélür érdi Melīke cāmıbdın / Alıp in ‘ām kétgen gāyıbdın
Giriṭār oldı lolīge ‘Aṭārud / Yıkıldı cānı yoķ yer üzre kālbud (78a/12-14)
Yatıp érdi baķıp darvāzasını / Köreyin dép camāl-ı tāzasını
Dédi lolī birevge aldığa bar / Néçe kündür köründi bir dul-afgār
Meniñ sözüim aña ızhār étgil / Bahā-yı vaşl miñ dīnār étgil
Kabūl étse şabıstānıme kélsün / Ve ger ne kétmağını özi bilsün
‘Aṭārud ul-zamān yolığa kirdi / Ki miñ dīnārını élgige berdi
‘Acab hırram bolup terige sıgmay / Barur érdi külüp ağızını yıgmay
Néçe kün lolī birle kıldı ‘ısrat / Bolup zāyıl tanıdın ranc zaḥmat
Taşavvur kıldı lolī ul-zamānı / ‘Aṭāruddur garīb u nā-tuvānı
Şabıstānımda her kéçe yatadur / Ki miñ dīnārını kaydın tapadur (78b/1-9)
...Barıp lolī oşal kün bar-zamīndın / Özini cā dék étip kemīndin
Közün yummay tafahḥuş birle baķtı / ‘Aṭārud ul maḥal ḥalkını kaķtı
Tüşüp ağızdın ul-dem ustulḥ‘ānı / Anıñ içide érdi dur nihānī (78b/13-15)
Hem-ul sā ‘atda durnıñ kolığa aldı / Yürüdi ustulḥ‘ān ağızığa saldı
Yıraķdın lolī eyledi nazāra / Bu sır ul yerde boldı āşkāra
Bu kéçe lolī dağı germ étip bazm / Alarğa ustulḥ‘ānı eyledi ḥazm
Hem-ul bazm ortasında tüzdi asbāb / Taleb kıldı birevdin bāda-ı nāb
‘Aṭārudğa sunup néçe piyāla / Ḥabarsız şehrge kıldı ḥavāla
Kılıban mastlıķ vādīsini tay / Parīşān boldı anıñ ağızdın may
Kim andın ustulḥ‘ān [u] dur köründi / Bu işdin lolī ul-dem bas sévündi
Alıp dur ustulḥ‘ān élgige tuttu / Kim ét yañlıg anıñ ağızığa tuttu
‘Aṭārud mastlıķdın oldı huşyār / Tahārat étmaķ üçün bardı anhār

Kaķıp halkını ul-dem boldı bī-tāb / Muıassar bolmadı maṭlūb-ı nā-yāb
‘Aṭārudğa dédi ul yār-ı fāsıd / Ki boldı lolīni bāzārı kāsıd
Kōñül urgul meniñ-dék āšnādın / Kişi körmes vafā bir dıl-rubādın
Ne assıǵdur eger sen munda tursañ / Kişi kélmes bu hālet birle yürseñ (79a/1-15)
... ‘Aṭārud kétmaķ üçün boldı cāzım / Velī özge diyāra boldı ‘āzım
‘Aṭārud birle ul hūrşıd-i tābān / Banātu ‘n-na ‘ş-dék boldı parişān
Ķalam taħrır étدی oşbu sözni / ‘Aṭārud sayr étti tağ [u] tüzni
Keziben néçe kün şahr vılāyat / Ķarīblıķ naştarı Ķıldı sırāyat
Numāyān boldı anda bir uluğ tağ / Ķılıban āşyāna ‘akka u zāğ
‘Acab tağı érür şun ‘-ı ulāhī / Anıñ iki arası şāh rāhı (79b/3-8)
...Hem-ul yolıǵa kirip boldı ravāna / Néçe kündin keyin kördi nişāna
Köründi bir ‘acab daryā-yı mavvāc / Suyı anıñ érür her yanğa amvāc (79b/12-13)
Ķuyıǵa baķtı anıñ daşt ile çöl / Velī yoķarıǵa bargan uluğ yol
Yürüdi yol bile daryānı boılap / Ki bir manzılın battı anda oılap (80a/1-2)
...Ötüp andın édi bī-āfat [u] bīm / Oşal hālet Ķazāǵa berdi taslīm
Yürüdi bir néçe kün sur ‘at ile / Yetüştü bir yerige miħnat ile
Köründi bir ‘acab şahrī yıraķdın / Yügürüp yetti aña iştiyāķdın
Kirip sayr eyledi hāna-ba-hāna / Velikin ādamıdın yoķ nişāna (80a/5-8)
...Numāyān boldı anda bir beyik erg / Muħāl uçıǵa yetmaķ fahm ile derk (80a/15)
Cīvahānaları gardūnğa kétgen / Anıñ her küngüri kursıǵa yetgen
Heme Ķorǵanı érdi barça zer-kār / ‘Aṭārud boldı aṭrāfıda pergār
İki darvāzası bardur muşavvar / Ķuyaş yañlıǵ iki tāķı munavvar
Baķıp aña ‘Aṭārud boldı hayrān / Oşal-dem boldı anda köñli vırān
Körünmes érdi hergiz cıns-ı ādam / Yoluķtı bu sababdın külfet [ü] Ķam
Dédi aña neçük kāşānadur bu / Meger hayl-ı parıǵa hānadur bu (80b/1-6)
...Oşal-demde köründi parī-rū / Dıl-ārām u gül-andām [u] saman-bū
Çıķıban cılva étti hūr yañlıǵ / Ķılıp ravşan cahānnı nūr yañlıǵ
‘Aṭārud kördi ul-dem boldı bī-hūş/ Yégen-dék ul kişi dārū-yı madhūş
Parī ṭal ‘at özini yerge aldı / ‘Aṭārud başını Ķoynıǵa saldı (80b/9-12)
...Parī kem kem öziǵe Ķıldı ulfat / ‘Aṭārud köñlidin köterdi külfet
‘Aṭārud birle ul-kün sāyır oldı / Gülistān şahnı içre zāyır oldı (80b/14-15)
‘Acāyıblardın aña Ķıldı izhār / Velī bar érdi anda iki aşcār
Ul iki bardı u bergini térdi / İki bergide hāşiyet ayırdı
Birin bergin kişiǵe sürtse her él / Aña şūrat tapar sā ‘atda tabdīl
Aña bu hāşiyetni berdi Şānı ‘ / Barıdın bolǵusı aşlıǵa rācı ‘
Tamāşā ile çıķdılar yoķarı / Oşal erg üstıǵa tüştü güzārı (81a/1-5)
...Suvāl étti ‘Aṭārud māh-rūdın / Köterildi hayāsı guft-gūdın

Dédi şahriñ ara kıldım tamāşā / Ki bolmas cıns-ı ādam anda paydā
Başarnıñ cınsıdın mu ya parı sen / Veyā `ālamda bir afsūngarī sen
Labınıñ eyledi gül-ruh şeker-bār / Hem-ul-dem tūfī yañlıg kıldı güftār
Atam bu şahriñ sulţānı érđi / Bu mulk içre ulusnı hanı érđi
Aña leşker éđi afzūn `adaddın / Ra `ıyyat ādamī köp érđi haddın
Velī bu şahriñ Gülfām dérer / Atamniñ atını Bahrām dérer
Meni hüsnumge `aşık boldı bir dīv / Anıñ işi tamām fitna u rīv (81a/8-15)
Anı atını dérer dīv-i `ıfrıt / Yanar közleri ul yañlıg ki kibrıt
Helāk étti heme kavm u karındaş / Ata birle ana u barça yoldaş
Tamām étti heme ādamnı āhır / Kılayın barçasını saña zāhır
Namāz-ı şām ara kélgey kaşımğa / Ki tañ atkunça olturğay başımğa
Tamāşā eyleğay hüsni camālım / Ki zāyıl bolmağay hergiz kemālım
Eger tañnı hürüsü kılsa āvāz / Kéterğa eyleğay ul-demde parvāz
`Aţārud déđi ay nāzik nihālım / `İlāc-ı dīvni taptı hayālım
Bilür her dīv `ılm-ı naql-ı arvāh / Bu `ılmü müşkilge boldı miţtāh
Alayın men kolumge tīg-ı burrān / Özüñni eyleyin bir yerge pinhān
Kélür hengāmıda ul dīv-i mal`ün / Özüñni eyleğil ul-demde mahzūn
Kélip körgey seni közüñni giryān / Dégey nedin érür hālñ parışān
Aña ayğıl ki ğamdın pur boldum / Élimdin ayrılıp dıl-gūr boldum
Ki cānıñni özüñ cānımğa katkıl / Meni rühümni sen rühüña éltkıl
Deyüp yıgla néçe kim nāz birlen / Ki aldıda buland-āvāz birlen
İkevi eyledi bu maşlahatnı / Fanā étmakğa dīv-i bad-şıfatnı (81b/1-15)
...Kıranğu bastı `alamnı yüzini / Kılıp hıra hālāyıkñni közini
Yağar her dem havādın taş [u] tofrağ / Körünmes közge hergiz daşt ile tağ
Ĝazab birle tüşüp kélđi havādın / Numāyān boldı dīv-i bad-numādın (82a/3-5)
...Bu hāletde kélip kaşır içre tüşti / Zuhal güyā ki ay bile körüşti
Hem-ul-dem kördi ğam-gīn meh-veşini / Soradı anda köñlini ğaşyını (82a/8-9)
...Déđi sen dép élimdin ayrılıp men / Ki bu manzıl ara yalğuz kalıp men
Bu ğam-gīn köñlüm içre salsañ işlāh / Tamāşā maña kıldur naql-ı arvāh
Velī dīv oşbu sözge boldı köp şād / Hem-ul lahza tutuban aldı gül-hād
Anıñ muhkem tutup olturđı ul-dem / Kılıp hanīn anıñ cısmı ara zam (82a/11-14)
Ki boldı şurat-ı cısmı fusurda / Çıkıp cānı yatıp mānand-ı murda
Bu yañlıg şu `bada körsetti ul dīv / `Acab `ılm u `acab reng u `acab rīv
`Aţārud yügürüp kélđi kemündin / Balā çıkan kibi zīr-ı zamındın
Uruban dīvge tīr-i kenāre / Anıñ cısmını kıldı pāra pāra (82b/1-4)
...Şacar bergini eyledi taraddud / Birini éligıga aldı `Aţārud
Kılıp niyyat özige sürđi ul hīn / Hem-ul sā`atda kim ul boldı laçın

Havā étmak üçün andāz eylep / Tutup gül-ḥādmı parvāz eylep
Alıp çangālīga başını üzdi / Özin bir berg ile aşlını tüzdi (82b/6-9)
...Kalışan erg içide 'āşık [u] yār / Nihān boldı fanā kaşrığa agyār (82b/11)
...İkisi bir biridin kām taptı / 'Aṭārud köñli hem ārām taptı (82b/15)
Ḥırām étti saman-bar anda fi'l-ḥāl / Ayağığa salıban iki ḥalḥāl (83a/1)
...Ötüp kaşr astıdın bir baḥr-ı cūşān / Tüşer érdi ikevi anda 'uryān
Anıñ suyu bulak-dék kaynar érdi / Kirip anda ikevi oynar érdi
Su içre érdi ul maṭlūb ṭālib / Ki bir ḥalḥālı anda boldı gāyib
Uluğ daryā bu yerdin aqar érdi / Velī Ḥūrşīd mulkı barar érdi (83a/4-7)
...Tilidin ḥāma-ı nīkū-sa 'ādat / Kılır Ḥūrşīddin andağ hikāyet
Hem-ul şahr içre āḥır şāh boldı / Ulus başığa zıllullāh boldı
Tüzüben anda taht-ı ma 'dalatını / Kılıp mazlūmlarğa marḥamatını
Bar érdi anda māhī-gīr bisyār / Biri érdi fakīr zār u afgār
Barıp daryā ara torını saldı / Ki bir sâ 'atda bī-ḥad māhī aldı
Namāz-ı şām kélđi manzılığa / Balıqlarını alıp cān u dilığa (83a/10-15)
Hem-ul-dem bir balıg élgıge aldı / Bıçaqlarını anı bağırığa saldı
İçidin bir nemerse boldı paydā / Anı körüp balıgçı boldı şaydā
Ḳarangı üy bolup ul-demde ravşan / Aña baḳtı ériür barça muzayyan
Sévügendin alıp éllige fi'l-ḥāl / Yaḳīn bildi ki çıkan érdi ḥalḥāl
Aña dédi heme ahl-ı 'ayālge / Berip şahğa alıp in 'ām mālge (83b/1-5)
...Çıkıp Ḥūrşīd maşrıḳ tahtı üzre / Balıgçı bardı tapğan bahtı üzre
Alıp bardı közige şah köründi / Kılıp ta 'zīm şah éligige sundı
Aña in 'āmlar berdi çıkarıp / Balıgçı kétti üyi sarı yanıp
Alıp Ḥūrşīd ay aldığa kirdi / Çıkarıp élgidin élgige berdi (83b/8-11)
...Melīke dédi şahğa nāz birle / Ḳabaḳını alıp andāz birle
İki ḥalḥāl édi iki ayağı / Anıñ cüftiğe sen eylep surāğı
Tapıp berseñ bu yerde āşnā men / Ve ger ne émdi men sendin cudā men (83b/13-15)
Bu sözdin şahğa tüşti vahm-ı āfāt / Hem-ul sâ 'at munādī eyledi bat
Yıgıldular heme aşrāf u a 'yān / Alarğa kıldı bu sazā numāyān
Dédi şah kişi kim tapsa aña cuftı / Yaḳīn bilsün ḥazāyındın alur muftı
Éşitti oşbu söz lolī kulāḳı / Kélürğa ḥaddın aştı iştiyāḳı
Hem-ul lolī 'acāyib sāḥır érdi / 'Ulüm-ı sıḥr içre māhır érdi
Şah aldığa kéliben aldı ruḥşat / Dédi şāhā kılay bu yerde ḥıdmat
Bolup zāğ āsumānğa étti parvāz / Barurğa baḥr sarı kıldı andāz (84a/1-7)
...Nazar kıldı kuyığa eyledi derk / Köründi közge anıñ bir beyik erg
Yatıp iki kişi anda hem-āgūş / Kılıban vahm-ı āfatını farāmūş
Uçup tüşti alar aldığa fi'l-ḥāl / Ayağıda biriniñ érđi ḥalḥāl

Dédi barıp başığa avc yolu ğağ / Parī-rūnı hem-ul-dem eyledi zāğ
Bu afsūn eyleben ul dıl-rubāğa / Tutuban éligidin uçtı sıvāğa
'Aṭārud dahşat ile boldı bīdār / Anıñ yanında yoğ yār-ı parī-dār (84a/10-15)
...Yoğarığa iki qarğa şaşılğan / Ayağıda birin ħalĥāl asılğan
Şacar bergini sürtüp boldı şah-bāz / İkeviğa hem-ul-dem kıldı parvāz
Tutup ikevini dūnbāl eylep / Alıp tüştü tutup çangāl eylep
Şacar a 'zālarığa sūda kıldı / Üçevi şūrat-ı aşlıge kéldi (84b/3-6)
...Dédi ay bī-ĥayāyī u pur-kesāfet / Nége bolduñ meni başımge āfat
Ne üçün bu şerefge ĩayır olduñ / Nége bu manzıl üzre sāyır olduñ
Ne üçün eylediñ bu sıhrı paydā / Nége bu fitnalar boldı huvaydā
Dédi lolī hem-ul-dem ağzın açıp / 'Aṭārudğa labıdın kand saçıp
Biziñ şahr içre şāhıdur musāfir / Bayān étti aña avvaldın āĥır
'Aṭārud bildi-kim öz şāhi érken / Nihān bolğan közidin māhi érken (84b/10-15)
Üçevin şūratnı kıldı tabdīl / Yetip bir yerga bir dem eyle kim yel
Hem-ul şahrī-ki Ĥūrşīd anda érdi / Éli aña tamāmi banda érdi
Şacar bergi hem-ul-dem boldı ĥāyıl / Bolup şūratları aşlıge māyıl
Şacar birle kılp lolīni eşek / Urar érdi anıñ farkığa kaltek
Yürüp érdi anıñ her yanığa sürüp / Carāĥat eyledi başığa urup
Bu işniñ eşitip Ĥūrşīd-i a 'zam / Taleb kıldı 'Aṭārudnı hem-ul-dem
Dédi aña meger dīvāna sen sen / Veyā beng veyā mastāna sen sen
Né fi 'lıdur ki sendin şādır oldı / Né işlerdür ki munda zāhır oldı (85a/1-8)
...Adap birle 'Aṭārud koṭtı fi 'l-ĥāl / Oşal-dem şah kolığa berdi ħalĥāl
Ağarğa köz yaşı bunyād kıldı / Fığān eylep ayakığa yıkıldı
Tanıp Ĥūrşīd hem yğlap körüşti / 'Aṭārud cuftını cuftığa koşdı
Tutup kıldın ikevi bir birini / Kılp ızhār heme ötgen sırrını
Suvāl étti işiñni örgenidin / Bayān étti 'Aṭārud körgenidin
Şacar bergin eşekge eyledi vaşl / Tapıban ul-zamāni şūrat-ı aşl (85a/10-15)
Bu işini kördi şah kıldı ĥayrān / Bolup bir laĥzada lolī numāyān
Kalıban bir birige barça taḥsīn / Boluban cam ' ul yañlıg ki dīrīn
Néçe söz lolī hem ızhār kıldı / Heme fi 'lıga ıstığfār kıldı
Felek koşdı 'Aṭārud birle Ĥūrşīd / Alarğa boldı ĥāşıl taĥt-ı cāvīd
İkevidin ketiben ranc u miĥnat / Néçe kün sürdi munda 'ış [ü] 'ışrat
'Aṭārud dédi bir kün ay şahan-şāh / Saña bolmış mıyassar davlat u cāh
Ki yoğ şahlıkda davlatnı bakāsı / Gül 'umruñda yoğ hergiz vafāsı
Ne davlatdur ata yüzini körseñ / Tiriklikde alar ĥālını sorsañ
Saña davlat ata birle anadur / Ayağ tofrağı közge tūtyādur
Eger oltursa hem rāzī bolalı / Ki her né bolsa aldıda olalı

*Kabül eylep 'Aâtârudnı söziğe / Néçeniñ hem-reh eyledi öziğe
Özin ornlarığa koydı nâyıb / Bolup yoldaşlarğa néçe tâlib
Şacar bergini sürtüp barça insân / Kılıp parvâz bâ-süy-yi gülistân
Ki bir sâ'atda şahr aldığa koydı / Savâdını körüp barça süyüendi
Şacar bergi bile bir hıla kıldı / Heme kuş şûrat-ı aşlîğa kélđi (85b/1-15)
Yügürüp bardı şah aldığa muhbır / Dédi Hürşiddin aldıda bir bir
Süyüngendin atası boldı bî-hüş / Kélip öziğe boldı hurram [u] hoş (86a/1-2)
...Bolup hâşıl bu yerde mudda 'âsı / Atığa mindürüp koydı atası
Alıp bardı anasını kaşığa / Ki tıllâ saçtı oğlınıñ başığa
Ata oğlğa bî-had érđi tâlib / Özin tahtıge anı kıldı şahıb
Gülistân şahrıda bî-ranc mihnat / Sürüp ötti 'Aâtârud birle davlat (86a/5-8)*

“Altıncı Gülşen”de kaza ve kader konusu ele alınmaktadır. Başımıza gelen her olayın Tanrı'nın takdir ettiği şekilde sonuçlanacağını ve bu sebeple olaylar karşısında tevekkül ve sabır göstermek gerektiği anlatılmaktadır. Öyküde sadakat, dostluk, vefa, sabır ve aşk değerleri yüceltilmektedir.

2.7. Öğütlere Uymanın Faydaları

Yedi Gülşen Mesnevisi'nin son öyküsü Yedinci Gülşen (Yetinçi Gülşen) toplam 195 beyitten oluşmaktadır. Bu öyküde Bağdatlı çok zengin bir tüccarın oğlu Mesud'un öyküsü anlatılmaktadır. Mesud bir gün babası tarafından ticareti öğrenmesi maksadıyla pazara gönderilir. Pazarın bir köşesinde kimsenin rağbet etmediği yaşlı bir adam görür. Bu adam kendisinde kıymetli bir nasihat olduğunu bin *eşrefi*⁷ karşılığında onu satacağını söyler. Mesud bu nasihate talip olur. Babasının durumdan hoşnut olmasıyla ikinci ve üçüncü gün yine yaşlı adamın nasihatlerini biner *eşrefi* karşılığında satın alır. Bu nasihatler şöyledir: “Bahar mevsiminde dağlık bir yerde yürürken dinlenmek istersen, konaklamak için yüksek bir yere çık.”, “Ekmeğini yediğin kişiye asla ihanet etme”, “Ahiret ve dünya işleri arasında kalırsan önce ahiret işini yap, sonra dünya işine dön.” Nasihatleri satın aldıktan bir süre sonra babası Mesud'u ticaret kervanıyla birlikte gönderir. Bu, Mesud'un türlü zorluklarla karşılaşacağı uzun bir yolculuk olacaktır. Kervan bir dağ kenarında konaklamak istediğinde Mesud, nasihati hatırlar ve dağın eteğine doğru yukarı çıkar. Kervandakiler onu eleştirse de o nasihate uymayı tercih eder. Gece yağmur yağar, sel olur ve bütün kervan yok olur. Mesud yalnız başına ticaret maksadıyla Peşahur şehrine ulaşır. Burada bir müddet ticareti unuttur ve malını mülkünü dost meclislerinde harcar. Parası bittikten sonra da yalnız kalır. Paçacı dükkânında çirak olarak geçimini sağlamaya başlar. Bu sırada onu gören ve ona acıyan çok zengin bir kimse Mesud'u yanına alır. Bu zengin adamın, içinde kazanlar yapılan dükkânları ve yüzlerce çalışanı vardır. Mesud'u da yanına aldıktan sonra onu çocuklarından ayırmaz. Mesud da ustasına babası gibi

⁷ Hindistanda kullanılan 16 rupi değerindeki altın sikkenin adı; mohur. (Steingass'a göre Kalküta'da yaklaşık 16 rupi değerindedir; 1793 yılının ölçüm tüzüğüne göre ağırlığı 190.894 grains troy.)

saygı duyar ve sadakatle hizmet eder. Ustanın eşi ise Mesud'a âşıktır ve onu etkilemek için uğraşır. Ancak başaramaz, öfkesine yenik düşerek ustaya Mesud'un onu rahatsız ettiğini söyler. Bu duruma çok sinirlenen usta, Mesud'u öldürtmeye karar verir. Çalışanlarına, sabah dükkâna gelip emrimi yerine getirip getirmediğinizi soran kişiyi beklemeden öldürün, der. Mesud'dan da sabah dükkâna gidip çalışanlara emrini yerine getirip getirmediüklerini sormasını ister. Mesud sabah dükkâna giderken yolda camiye koşturan insanları görür ve o da önce camiye gitmeye karar verir. O sırada ustanın eşi Mesud'u şikâyet ettiğine pişman olmuş ve durumu öğrenmek için dükkâna gitmiştir. Ustanın emrini yerine getirip getirmediüklerini sorunca çalışanlar kadını ateşin içine atarlar. Camiden sonra dükkâna gelen Mesud da aynı soruyu sorar ve görevliler emri yerine getirdiklerini söylerler. Mesud da ustaya bilgi vermek için eve döner. Duruma çok şaşırın usta eşinin ihanetini anlar. Mesud'un vefakârlığından etkilenererek ona hikâyesini sorar. Bağdatlı zengin bir tüccarın oğlu olduğunu, ticaret maksadıyla Peşahur'a geldiğini anlatır. Satın aldığı üç nasihati de anlatan Mesud ilk nasihatın faydasını gördüğünü ancak diğer iki nasihatın hâlâ bir faydasını görmediğini söyler. Usta diğer iki nasihatın de nasıl onu koruduğunu anlatır ve Mesud'u kızıyla evlendirir, kendisi de inzivaya çekilir. Yedinci örnek olay olarak sunduğumuz öykünün özgün biçimi şu şekilde geçmektedir:

Cahân gül-zârı içre şahr-ı Bağdâd / Érür cannat kibi ma 'mür u âbâd
Biri bağdur biri dâd iki şahrı / Arasıdın aqadur Dıcla nahrı
Né nahr ul kân-ı nûr mazhar-ı fayz / Anîñ ka 'rıda sâkin gavhar-ı fayz (86b/13-15)
Heme ahlî anîñ şâhib-ı kerâmet / Heme halkı anîñ ahl-ı saḥâvat
Bar érdi bir gâñ-ı mâl-dârı / Hamîşa sūd sav[dâ] kâr [u] bârı
Ketiben cins naqdı her terefge / Mavâşî köpidin toymay 'alefge
Munaccım étse yüz yıl istihâra / Kıla 'lmas mâl aşyâsın şümâra
Aña hizmetda érdi néçe miñ kul / Barısı şâhib-ı câh tacammul
Bar érdi anda bir farzand-ı kâmil / Aña âzâdelik hâliğa şâmil
Sa 'âdat barçadın bolğanda mavcüd / Koyup érdi anîñ atını Mes 'üd
Bu savdâları közge élmes érdi / 'Uluv-ı himmatıdın bilmes érdi
Zer [u] gavharnı arzan dânasıca / Cahânı cuğdmîñ vîrânasıca
Atası aydı ay farzand u band / Seniñ birle érür men şâd ḥursand
Barıp bâzârğa sayr eyle tañla / Ticârat ahlî birle eyle savdâ
Özüñe lâzım ét bay 'u şırâñı / Başıñdın taşlaban kibr [ü] havâñı
Ticârat ul nabîdın keldi sunnat / Bu işni eyleğil ger bolsañ ummat
Alıp miñ aşrafını bardı bâzâr / Bolay-dép her matâ 'ığa ḥarîdâr
Tamâşâ eyledi bazzâzları / Yana ḥalvâ-peç u ḥabbâzları (87a/1-15)
Heme başdın ayağı eyledi sayr / Barısı köñli içre boldı ḥayr
Nazar kıldı köründi anda bir zâl / Felekdin kâmatı ḥam eyle kim dâl
Nidâ eylep turupdur értedin kéç / Kulağ salmaslar ul él söziğa hiç

*Dégey miñ aşraftı ger yetip bād hem / Satar men bir naşihat aña ul-dem
Naşihat yok ki durr-ı bī-bahādur / Né dur kim merg dardığa davādur
Bu savdādn körer ul bī-‘adad sūd / Velī naqd olmağay bu yerde mavcūd
Barıp Mes ‘ūd aña boldı harīdār / Dédi cins-ı naşihat eyle ızhār
Dédi zāl aña bergil narhını naqd / Salıban kīse içre eyleben ‘aqd
Ki andın soñ étey bu nūktanı fāş / Güher dék baħr ka ‘rıdn çıkar taş
Aña miñ aşrafını kıldı taslīm / ‘Aķīdat maħzanıdn eylemey bīm
Dédi zāl ay-cavān-ı bā-saħāvat / Safarda ger kıtur bolsañ ticārat
Bahār ayyāmı may hengāmı [...] / ‘Urūc eylep yokaşığa çıkıp bat
Bu savdā eyleben zāl ile Mes ‘ūd / Atasın hızmattığa yandı hoşnūd
Eger çun tüşse tağ içre güzārıñ / Nuzūl étse yatarğa ihtyārıñ
Dédi oğlığa ay cānıma maħbūb / Kayu acnās boldı saña margūb (87b/1-15)
Bisāt açıp matā ‘ıñ eyle ‘ayān / Kayu kıymat érür hem kıysı arzān
Dédi ay bā ‘ış-ı icād farzand / Nazar kıldım heme aşyāğa her çand
Pasand étmey taraddud birle yürdü / Oşal hāletde bir zāl anda kördüm
Kaddımı ham kılıban étgay āvāz / Taleb cengini her yan eyleben sāz
Dégey-kim kılsa her kim maña savdā / Muyassar bolğay aña dīn [u] dunyā
Bu bāzār içre bolsa ahl-ı hummat / Berey miñ aşraftığa bir naşihat
Navā kıldı bu yañlıg eyleben cūş / Tağāful birle hiç-kim tutmadı gūş
Men aña ul-zamān boldum harīdār / Satıp aldım beriben aña dīnār
Naşihat bul érür ger ahl-ı tācır / Cahān aţrafıda bolsa musāfir
Bahār ayyāmıda tağ içre yürse / Nuzūl étmaķ üçün yükni tüşürse
Buland üzre çıkıp étün mekānı / Bu érür ul naşihatıñ bayānı
Atası aydı-kim ay kurratu ‘l-‘ayn / Hayātım gülşeni sendin tapıp za[y]n
Sürüp her yan samand-ı davlatımnı / Kılıban şarf māl mulkıyyatımnı
Tapılsa oşbu yañlıg cins-ı fāyıd / Eger cündi él içre bolsa kāsıd
Aña cān [u] dil ile bol harīdār / Beriben sīm dirham birle dīnār (88a/1-15)
Dağı miñ aşraftı berdi atası / Neçük bolğay dép émdi mudda ‘āsı
İkinçi kün çıkıp hem yürdi Mes ‘ūd / Yetüştü zālğa bāzār ara zūd
Hem-ul avvalğı dék eyler mīdā ul / Bu kök günbez ara salgay şadā ul
Satar men her taleb-kārığa bir pand / Bolur alğan iki dunyāda hursand
Dédi Mes ‘ūd aña men men harīdār / Töküp aldığa dirham birle dīnār
Maña pandıñnı ızhār eylegay sen / Bu dīnār özüñe yār eylegay sen
Dédi zāl ay-cavān-ı bā-saħāvat / Kulak salgıl saña mendin naşihat
Eger her kimni yeseñ ni ‘matını / Ba-cā kéltürgil anı hürmatını
Fanā bolğunça aña haķlağıl tuz / Ki köñüldin hıyānat rıştasın üz
Kabül eylep anı hem yandı ul hīn / Çıkarıp köñlidin imsāk ile kīn*

Üçünçi kün yana Mes'ūd-ı kāmīl / Hem-ul bāzār içre boldı dāhıl
Tamāşā ile çıktı rusta üzre / Nazāra kıldı zāl-ı hasta üzre
Nuḥustīn dék kıtur faryād u afgān / Öterler él taraddud birle her yan
Satar men ay ḥalāyıklar bir andarz / Anı alğannı cānı boynığa hız
Anıñ sarığa ba'zı él kıramas / Dégey ba'zı bu söz bizge yaramas (88b/1-15)
Dédi Mes'ūd aña ay zāl / Maña bergil bu andarziñ alıp māl
Maña aygıl kayu érmiş naşīhat / Kıoyuban bu zamān cānımğa minnat
Dédi zāl oşbudur ay- 'ākıbat-ḥ'āh / Bu sözdin şıdık birle bolgıl āgāh
Eger dunyā u 'uqbā işi bā-hem / Kélür bolsa oşal-dem urmayın dem
Şurū 'ét avval 'uqbā işlerığa / Kı andın soñra dunyā işlerığa
Bu gavharnı kulakığa asıban / Atası aldığa bardı basıban
Atası bildi-kim ul hızır yādı / Ḥalāyıkka kıtur érdi munādī
Ağızñıñ ḥuqqasını anda açtı / Bahāsız durr [u] gavharlarını saçı
Hem-ul-dem aydı āzāde farzand / Alıp siz dahr bāzārıda üç pand
Alarnı cānğa tūmār eyleğay sen / 'Akıdat hızrığa yār eyleğay sen
Muhayyā étte üç yüz atğa acnās / Hem-ul oğlını kōñlini tutup yas
Barığa tālīb érdi pād-şāhlar / Barı satmak ara kıymat bahālar
Beriben oğlığa savdā-ger étte / Néçe yüz kılmı aña çāker étte
Çıkıp érdi safarğa ahl-ı tuccār / Alarğa ul-zamānı eyledi yār
Néçe kün sur'at ile kıldı gaşt / Édi ul Kerbelā yañlıg uzun daşt (89a/1-15)
Ötüp andın namūdār oldu bir tağ / Anıñ āfātudın kıuş ötmegey sağ
Turup érdi felek birle talaşıp / Öter érdi heme él andın aşıp
Yürüp bir yerga tüşti kār-vānlar / Ta 'ām üçün asıp her yan kıazanlar
Yoğarığa sürüp atlarını Mes'ūd / Çıkıp bir yerni manzıl eyleğay zūd
Heme él dédiler ay gül nādān / Çıkıp tüşmak bu yerde érmes āsān
Alarğa aydı ul ay ahl-ı tuccār / Yoğarını alıp men miñ dīnār
Tüşedür men satıp alğan yerimge / Ne sözler siz meni kılgan işimge
Éşitip anda ul ahl-ı tafāḥur / Külüben kıldılar barça tamashur
Buland üzre çıkıp yükni tüşürdi / Kıazan asıp heme aşın pişürdi
Ötüben érdi furşatdın yarım tün / Bu élge kōzlerini yumdı gardün
Yürüştürdi bulutnı ğarbdın şark / Fığān eylep çakıldı ra'd ile bark
Karanğu bastı 'ālam boldı zulmat / Şadādın halk içige tüşti bayt
Köre'lmes érdi barça bir birini / Tapa'lmas érdiler turğan yerini
Sar-āsīma yürür érdiler ul ḥayl / Kéliben her terefđin nā-gehān sayl
Alarnı élte ul yañlıg kı ḥāşāk / Sürüp yıktı 'adam şahrāsığa pāk (89b/1-15)
Çu urdı şubḥ-ı şādık tağdın dem / Kı tōkti çarḥ étegi üzre dırham
Kuyaş şah-bāzı urdı tağ üze bāl / Karanğu yavm yañlıg boldı pā-māl

Bilip bu şivalarnı anda Mes 'ūd / Dédi-kim bir naşihat berdi bahbūd
Kılıp şıdk ile Teñriğa sıtāyış / Nuzūl étmağğa barça étti h'āhiş
Nazar kıldı ki ul éldin aşar yok / Alarnı māl mulkıdın habar yok
Ötüben tağdın ul ahl-ı cumhūr / Yoluqtı andın soñ şahr-ı Paşāhūr
Kırıben tüştü savdā étmağ üçün / Ticāratdın tamāşā étmağ üçün
Körer érdi yürüben her terefni / Zıyārat eyledi her zī-şarafni
Hem-ul şahr içre kıldı ıstıkāmat / Kılur érdi basī hayr [u] saḥāvat
Kerāmet ni 'matdın tüzdi maclıs / Neçeniñ eyledi öziğa mūnis
Köñülde māl-ı dunyāni tutup hār / Hurācāt eyledi [...] har-vār
Yasap bazm anda her kün şubḥıdın şām / Kılur érdi heme kullarnı in 'ām
Tamām oldı barı māl [u] matā 'ı / Buzuldu maclıside ıctımā 'ı (90a/1-13)
...Bolup mazdūr ḥukmdın uyalmay / Hacālatdın atasığa bara 'lmay
Tapar érdi ki miḥnat birle ul kūt / Yaķıban kelle-pez dūkāniğa ot
Kılur érdi hamīşa Teñrini yād / Rızā bazmıda köñlin eyleben şād
Feleknı mihrığa hergiz işenmeñ / Anı teklif-i kāmığa büşenmeñ
Bireviğa berip ul taht ile tāc / Kılur bir demde bir nāmığa muhtāc
Her işde bolsa kim Teñriğa şādık / Tiler ger bolsa köñliğa muvāfiķ
Budur her 'uķdaniñ fath [u] küşādı / Tapılğay 'āķıbat barça murādı (90b/1-7)
...Bar érdi bir [...] anda dik-diz / Hem-ul Mes 'ūd sarı kıldı engiz
Anı kördi bu hāletde yürüpdür / Kazanğa ot yaķıban oturupdur
Körüp érdi nuḥustīn hāletini / Nazar eylep bu yañlığ miḥnatını
Taraḥḥum bahrı ul-dem eyledi cūş / Barıban gerdenidin kıldı āğuş
Néçe luḥ file manzil sarı hoşlap / Alıp bardı anı élgidin uşlap
Kılıp dāḥıl üyiğa maḥram étti / Anıñ farzandlığıdın ḥurram étti
Yok érdi anda andın muhtaşamraķ / Ğanīlar zumrasıda érdi ul tāķ (90b/9-15)
Muhayyā érdi néçe yüz dūkānlar / Çıķıban bī- 'adad andın kazanlar
Néçe yüz kullar anda hāzır érdi / Bu şan 'atge barısı māhır érdi
Koyup Mes 'üdge şıdk ile ihlāş / Anı farzandlıqğa eyledi hāş
Hem-ul hālet ara ustāni yāri / Muḥabbatdın ketip şabr u karāri
Camāludın kıyaş alıp édi reşķ / Anı 'ışkıda közidin tōküp eşķ
Kılıban 'ışva u nāzın aña bazl / Éter érdi heme şahvat bile hezl
Bu tuz ḥaķlap yüziğa baķmas érdi / Ḥıyānat otın aña yaķmas érdi
Talażzuzdın ala 'lmay ul parī kām / Kim aniñ rüzī birle kıldı bad-nām
Ériğa aydı ay cānum sarvarı / Tiriklik içre köñlümni ḥuzūri
Kerek yok maña hergiz sendin özge / Kişini élmeğay men émdi közge
Ma 'şatda maña sen sen ğanīmat / Muyassar bolğusı hem baht [u] davlat
Bolup sen dost birev baş birle / Kılıp sen ḥurmat anı aş birle

Berip sen anı farzandlıkğa zīnat / Étip sen kéçe kündüz anı 'ızzat
Hıyānat şīvasıdın ul bu masāğ / Salaydır émdi aşnıñ içre tofrağ
Meniñ birle kılaydır hezl oyun / Men aña sunmadım bu işde boyun (91a/1-15)
Havāla étti başım üzre ul tīg / Yayay dép ul kıyaşım yüziğa tīg
Halās oldum néçe makr ile andın / Köñülni hālī ét şekk ü gümandın
Éşitip uçtı ustā başıdın hūş / Kazan yañlıg yüregi eyledi cūş
Yaqaldı köñli içre gayret otı / Kim anda kalmadı şabr [u] sukūni
Anı öltürmak üçün eyledi cazm / Kim étti kār-hāna sarığa 'azm
Barıp kullarğa aydı boluñ āgāh / Kélür bolsa eger her kim sahar-gāh
Dése ustāni fıkırın bildiñiz mü / Anı hukmını bul-dem kıldıñız mu
Meni ayğan sözüüm kılmay taħalluf / Anı otka uruñlar bī-tavakkuḫ
Bu sözni aydı u üyiğa yandı / Anı fahm étti hātūni kıvandı
Dédi Mes 'udge ay şāhib-ı 'aql / Saharda oşbu manzıldın kılip naql
Barıp dükān-sarā içide oltur / Payāmımnı oşal kullarğa yetkür
Alarğa eyleben bu yañlıg āvāz / Dégil ustāni hukmın eyleñiz nāz
Dében şıdık ile lebbeyk-i icābat / Özige eyledi h'āb farāgat
Nafas urdı cahānğa şubh-ı şādık / Boluban şıdık ile köñül muvāfiḫ
Közini açtı ul-dem boldı bīdār / Ki ğaflat uykusıdın turdı hūş-yār (91b/1-15)
Ṭahārat bādasıdın nūş étti / Kim ustā hızmātığa cūş étti
Barurda yol üze Mes 'ūd-ı kāmīl / Bolurlar néçe él mescidge dāhıl
Dédi-kim bir naşīhatdur amānat / Kılip Teñriğa bu yerde 'ibādat
Ḥudā u banda amrı kélđi bā-hem / Bileyin Teñri amrını muḫaddam
Şalāt hamsasıdın érür ul facr / Boyun sundı tapay dép haşrda acr
Éşitgil émdi ustā hātūnıdın / Paşimān boldı kılgan afsūnıdın
Muhabbatdın dégenin bilmes érđi / Ve ger ne oşbu hīla kılmas érđi
Başığa çādar alıp kıptı āzād / Barıp dükān-sar[ā]yğa eyle kim bād
Dédi ustāni hukmın kıldıñız mu / Munda kélgen kişini bildiñiz mü
Kélip kullar anı ul-dem köterip / Yiberdiler cahannamğa éterip
'Ibādātın fāriğ oldı Mes 'ūd / Barıp sur 'at bile dükān ara zūd
Dédi āvāz ile ay ahl-ı huddām / Yürür siz hızmāt ile şubhdın şām
Kılıpdur sizge ustā hukm-ı lāyık / Ki éttiñiz mü köñliğa muvāfiḫ
Dédiler köp [...] érdük ni 'matını / Ba-cā kéltürdük anıñ hızmātını
Bolup hırram yanarğa boldı māyıl / Velī bu şīvalardın érđi ğāfil (92a/1-15)
Kıyaş çıktı salāmat bardı Mes 'ūd / Körüp ustā dımāğıdın çıkıp dūd
Dédi aydıñ-mu kullarğa payāmım / Mubaṭṭal ya ki maḫşūd marāmım
Dédi Mes 'ūd ay ustā-yı kāmīl / Bolupdur maḫşadıñ ul-demde hāşıl
Barur yolda yolıktı bir mesācid / 'Ibādātka barur él eyleben cid

*Kiriben amr-ı Haḫka māyıl olup / Kim andın soñ dükānga dāḫıl olup
Seni ḫukmuñni kullardın sorup men / Alarnı barçasın bir bir körüp men
Kılıpdurlar muvāfık ḫızmatıñni / Tutup ḫullar camī' ḫurmatıñni
Éşitip tüşti ustā köñliḡa vahm / Bu işni ḫātūnıdın eyledi fahm
Dédi kim ay-cuvān şāḫub-ı ḫāl / Körüp sen yaḫşılıḡdın ḫaysı a 'māl
Kılıp sen ḫaysını özüñe pīşa / Alıpdur ul şubha köñlüñe rīşa
Dédi Mes 'ūd ay cūd aḫlıḡa şāḫ / Ki bolḡıl endekī ḫālımdın āḡāḫ
Maña ḫubbu'l-vaḫan kim érdi Baḡdād / Atamññ men bile köñli édi şād
Cahān mālıda ul yañlıḡ ki Ḳārūn / Mavāşī zarra u kumlardın afzūn
Alıp bir zāldın men eylep ḫımmat / Ki üç miñ aşrafıḡa üç naşḫat
Barısıdın dunyā içre lāzım / Bolup-men sayr üçün bu yanga 'āzım (92b/1-15)
Birevidin körüp-men sūd bisyār / İkevidin aşar bolmadı ızḫār
Dédi ustā ḫayu iki naşāyıḫ / Bayān étgil tiliñ eylep faşāyıḫ
Biri anıñ dédi tuz ḫaḫlamaḫlıḡ / Tuzını ḫurmatını saḫlamaḫlıḡ
Biridür dīn u dunyā işi bā-hem / Kélür bolsa közini eyleben nam
Anı birle berip rūni ḫahārat / Kılır bolsa ḫudāyıḡa 'ibādat
İki 'ālamda tapḫay baḫt [u] iḫbāl / Bu yañlıḡ aytıp érdi maña ul zāl
Velī köñlüm érür bu nūḫtaḡa band / Natīca bermes émdi bu iki pand
Éşitip oşbu söz ustā-yı 'āḡıl / Yigitge şıdḫı birle boldı māyıl
Dédi ay ahl-ı ıḫlāş [u] 'aḡīdat / Saña yārī olup baḫt [u] sa 'ādat
Bu iki panddın bil émdi ravşan / Ölümni nāvakıḡa boldı cavşan
Oḡudı ḫātūnını işlerini / Yigitni ḫaḫḫıda ḫılmışlarını
Aña taslīm étip asbāb ile naḫd / Ḳızını ul-zamāni eyledi 'aḫd
Alıban şavma 'a içre özini / Tirikley körmedi ḫıç-kim yüzini (93a/1-13)*

“Yedinci Gülşen”de öğütlerin faydaları üzerinde durulmuştur. Öyküde üç nasihate yer verilmiş ve bu nasihatleri uygulayan kişinin kötü olaylardan nasıl korunduğu gösterilmiştir. Öykünün girişindeki mensur bölümde tüm öyküler özetlenerek yöneticilere öğütler tekrar hatırlatılmıştır. Birincisi, zalim, ara bozucu, hain ve kötü sözlü kimselerin sözlerinden sakınmalı ve onlara hak ettikleri gibi davranılmalı ki başkalarına ibret olsun. Böylece onların karanlığı ülkenin güneşine zeval getirmeyecek ve beyliği vebal altında bırakmayacaktır. İkincisi halis dostlara rıza göstermek gerekir ki onların amaçları ve sözleri ortaya faydalar çıkaracaktır. Üçüncüsü, düşmanın durumunu iyice anlamak ve onların hilelerinden emin olmak gerekir. Dördüncüsü kişi yapacağı işte kârını zararını bilmeli ki istediği de elinden gitmesin. Beşincisi aftır ki bu yönetici sınıfına herkesten çok yakışır. Altıncısı yöneticiler özellikle kendi halkına karşı her zaman yumuşak, sakin, ağırbaşlı ve temkinli olmalıdır. Yedincisi de dikkat ve ihtiyattır. Yine girişte bu yedi öğüdün akıl kitaplarında yöneticilerin menfaatlerinin açıklandığı bölümlerde mevcut olduğu belirtilmiş ve Mesud’un öyküsü örnek olarak aktarılmıştır.

3. Sonuç

*Yedi Gülşen Mesnevisi'*nde bir öğretim yöntemi olarak kullanılan öykü anlatımı günümüzde özel öğretim yöntemlerinden biri olan “örnek olay” yöntemiyle derslerde kullanılmaya elverişlidir. Zira mesnevide geçen öyküler de esasen bu maksatla yazılmıştır. *Yedi Gülşen Mesnevisi'*nde geçen öyküleri, “cömertlik ve iyilik”, “yiğitlik ve yiğitlere saygı”, “bilgiye ve bilginlere saygı”, “akıllı ve vatansever vezilerle çalışma”, “tevekkül ve rıza”, “kaza ve kader”, “öğütlere uymanın faydaları” başlıkları ile ele aldık. Çünkü mesnevide de “*avvalğı gülşen ihsân makâmıda*” gibi ibarelerle öykülerin girişinde öngörülen değerler açıkça belirtilmektedir. Her öykünün bitiminde de öbür öyküde anlatılmak istenen değer “*Kétür sâkı şacâ'at bâdasıdın / Érür men gam éli üftâdesidin*” gibi ikinci öyküye geçiş beytiyle bir sonraki değer anlatılacağı öykü, âdetâ okuyucuya sezdirilmektedir. Her öyküden sonra saki, bir sonraki öyküye geçerken öyküde anlatılacak değer *kerem, şacâ'at, muhabbat, idrâk, tevekkül, kadar, naşîhat* badelerini sunmaktadır.

Üzerinde çalıştığımız mesnevi içerisinde yer alan öykülerle Türk dili ve edebiyatı eğitiminde özel öğretim yöntemi olarak birçok yönden eğitim programlarında kullanılabilir, geçerliliğini her devirde koruyan öğütlere sahip olan önemli bir edebî eserdir. Mesnevide geçen öykülerde anlatılan değerler, aslında nasihatnameden öte siyasetname diyebileceğimiz türe de eseri yaklaştırmaktadır. Çünkü pek çok değerde âdil yönetim göstermesi, halkına karşı anlayışlı ve yumuşak huylu, cömert, her zaman yoksul ve âcizlere sahip çıkan, liyakat sahibi kimselerle çalışan ve herkese hak ettiği ücreti ödeyen hükümdarlar övülmekte ya da hükümdarların bu nitelikte olması istenmektedir. Yöneticilerin adaletten uzaklaşmaması, halka karşı yumuşak olunması ve devlet için kıymetli bilginlere yakınlık gösterilmesi, çalışanlara hak ettikleri ücretlerin verilmesi, halkın hukukunun korunması gibi bugün de kulak verilmesi gereken pek çok kıymetli öğüt eserde öyküler ile sunulmuştur. Mesnevide aynı zamanda aşk, vefa, sadakat, dostluk, dürüstlük, fedakârlık gibi değerler övülmüş; kibir, yalan, sadakatsizlik, açgözlülük, zalimlik gibi olumsuz davranış ve değerler yerilmiştir. Bu yönüyle söz konusu eser ortaöğretim programlarında yer alan kök değerlerin eğitimi için uygun bir metindir.

KAYNAKÇA

Alacapınar, F. (2008). *Örnek Olay Yöntemi ve Eğitim İçin Örnek Olaylar*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Aydın, Z. (2003). *Ahlâk Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Hesapçıoğlu, M. (1997). *Öğretim İlke ve Yöntemleri: Eğitim Programları ve Öğretim*. İstanbul: Beta Basım Yayım.

Kavcar, C. (1994). *Edebiyat ve Eğitim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Sarı, S. (2023). “Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Çerçevesinde Yedi Gülşen Adlı Çağatayca Mesnevi'nin Yazın Dili Açısından İncelenmesi”. Yayımlanmamış doktora tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Şen, M. (2018). Çağatay Türkçesinin İsmi ve Kapsamı Üzerine. Ozan Kolbaş ve Orçun Üner (Ed.), *Âb-ı Hayât-ı Aramak: Gönül Tekin'e Armağan* (1. Baskı) içinde (s. 373-413). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Şen, M. (2021). *Türk Dilinin Dünü ve Bugünü*. İstanbul: Post Yayın Dağıtım.

Tekin, F. (2011). Hanlıklar Dönemi Çağatay Edebiyatı. *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, (Prof. Dr. Gürer Gülsevin Armağanı) C. 6, S. 1, 1843-1850.

Uzlet (2000). *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi* (TDTEA) içinde (1. Baskı. Cilt 15. s.141-145). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.